

ESKİ KİMYA HAKKINDA TÜRKÇE MENSUR BİR ESER: 'ALİ ÇELEBİ'NİN MECMÜ 'ATÜ'L-MÜCERREBÂ'I

A TURKISH ALCHEMICAL PROSE TEXT: 'ALİ ÇELEBİ'S MECMÜ 'ATÜ'L-MÜCERREBÂ'I

Uğur UZUNKAYA*

Öz

Osmanlı Türkçesi tercüme, telif ve adaptasyon olarak manzum ve mensur biçimlerde hem edebî hem de edebiyat dışı birçok metnin yazıldığı Türk dillerinin Oğuz grubuna ait olan verimli bir dönemdir. Tıp, eczacılık, ziraat, fizik, botanik, zooloji, coğrafya, jeoloji ve eski kimya bu dönemde yazılmış edebiyat dışı metinlerin konularını oluşturur. Bu yazının konusunu oluşturan eski kimya temel metallerin altın ve gümüş gibi kıymetli metallere dönüşümü olarak açıklanabilir. 17. yüzyılda yaşamış olan ve eski kimya konusunda bir otorite olarak kabul edilen Eşrefzâde 'Ali Çelebi'nin (ö. 1018/1609) *Mecmü 'atü'l-Mücerrebât*'ın neşri temelinde, bu yazı mevzubahis metnin tanıtılmasını amaçlamaktadır. Belirlenebildiği kadarıyla, *Mecmü 'atü'l-Mücerrebât*'ın yedi nüshası mevcuttur. Bu çalışmaya erişilebilen tek bütünlüklü nüsha olduğu için metnin Princeton University MS Third Series 585 arşiv numarasıyla korunan nüshası esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eşrefzâde 'Ali Çelebi, *Mecmü 'atü'l-Mücerrebât*, Osmanlı Türkçesi, Eski Kimya.

Abstract

Ottoman Turkish is a fertile era of the Oghuz group of the Turkic languages in which both the literary works and the non-literary works in prose and verse as translation, original or adaptation were produced on various subjects. Medicine, pharmacy, agriculture, physics, botanic, zoology, geography, geology and alchemy are among the most common topics of the non-literary works drawn up during this period. Alchemy, which also constitutes the subject of this paper, can be explained as the transmutation of the base metals into precious metals, especially gold and silver. Based on the edition of *Mecmü 'atü'l-Mücerrebât* ("The Collection of the Proved (Processing)") written by Eşrefzâde 'Ali Çelebi (d. 1018/1609), who was accepted as an authority in the subject of alchemy and lived in the 17th century, the paper aims to introduce the text in question. As far as it can be determined, there are seven copies of the *Mecmü 'atü'l-Mücerrebât*. The copy located in the collection of Princeton University MS Third Series under the archive number of 585 is based on the edition of the text, since it is the only complete copy which can be accessed.

Keywords: Eşrefzâde 'Ali Çelebi, *Mecmü 'atü'l-Mücerrebât*, Ottoman Turkish, Alchemy.

0. Giriş

Edebî metinlerin yanı sıra konusunu edebiyat dışından alan tercüme, telif ve adaptasyon eserler Osmanlı Türkçesinin yazılı kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. Edebiyat dışı metinlerin konularını tıp, eczacılık, ziraat, fizik, botanik, zooloji, coğrafya ve jeoloji gibi bilim dalları oluşturmaktadır. Bu konulardan biri de bu yazının konusunu da oluşturan eski kimyadır. Modern kimyanın temelini oluşturan eski kimya "temel metallerin genellikle altın ve/veya gümüş gibi değerli metallere dönüştürme sanatı" olarak tanımlanır (Forster, 2016, 15). Eski kimya hakkındaki Grekçe metinlerin tarihlendilmesi milattan sonra birinci yüzyıldan üçüncü yüzyıla kadarki dönemi kapsar (krş. Ullmann, 1972, 146-147). Eski kimya alanında otorite olarak kabul edilen Panopolisli Zosimos'un ise dördüncü yüzyılın başlarında yaşadığı düşünülmektedir (krş. Ullmann, 1972, 147). İslam dünyasının ilk defa ne zaman eski kimyayla irtibat kurdukları bilinemese de Arapça eski kimya eserleri yedinci ve sekizinci yüzyıl olarak tarihlendirilir. Esasen Arapça eski kimya yazınının Grekçe metinlerden yapılan tercümelemelerden oluşması sebebiyle İslam dünyasındaki eski kimya araştırmalarının temeli Eski Antik Çağ'a dayanmaktadır (krş. Forster, 2016, 16). Eski kimya Osmanlı Türkçesinde Arapça *al-kîmiyâ*' tabiriyle ifade edilmesine karşın bu ilmin ismi mevzubahis eserlerde *ilm-i kâf*, *san 'at* ve *hikmet* gibi çeşitli rumuzlarla da ifade edilmiştir.

Tarihi Türk dilleri incelendiğinde eski kimyaya ilişkin malzemenin Eski Türkçeden beri hemen her dönemde leksik düzeyde karşımıza çıktığı görülmektedir. Runik harfli Eski Türkçe metinlerden Orta Türkçeye, Orta Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine kadar bu alana ilişkin yazılı kaynaklardan yansıyan önemli bir söz varlığı mevcuttur. Orta Türkçe döneminin ilk devresi olan Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Dîvânu Luğâti't-Turk*'ten alınan şu örnekler bu dönem metinlerinde geçen eski kimya terimlerinin varlığını kanıtlar: *ajmuş* 'alüm' (DLT III, 249); *al çüvit* 'zincifre' (DLT III, 249); *altun* 'altın' (DLT III, 249); *aşu* 'demir sülyeni' (DLT III, 249); *bakır* 'bakır' (DLT III, 249); *çâtr* 'nişadır' (DLT III, 249); *kara yağ* 'neft yağı' (DLT III, 249); *karağın* 'demir sülfat' (DLT III, 249); *koruğın*, *kuşun* 'kurşun' (DLT III, 249); *kurç* 'çelik' (DLT III, 249); *kurç temür* 'çelik' (DLT III, 249); *kümüş* 'gümüş' (DLT III, 249); *kürküm* 'safran' (DLT III, 249); *şarığ çüvit*

* Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ugoruzunkaya@gmail.com, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4534-9305

'arsenik' (DLT III, 249); *temür* 'demir' (DLT III, 249); *tuç* 'sarı bakır' (DLT III, 249); *yaşıl çüvit* 'bakır asetat' (DLT III, 249). Yine aynı dönem eserlerinden Kutadgu Bilig'de de eski kimyaya ilişkin şu sözler geçer: *altun* 'altın' (188., 213., 483. vd. beyitler; KBD 18); *bakır* 'bakır' (3438., 3964. vd. beyitler; KBD 54); *kurç* 'çelik; (metinde:) çelik gibi sert' (1949., 2271. vd. beyitler; KBD 292); *temür* 'demir' (3041., 4263., vd. beyitler, KBD 435). Elbette buradaki leksik malzeme tarihi Türk dillerinin çeşitli kollarından alınan söz varlığı ile daha fazla örneklendirilebilir. Tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda eski kimyaya ilişkin, yalnızca onu konu edinen müstakil eserlerin Eski Anadolu Türkçesi dönemiyle birlikte kaleme alındığı görülmektedir. Âşık Paşa'nın *Kimyâ Risâlesi* doğrudan bu konuyu esas alan müstakil bir eser kabul edilmektedir.¹ Âşık Paşa'dan sonra klâsik Osmanlı döneminde eski kimya alanında verdiği eserlerle döneminin en üretken kalemlerinden biri olan ve *müellif-i cedid* sayılan Eşrefzâde 'Alî Çelebi'nin (ö. 1018/1609) kendi tecrübelerinden faydalanarak kaleme aldığı *Mecmû'atü'l-Mücerrebât* adlı eseri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu yazıda Eşrefzâde 'Alî Çelebi'nin *Mecmû'atü'l-Mücerrebât* adlı eserinin erişilebilen tek bütünlüklü ve geç dönemde istinsah edildiği düşünülen Princeton University MS Third Series 585 envanter numarasıyla kayıtlı nüshasının yazı çeviriminin sunulması amaçlanmıştır. Bu çalışma kapsamında eserin nüshaları hakkında kısa bilgi verilecek, metinden yansıyan tanım cümlelerine değinilecek, nüshadan tanıklarla imlâ hususiyetlerinden bahsedilecek ve söz varlığı ayrıntılı bir şekilde tematik ve açıklamalı olarak tasnif edilecektir.

1. 'Alî Çelebi ve Mecmû'atü'l-Mücerrebât

Mecmû'atü'l-Mücerrebât, 'Alî Çelebi'nin tecrübe ile gerçekleştirilebilecek ve çoğunlukla uygulamaya yönelik eski kimyanın temelini oluşturan altın ve gümüş üretimi işlemlerinin sade bir dille, ayrıntılı bir şekilde ve rumuz kullanmadan dile getirdiği eserdir.² Besmeleyle başlayan bu eserde müellif, kimyanın mübarek bir ilim olduğunu ve peygamberler ilmi olduğunu belirtmekle devam eder. Müellif, şimdiye kadarki eski kimya eserlerine atfen bu ilmi ehil olmayan kişilerden korumak maksadıyla bu fennin alimlerin yazılan kitaplarda rumuzlu bir ifade yapısının kullanılageldiğini belirtir. Bununla birlikte bu ilme ehil olmayan bir kimsenin vakıf olması kötülüğe sebep olur, rumuzları anlayamaz, böylece ömrünü ve malını bu yolda harcar. Bu kısa girişten sonra 'Alî Çelebi kendi hakkındaki bilgileri sıralar. Esasen burada verdiği bilgiler onunla ilgili sahip olduğumuz yegâne kaynaktır. Buna göre 'Alî Çelebi bu ilmin hakikatine yakın ve bu ilme inancı tam olduğundan, eski kimya hevesiyle memleketini terkedip Hıta, Hoten, Hindistan, Arap ve Acem memleketlerini menzil menzil, şehir şehir gezdiğini, kendisinden öncekilerin ve sonrakilerin bütün muteber kitaplarını topladığını, bu ilme ulaşmış olanların huzurlarına varıp onlardan çokça şeyler öğrendiğini ve nihayet bu ilimde doyma noktasına eriştiğini ifade eder. Böylelikle otuz yedi yıl gibi bir süre geçiren 'Alî Çelebi, asıl vatanını hatırlamasıyla ve hicran duygusunun ağır gelmesiyle anavatanına dönüp burada evlendiğini ve bir erkek evlat sahibi olduğunu belirtir. Ancak bir gün vücudunda ansızın bir hastalığın belirdiğini ve birtakım hadiseleri zihninde canlandırdığını buna göre gençliğin daimi olmayacağını bu sebepten ötürü türlü zorluklarla öğrendiği bu ilmi heba etmenin kendisinde türlü korkulara sebep olduğunu, kendisinin mirasyedi bir oğla kâfi gelmeyip kalıcı olmayacağını, üstatlar nazarında işlediği bütün işlerin zihninde zayi olacağını düşünürken görünmeyen bir âlemden bütün tecrübelerini tertipleyerek bir araya getirmesini söyleyen bir emir gelir. Bunun üzerine üstatlardan görüldüğü şekil üzere, her kimyasal maddenin tertibini, damıtmasını, ölçülerini, ateşlerinin miktarlarını, cevherlerin çözünmesini ve kaynaşmasını şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde açıkladığını belirtir. Böylelikle bir üstata ihtiyaç kalmayacak ve kişinin sanki üstatın yanında öğreniyormuş gibi zarar ve ziyansız bir şekilde bu ilmi gerçekleştirilebileceğini aktarır. Daha sonra müellif bu eserinin ismini *Mecmû'atü'l-Mücerrebât* koyduğunu, teşvik ve istek uyandırıcı ifadelerden kaçınarak bu kitabı oldukça kısaltarak dört rûkn ve sekiz bâb üzerine kurduğunu açıklar. Kitabın esas aldığı dört temel direk, bir başka ifadeyle dört rûkn şunlardır:

(1) *rûkn-i evvel rûhdur zıbağ ya 'nî jîvedür;*

(2) *rûkn-i sâni şaru kükürtdür;*

(3) *rûkn-i sâlis şaru zırnîh ve kızıl zırnîhdür ki ana nefis dërler;*

(4) *rûkn-i râbi 'ecsâddur şems ve kamer ve zühre ve birinc ve kalây ve kurşun ve dahî nê ki bunlara beşzer var*

ise.

Kitabın temelini oluşturan sekiz bâb ise şunlardır:

¹ Toplamda 83 beyitten oluşan ve Türkiye kütüphanelerinde toplam üç nüshası bulunan bu eserin tenkitli neşri tarafımızdan hazırlanmış olup yayımlanmak üzere kabul edilmiştir.

² Eserin ayrıntıya inilmeden yapılan doyurucu bir değerlendirilmesi Artun, 2013, 109-110'da yer almaktadır.

- (1) *bāb-ı evvel taş'ıdün tarikin ve gerek olıcağ aletlerin ve esbāblarını beyān eder*
- (2) *bāb-ı sānī teklisün tarikin bildürür*
- (3) *bāb-ı sāliş hāl etmek tarikin bildürür*
- (4) *bāb-ı rābī 'eczāyı işbāt eylemek için ve tertibleri için şular çıkarmak beyān eder*
- (5) *bāb-ı hāmīs eczāları biri biriyle karışdurup cevāhir etmek beyān eder*
- (6) *bāb-ı sādīs cevheri 'akd ve hāl etmek tarikin beyān eder*
- (7) *bāb-ı sābī 'cevheri nē vechle tarh etmek ecsādun tenkiyelerini bildürür*
- (8) *bāb-ı sāmīn her tarikda 'amel-i müteferrika beyānındadır*

2. Mecmū 'atü'l-Mücerrebāt'ın Nüshaları

Belirlenebildiği kadarıyla *Mecmū 'atü'l-Mücerrebāt'*ın yedi nüshası bulunmaktadır; ancak yapılan görüşmeler neticesinde bugün Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde mevcut olan bu nüshalardan birçoğunun okuyucu istifadesine kapalı olduğu ve bu sebeple paylaşamayacağı öğrenilmiştir. Bu nüshalar içerisinde sadece Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan Koleksiyonu, nu. 197'de kayıtlı nüshanın okuyucuyla paylaşılma izni bulunmaktadır. Bu çalışmada diğer nüshaların edinilmesi ve görülebilmesi mümkün olmadığından elimizdeki tek bütünlüklü ve müstensih ve istinsah tarihi belli olmasa da geç bir dönemde istinsah edildiğini düşündüğümüz nüsha bu çalışmaya esas alınmıştır. Bugün bu eserin mevcut olan nüshaları hakkındaki bilgilere E. İhsanoğlu vd.'nin hazırladığı *Osmanlı Tabii ve Tatbiki Bilimler Literatürü Tarihi* ve Cevat İzgi'nin hazırlamış olduğu *Osmanlı Medreselerinde İlim* adlı çalışmalardan erişebilmekteyiz.

(1) *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu, nu. 541/1*: Bu nüshanın H. XI. asırda istinsah edildiği düşünülmektedir. Nesih yazıyla kaleme alınan nüsha 43 varaktan oluşur ve sayfada 25 satır mevcuttur (İhsanoğlu vd., 2006, 67; İzgi, 1997, 168, 862. dipnot).

(2) *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu, nu. 1011/2*: Bu nüsha içinde bulunduğu eserin 11^b-52^b sayfaları arasında yer alır. Talik yazıyla kaleme alınan nüshanın her sayfasında 21 satır mevcuttur. İstinsah tarihi H. 1273 olarak belirtilmiştir (İhsanoğlu vd., 2006, 67; İzgi, 1997, 167).

(3) *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu, nu. 1011/1*: Bu nüsha içinde bulunduğu eserin 6^a-11^a sayfaları arasında yer alır. Sayfada 21 satırdan oluşan bu nüsha talik yazıyla kaleme alınmış olup istinsah tarihinin H. 1273 olduğu kaydedilmiştir (İhsanoğlu vd., 2006, 67).

(4) *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan Koleksiyonu, nu. 197*: Tarafımızca görülebilmemiş olan bu nüsha talik yazıyla kaleme alınmıştır. Eserin Princeton University MS Third Series 585'te kayıtlı nüshasında yer alan giriş kısmı bu nüshada mevcut değildir. Rabitalardan hareketle bazı sayfaların metinde bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu nüsha oldukça eksiktir ve yalnızca 22 varaktan oluşur. Besmele ile başlayan eserin baş kısmında herhangi bir sayfa eksikliği bulunmaz. Bütünlüklü nüshanın rehberliğinde eserde müellife ilişkin bilgilerin yer aldığı yaklaşık 2-3 varaklık bir kısmın sayfa kopmasına uğramadığı hâlde bilinçli bir şekilde bu nüshaya dahil edilmediği gözlemlenmektedir; ancak diğer sayfalarda konu bütünlüğünün sağlanamaması sayfaların sonradan eksildiğine işaret eder. Sayfada 13 satır bulunur.

(5) *Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Genel, nu. 1962/2*: Rika yazı türüyle istinsah edilmiş bu nüsha mevcut olduğu eserin 68^b-76^a varakları arasında yer alır ve sayfada 18 satır mevcuttur (İhsanoğlu vd., 2006, 68).

(6) *Çorum Hasanpaşa Yazma Eser Kütüphanesi, nu. 2933/2*: Bu nüsha nestalik yazı türüyle kaleme alınmış olup bağlı bulunduğu eserin 9^a-42^b varakları arasında yer alır. Sayfada 17 satır mevcut olan eserin sonu eksiktir (İhsanoğlu vd., 2006, 68).

(7) *Princeton University MS Third Series 585*: Bütünlüklü bir görünüm arz eden bu nüshanın müstensih ve istinsah tarihi belli değildir. Eser harekesiz nesihle kaleme alınmış olup sayfada 17 satır mevcuttur. 60 varaktan oluşan eserde imlâ hataları vardır. Bu çalışmanın yazı çeviriminde, erişilebilen tek bütünlüklü nüsha olması sebebiyle bu nüsha esas alınmıştır.³

3. Mecmū 'atü'l-Mücerrebāt'ta Tanım Cümleleri

'Alī Çelebi *Mecmū 'atü'l-Mücerrebāt* adlı, çalışmamıza konu olan bu eserinde, anlaşılmasının güç olacağını düşündüğü eski kimyaya ilişkin birçok kavrama, uygulamaya ve Arapça ifadeye tanımlamalarda bulunur. Eski kimyaya ilişkin bu terimler kimi zaman *ya 'nī* sözcüğü ile açıklanmaya çalışılır. Metinden bazı örneklerle bu ifadeler şöyle sıralanabilir. *zıbağ ya 'nī jivedür* [3a/14]; *el-bābu'l-evvel ya 'nī evvelki bāb* [3b/7]; *bu 'amelün mühimmātındandır ya 'nī lāzımdır* [3b/10]; *bu ağzınun gēh berāberi ola ya 'nī ağzı tar olmaya* [3b/16-17];

³ Bu nüshanın varlığından T. Artun'un doktora tezi sayesinde haberdar olunmuştur (Artun, 2013, 190).

zācla tuzı saħk edüp kurıdup dōke ya 'nī dōşeye [4b/14-15]; *bir miqdār zıbaķ alup ya 'nī 'abd* [5b/8]; *ıssıcak küldē bir gece teşviye ede ya 'nī saħk edesin* [7a/14-15]; *taş 'idü'l-fıdđa ya 'nī nukrenün taş 'idiniün tārıķı* [8b/11]; *taş 'idü'r-raşās ya 'nī kalāy kurşun taş 'idiniün tārıķı* [9a/14-15]; *taş 'idü'z-zac ya 'nī sırca taş 'id etmenün tārıķı* [9b/8-9]; *taş 'idü'n-nuhās ya 'nī bakır taş 'idiniün tārıķı* [9b/17-10a/1]; *teklisü'l-hadid ya 'nī temür teklis etmek tārıķı* [10b/13-14]; *teklisü'n-nuhās ya 'nī bakır teklis etmek* [11a/3]; *teklisü'l-fıdđa ya 'nī gümüş teklis etmenün tārıķı* [11a/6]; *teklisü'z-zeheb ya 'nī altun teklisinün tārıķı* [11b/2]; *talķ halb edesin ya 'nī talķ sırca ile dögesin* [12a/16-17]; *hallü'l-emplāh ve'z-zacāt ve'l-bevāriķ ve'n-nüşādır ya 'nī tuzların ve bürelerin ve nüşādırların halleri tārıķı* [12b/11-13]; *hallü'l-hadid ya 'nī demür hall etmenün tārıķı* [13a/16-17]; *hallü'l-fıdđa ya 'nī gümüş hall etmek tārıķı* [13b/6-7]; *başal-ı 'unşul alalar ya 'nī yabān şoğanı* [13b/13]; *incüyi döğerler ya 'nī katı saħk edesin* [14a/13-14]; *'amel-i mā'-ı beyāzu'l-beyzā ya 'nī yumurta ağından şu çıkarmak tārıķı* [18a/10-11]; *mā'a'r-raşās ya 'nī kalāy şuyunun tārıķın* [18b/14-15]; *talķ-ı bahri ya 'nī deniz talķını* [19a/14-15]; *eger kurşun üzerine tamladasın kā'imü'n-nār eder ya 'nī erimesin geç eyleye* [20b/3-4]; *'amel-i mā'a'l-hall ya 'nī tizābuñ 'ameliniün tārıķı* [22a/8]; *gāyet taħtir edesin ya 'nī eridesin* [25a/10-11]; *şuyı alasin içüresin ya 'nī katre katre tamladup saħk edesin* [29a/12-13]; *ol şuda nuşādır hall olmuş ola ya 'nī nuşādır kalmamış ola* [35a/14-15]; *hüb edesin ya 'nī eridesin* [36a/9]; *üsrib ya 'nī kurşun* [38b/2-3]; *orta od edesin ya 'nī katı olmaya yumşak daħı olmaya* [39a/5-6]; *bir tınlü şişeye koyup altına od edesin ya 'nī saħk edesin* [45b/1-2]; *hılt eyleyesin ya 'nī karışdurasın* [50b/1].

Bunlara ek olarak, metinde *dē(n)-'söyle(n)mek'* fiiliyle birlikte de tanım cümleleri kurulmuştur. Bu duruma örneklerden bazıları ise şunlardır: *şaru zirniħ ve kızıl zirniħdür ki aña nefş dērler* [3a/15]; *anun āleti şişe gerekdür aña kar' dērler* [3b/13-14]; *yahüdiler işledügi zeryāba fıdđa dērler* [13b/7]; *kils olmuş kızıl hadid ki aña za'ferān dērler* [25a/17]; *kuş dērler otdur anun südi vardur* [33a/15-16]; *gāriķün dērler bir ot vardur şarşaru tamarlar olur* [33a/17-33b/1].

4. Mecmü 'atü'l-Mücerrebāt'ın İmlâ Hususiyetleri

*Mecmü 'atü'l-Mücerrebāt'*ın bu çalışmaya esas alınan nüshası harekesiz nesih ile yazılmış olsa da imlâya ilişkin kimi unsurlar eserin kaleme alındığı Osmanlı Türkçesi dönemi için dikkat çekici örnekler sunar. Söz başındaki ötümlü, süreksiz, patlayıcı, dudak ünsüzü /b/ ile ötümsüz, süreksiz, patlayıcı, dudak ünsüzü /p/ seslerinin metin içerisinde sözcük düzeyinde ikili kullanımları göze çarpmaktadır: *berk* [12b/8]; *berkidesin* [14b/13]; *perkidesin* [27a/9]; *perkitmeyesin* [53b/7]; *bişürüp* [58a/9]; *pişmiş* [5b/16]. Söz başındaki ötümlü, süreksiz, patlayıcı, diş ünsüzü /d/ ile ötümsüz, süreksiz, patlayıcı, diş ünsüzü /t/ sesinin metin içerisinde sözcük düzeyinde ikili kullanımları göze çarpmaktadır: *duz* [56a/13]; *tuz* [56b/9]; *dütmege* [53a/2]; *tütmeye* [58a/3]; *dütün* [9b/3]; *demür* [10b/14]; *temür* [10b/13]; *dura* [29a/7]; *tura* [28b/15]; *turmayup* [7a/4]; *durup* [11a/10]. Söz başı /t/ ünsüzü şu örneklerde Eski Türkçeden beri gelen ötümsüz şeklini korumaktadır: *tamladasın* [14a/17]; *tamlasañ* [20b/6]; *tamzurasın* [30b/2]; *tar* [15b/15]; *toğrayasın* [35a/12]; *toñınca* [11a/9]. Metinde Eski Türkçeden beri mevcut olan arkaik bir soru zamiri *ka'dan türemiş şu iki soru sözcüğü mevcuttur: *kanġi* 'hangi?' [46b/7] ve *kaçan* 'ne zaman?' [29b/7]. Küçültme eki metinde sadece {+çUk} olarak değil aynı zamanda {+çAk} şeklinde de görülür: *miqdārcuķ* [37a/2]; *pāracuķ* [12a/11]; *pārecüġini* [55b/2]; *ufacuķ* [35a/12]; *çubucaġun* [31b/10]; *yarucuķ* [5a/9]. Pekiştirme sözcükleri *kıpkızıl* [10b/8] ve *kaşkatı* [34b/17] örneklerinde olduğu gibi Türkçenin genel bir kuralı olarak /m, p, r, s/ ünsüzleriyle kurulmuştur; ancak *şarşaru* 'sapsarı' [33b/1] örneğinde sözcüğün ilk hecesine /p/ yerine /r/ ünsüzünün eklenmesi metnimiz için ilgi çekici bir örnektir. Metinde zarf-fiil eki {-(X)p}'nin bağlama ünlüsünün yuvarlak ünlülerin yanı sıra düz ünlüler ile de yazıldığı görülmektedir: *toldurup* [12b/15]; *tamzurup* [24a/3]; *ulaşdurup* [29b/3]; *eriyip* [12a/11]. Metinde yalnız bir sözcükte geçen {+layın} eki 'gibi' anlamında kullanılmıştır: *şığacaķlayın* 'şığacak gibi' [4a/14].

5. Mecmü 'atü'l-Mücerrebāt'ın Söz Varlığı

Bu eserin söz varlığı eski kimyayla ilişkili kimyevi maddeleri, kimyevi süreçleri, araç ve gereçleri, ölçü birimlerini ve bunlara ilişkin birçok kavram ve sözcüğü ihtiva etmektedir.

5.1. Kimyasallar, Kimyevi Amaçlı Maddeler ve Değerli Taşlar

Metinde geçen kimyasallar, kimyevi amaçla kullanılan muhtelif bileşenler, sıvılar ve değerli taşlara şunlar örnek olarak verilebilir: *'abd* 'cıva' (St. 833b; Redh. 1281b) [3b/12]; *'abd-ı hayy* 'diri cıva' [28a/9]; *acı tuz* 'acı tuz' [4b/9]; *aķ billür* 'ak kristal' [5a/8]; *aķ cesed* 'beyaz kimyasal madde' [16b/13]; *aķ gümüş* 'ak gümüş' [32a/14]; *aķ kamer* 'beyaz gümüş' [20b/10]; *aķ kirec* 'beyaz kireç' [7b/15]; *aķ neft* 'beyaz neft' [12b/4]; *aķ zıbaķ* 'beyaz cıva' [17b/2]; *altun* 'altın' [11b/2]; *bakır* 'bakır' [10a/1]; *bal* 'bal' [15a/12]; *bal mümi* 'bal mumu' [31b/15]; *belesān yaġı* 'pelesenk yağı' [15b/8]; *bevl tuzı* 'idrar tuzu, urat' [25b/4]; *billür* 'kristal' [13a/2]; *birinc* 'pirinç alaşım' (Redh. 179b) [3a/16]; *būraķı-yi ermenî* 'Ermenî boraksı' [43a/11]; *büre* 'bora' [12b/12]; *büre-i ermenî* 'Ermenî borası' [51b/3]; *büre-i şaġârît* 'Şaġârît borası' [51b/3]; *büre-i zerāvendî* 'Zerāvendî borası' [32a/7]; *cengār* 'jengar' [43a/11]; *demür* 'demir' [7b/13]; *deniz köpüġi* 'magnezit' [25b/17]; *diri* 'abd' 'diri cıva'

[28/15]; *duz* 'tuz' [56a/13]; *ervāh* 'esanslar' (St. 39b; Redh. 74b) [3b/12]; *fiḍḍa* 'gümüş' [8b/11]; *frengī altun* 'frenk altın' [60b/16]; *ḡabīṭ* 'cıva' (St. 881a) [49a/13]; *gūmiş* 'gümüş' [8b/12]; *ḡadīd* 'demir' [10b/17]; *ḡālīš* *ḡamer* 'hakiki gümüş' [22a/3]; *incū* 'inci' [14a/7]; *jīve* 'cıva' [3a/14]; *ḡalāy* 'kalay' [3a/16]; *ḡamer* 'gümüş' (St. 86a) [3a/16]; *ḡā* 'imü'n-nār' 'katı cıva' (St. 950a) [20b/3]; *ḡašīšā* 'bir tür taş' [31a/2]; *kibrīt* 'kükürt' [3b/13]; *kireç* 'kireç' [7a/6]; *kızıl demür* 'kızıl demir' [25a/17]; *kızıl ḡadīd* 'kızıl demir' [25a/17]; *kızıl kils* 'kızıl kireç' [11a/5]; *kızıl šems* 'kızıl altın' [29a/16]; *kızıl zırnīḡ* 'kızıl arsenik' [3a/15]; *ḡurşun* 'kurşun' [3a/16]; *ma* 'denī *cesedler* 'madenī kimyasallar' [27b/3]; *ma* 'denī *ḡamer* 'madenī gümüş' [37b/7]; *ma* 'denī *ḡalk* 'madenī talk' [39a/9]; *maḡnīsā* 'magnezyum oksit' (Redh. 1924b) [20b/11]; *mercān dibi* 'mercan dibi' [13a/2]; *merḡašīšā* 'akpirit, demir sülfür' [21a/2]; *merḡašīšā-yı zehab* 'altın akpirit' [11b/16]; *milḡ* 'tuz' (St. 1307b; Redh. 1968a) [7a/2]; *milḡ-i enderānī* 'Enderānī tuzu' [4b/9]; *milḡ-i ḡalye* 'kalye tuzu, sodyum oksit' [23b/13]; *natrūn* 'borak' [32a/6]; *nemek ḡuzu* 'tuz' [19a/8]; *nişādır* 'amonyum klorür' [5b/4]; *nüşādır* 'amonyum klorür' [5b/8]; *nuḡās* 'bakır' [7a/2]; *nuḡre* 'külçe gümüş' [8b/11]; *nüşādır-ı billūr* 'kristal amonyum klorür' [38b/1]; *nüşādır-ı kirmānī* 'Kirmānī amonyum klorürü' [38a/17]; *nüşādır-ı maş* 'ad' 'damutılmış amonyum klorür' [48a/11]; *pirinc* 'pirinç alaşım' [33a/10]; *pōlād* 'çelik' [41a/12]; *revoḡān* 'yağ' [17a/16]; *šābūn* 'sabun' [8b/3]; *šādef* 'sedef' [13a/2]; *šāfi ḡamer* 'saf gümüş' [21a/2]; *šāfi sirke* 'saf sirke' [7b/11]; *şarı zırnīḡ* 'sarı arsenik' [31b/17]; *şarp sirke* 'kuvvetli sirke' [16b/10]; *şaru kibrīt* 'sarı kükürt' [57a/15]; *şaru kükürt* 'sarı kükürt' [3a/14]; *şaru zırnīḡ* 'sarı arsenik' [3a/15]; *şebb* 'şap, alüm' (St. 720a; Redh. 1106a; Siggel 1951: 42b) [26b/16]; *sebīke* 'dökme metal külçesi veya kalıp' (Redh. 1036b) [20b/8]; *šems* 'altın' (Sig. 83a) [3a/16]; *sidük ḡuzu* 'idrar tuzu, ürat' [48a/3]; *şırça* '(metinde) demir sülfat, vitriol, krş. *zāc*' [9b/9]; *şirke* 'sirke' [7a/3]; *şırzaḡ* 'yarasa tersi' [26b/3]; *süci* 'şarap' [7a/3]; *süci sirkesi* 'şarap sirkesi' [14b/8]; *ḡalk* 'talk, talk pudrası, yarı saydam mineral' (Redh. 1244a; St. 818b) [5a/4]; *ḡalk-ı bahri* 'ya' 'nī *deñiz ḡalkı* 'deniz talkı' [19a/14-15]; *temür* 'demir' [10b/13]; *tenkār* 'boraks' [32a/6]; *tizāb* 'kezzap' [22a/8]; *ḡuz* 'tuz' [4b/1]; *ukāb* 'amonyak tuzu, krş. *nişādır*' [3b/12]; *unnāb* 'hünnap' [60b/1]; *üsriüb* 'kurşun' [38b/2]; *yaşıl zāc* 'yeşil demir sülfat' [42a/14]; *zāc* 'demir sülfat, vitriol' (Redh. 1000b) [5a/3]; *zāc-ı mişri* 'Mısır zāc' [19a/8]; *za* 'ferān' 'safran' [10b/17]; *zāmk* 'zamk' [39b/11]; *zehab* 'altın' [11b/2]; *zencār* 'jengar' [6b/9]; *zeryāb* 'altın suyu' [13b/7]; *zeyt yaḡı* 'zeytin yaḡı' [6a/16]; *zibaḡ* 'cıva' (Redh. 1022a; Sig. 81b) [3a/14]; *zincifr* 'cıva sülfür' [11a/5]; *zincifre* 'cıva sülfür' [6a/15]; *zırnīḡ* 'arsenik' [3b/13]; *zühre* 'bakır' [3a/16].

5.2. Kimyasal İşlemlerde Kullanılan Araç ve Gereçler

Metinde geçen kimyevi usuller için kullanılan araç ve gereç isimleri şöyledir: *aḡzı ḡen ḡar* 'aḡzı geniş bir tür şişe' [8a/6-7]; *aḡzı ḡar bardak* 'aḡz kısmı dar olan bardak' [15b/15]; *bardak* 'bardak' [27a/2]; *çanak* 'çanak, kâse' [12b/3]; *çekiç* 'çekiç' [18b/11]; *çölmek* 'çömlük' [12b/15]; *çuvalduz* 'büyük dikiş iğnesi' [60b/8]; *demür büte* 'demirden yapılmış içinde maden eritilen kap' [20b/5]; *demür keçe* 'demirden yapılmış keçe' [19b/16]; *fihr* 'destesenk denilen taş' [11a/2]; *furūn* 'fırın' [4a/12]; *inbīḡ* 'akıcı kimyasalların süzülmesini sağlayan alet' [4b/2]; *kaḡeḡ* 'kadeh, bardak' [5b/14]; *ḡar* 'üç türü mevcut olan bir şişe' [28a/17]; *ḡar* 'ı *inbīḡ* 'süzme aletinin şişesi' [43a/15]; *ḡašīšā ḡaş* 'bir tür taş' [11a/2]; *kürek* 'kürek' [31b/14]; *muḡayyen zarf* 'balçıktan mahfaza' [9a/13]; *ocaḡ* 'ocak' [4a/11]; *püte* 'içinde maden eritilen kap' [10b/14]; *şalāye* 'üzerinde bir şeylerin ezildiği yassı taş, metinde *şalāye yaşşı ḡaş ki üzerinde nesne ezerler* [4a/16] ve *şalāye: nesne ezdiükleri yaşşı düz ḡaşdur cem* : *şalāyāt gelür* [15a/14] şeklinde açıklanmıştır; *şırça çanak* 'camdan yapılmış çanak' [22b/1]; *şırça fihr* 'camdan kimyasal ezmeye yaran taş' [30b/2]; *şırça havān* 'camdan havan' [30a/1]; *şırça kaḡeḡ* 'camdan bardak' [6a/6]; *şırçadan şalāye* 'sırcalı kimyasal ezmeye yarayan taş' [11a/9]; *şırçalı bardak* 'sırcalı bardak' [8b/3-4]; *şırçalı çölmek* 'sırcalı çömlük' [15b/13]; *şişe* 'şişe' [3b/13]; *ḡaḡar* 'aḡzı geniş, büyük toprak küp' (TS 3697) [5b/10]; *tebsi* 'tepsi' [51a/1]; *tennür* 'tandır, fırın' [35a/a]; *ḡinlü şırça şişe* 'balçıktan cam şişe' [30a/4]; *ḡinlü şişe* 'balçıktan şişe' [7b/17]; *vālā* 'bir tür kumaş' [7a/1]; *zarf* 'mahfaza, kap' [4b/13].

5.3. Ölçü Birimleri

Metinde geçen ölçü birimleri ise şöyledir: *bir barmaḡ ḡalıñlıḡı* 'bir parmak kalınlığı ölçüsündeki antropometrik bir ölçü birimi' [57b/9]; *cüz* 'parça' [17a/15]; *dānaḡ* 'dirhem altıncı parçası' (Redh. 885b) [21a/7]; *dirhem* 'okkanın dört yüzde birine eşit olan eski bir ağırlık ölçüsü birimi (3,2075 gr)' (MBTS 731a) [17a/4]; *dört barmaḡ miḡdārı* 'dört parmak kalınlığı ölçüsündeki antropometrik bir ölçü birimi' [27a/8]; *iki barmaḡ ḡalıñlıḡı* 'iki parmak kalınlığı ölçüsündeki antropometrik bir ölçü birimi' [57b/14]; *iki barmaḡ miḡdārı* 'iki parmak ölçüsündeki antropometrik bir ölçü birimi' [57a/3-4]; *mişkal* '4.810 gram olan bir ağırlık ölçü birimi' (Tüs 1690a) [20b/9]; *riḡl* '130 dirhem ağırlığında arpa veya buğday alan bir ölçek' (MBTS 2618a) [22b/8]; *sere* 'açık ve gergin şekilde duran başparmakla işaret parmağının uçları arasındaki uzunluk' (MBTS 2776b) [3b/14]; *vukıyye* '400 dirhemlik Osmanlı ağırlık ölçüsü, okka' (MBTS 3372a) [56a/15].

5.4. Bitki Adları

Metinde geçen bitki adları şunlardır: *bādincān* 'patlıcan' [15b/13]; *başal-ı unşul* 'yaban soğanı' [13b/13]; *beyāz soḡan* 'beyaz soğan' [55a/8]; *çeltük kepeḡi* 'pirinç kepeḡi' [57b/13]; *çörek otı* 'çörek otu' [4a/16]; *ekşi enār* 'ekşi nar' [13a/17]; *enār* 'nar' [13b/3]; *ḡarīḡūn* 'katranköpüğü, *boletus ignarius*' (Redh. 1334a)

[33a/17]; *habbü'l-gâr* 'defne tanesi' [15b/11]; *havâfirü'l-bağl* 'katır tırnağı' [11b/5]; *kabak* 'kabak' [60b7]; *kuşt* 'üç veya dört çeşidi olan aromatik bir kök' (Redh. 1453a) [33a/15]; *sağmüniyâ-yı mahmûde* 'mahmude otu' (Redh. 1064b) [33a/7-8]; *türunc* 'turunç' [14a/8]; *üşnân* 'acı çorak, *salsola kali*' (Redh. 124a) [15b/11]; *yabân soğanı* 'yaban soğanı' [13b/13]; *yaş hardal* 'yaş haral' [15a/3]; *yaş şarımsak* 'yaş şarımsak' [15a/2].

5.5. Zaman Sözcükleri

Metinde geçen zaman ifadeleri şu şekildedir: *aşşam* 'akşam' [44a/15]; *gece* 'gece' [36a/13]; *gündüzün* 'gündüzleyin' [36a/13]; *öyleye degin* 'öğlene kadar' [9a/10]; *şabâh* 'sabah' [9a/10]; *şabâhdan ikindiye degin* 'sabahtan ikindiye kadar' [27a/9]; *yarındası* 'ertesi gün' [6a/8].

5.6. Kimyevi Süreçler

Metinde geçen kimyevi sürece ilişkin sözcükler ve ifadeler şöyledir: *akd ve hall etmek* 'kimyasal maddeyi kaynaştırma ve çözme' [3b/5]; *eczaları biri biriyle karışdırurup cevâhir etmek* 'kimyasal maddeleri birbiriyle karıştırarak kıymetli taş elde etmek' [3b/4]; *eczâyı işbât eylemek* 'kimyasal maddeyi sabitlemek' [3b/2-3]; *hall etmek* 'çözünme ve çözelti haline getirmek' [3b/2]; *istiktâr* 'damıtılmış' [51b/17]; *istinzâl* 'indirmek, damıtmak' [51a/15]; *malğama* 'cıvanın metallerle karıştırılmasıyla elde edilen alaşım' (MBTS 1950a) [4b/11]; *maş'ad* 'damıtılmış' (St. 1253b) [10b/4]; *sebk* 'akan bir metali bir kaba dökme' (Redh. 1036a) [5b/1]; *tağşir* 'kısaltılmış, kısılmış' (Redh. 577b) [45a/3]; *tağtîr* 'damıtma' (St. 316b; Redh. 577b; Ullmann 1972: 264) [9a/4]; *tarh etmek* 'atmak, çıkarmak' (Redh. 1236a-b) [3b/6]; *taş'îd* 'buharlaştırma' (Redh. 553b) [3a/17]; *tağhîr* 'temizleme, tasfiye' (Redh. 558a) [25a/10]; *tecfif* 'kurutma, kurulum' (Redh. 499a) [52a/15]; *teklîs* 'kireçleştirme' (Redh. 583a) [10b/10]; *tenkîs* 'ters çevirme' (Redh. 602a) [9a/13]; *tenkiye* 'temizleme' (Redh. 601b) [9a/1]; *tertîb* 'hazırlama' (Redh. 529b) [20b/15]; *teskiye* 'sulama, su verme' (Redh. 546b) [17a/3]; *teşkiye* 'kötü olma' (Redh. 550b) [46a/1]; *teşmî* 'mumla kaplama' (Redh. 551a) [14b/5].

5.7. Suyu İlişkin Sözcükler

Metinde kimyasal maddelerden üretilen sulara ilişkin ifadeler ile bunlara ek olarak suyu niteleyen yapılar ise şöyledir: *ak şu* 'ak su' [16a/12]; *altun şuyı* 'altın suyu' [16b/1]; *bakır şuyı* 'bakır suyu' [16b/2]; *büre şuyı* 'bora suyu' [25b/2]; *ekşi türunc şuyı* 'ekşi turunç suyu' [23a/14]; *issi şu* 'sıcak su' [12b/1]; *kalye şuyı* 'kalye suyu' [18a/5]; *kara şu* 'kara su' [14b/4]; *kıpkızıl kan gibi şu* 'kıpkızıl kana benzer su' [28a/2-3]; *kızıl şu* 'kızıl su' [14b/17]; *kurşun şuyı* 'kurşun suyu' [34a/14]; *mahlûl şu* 'çözünmüş su' [28b/9]; *mâ-ı fârûka* 'ayrılmış olan su' [60b/12]; *nüşâdir şuyı* 'amonyum klorür suyu' [59a8-9]; *şâfi şu* 'saf su' [25b/6]; *tağtlu şu* 'tatlı su' [28a/10-11]; *tinlû şu* 'çamurlu su' [28b/16]; *türunc şuyı* 'turunç suyu' [35b/11-12].

5.8. İkilemeler

Metinde ayrıca ikileme ve tekrar grupları mevcuttur. Bunlara şu örnekler verilebilir: *artuğ ve eksük* 'fazla ve eksik' [57b/15]; *ayru ayru* 'ayrı ayrı' [13b/4-5]; *az az* 'az az' [31a/17]; *azacuk azacuk* 'azıcık azıcık' [57b/1-2]; *başka başka* 'başka başka' [52b/2]; *içini ve taşını* 'içini ve dışını' [17b/7]; *kağre kağre* 'damla damla' [29a/13]; *od od* 'ateş ateş' [27b/17]; *pârcuk pârcuk* 'küçük parçalar hâlinde' [53b/17]; *pâre pâre* 'parça parça' [20b/11]; *tağladı tağladı* 'damla damla, damlatarak' [28a/1]; *tedricle tedricle* 'yavaş yavaş' [51b/6]; *tiz tiz* 'hızlı hızlı' [31b/14]; *yalnız yalnız* 'yalnız yalnız' [25a/7]; *yap yap* 'yavaş yavaş' [20b/6-7]; *yapça yapça* 'yavaş yavaş, yavaşça' [30a/2].

6. Metin

mecmû'atü'l-mücerrebât mine'l-kâf

[1b]

bî'smî'l-lâhî'r-rağmanî'r-rağîm (1) elhamdulillâhi rabbi'l-'âlemîn ve's-şalavatu ve's-selâmu 'alâ seyyidînâ muğammed (2) ve âlihi ecma'in ammâ ba'd bilmek gerek kîmiyâyı şerîf 'ilmdür ve 'ilm-i nebîdür (3) bu fennün 'ulemâsı nâ-ehlden sırrı hıfz için yazdukları kitâblarda (4) mağhî kılup mermüz 'ibâretlerle ta'bir ve işârât etmişlerdür ki (5) hağkîkat-ı 'ilme her nê nâ-ehl vâkıf olup fesâdâta sebep olmaya (6) ol sebebden ki bu 'ilme tâlib üstâd-ı kâmile yetişmedin mücerred (7) kitâbla 'ilme şürü' etseler cemî 'ömürlerin bu tarîkda geçürüp (8) mâl-ı kârûn harc etseler kağ'an hağâdan hâli olmayup netice (9) bulmazlar fi-tağkîkihi cemî' kitâblarda şağihdür ammâ mermüzâtına vâkıf (10) olmadukları sebebden şürete getürmezler emdi bu 'ilme şürü' (11) edüp kitâbların okıyup remzlerin ağz etmek isteyen (12) kimesnelere şöyle gerekdür kim her eşyanuğ tağbâyi'ne tamâm vâkıf (13) olup ve anlaruğ teğahurlarına ve meğâdirlerine ve imtizâclarına

[2a]

(1) ve i'tidâllerine ve eğaduhumâ âğirün ihtilâlin ve fesâdın def' [ve] (2) tağviye [ve] şalâh etmede ve bu eczâ anuğ müstakîl nê tağbi'atı vardır (3) ve nê fi'l zuhûr ve imtizâc ile nê tağbi'at bağlar ve nê sağk-ı belîğ ile (4) nê mertebeye yetişür ve nâruğ şiddetinden ve leyyinetinden nef' ve zârardan (5) nê hâle ve nê mertebeye yetişür ve bunları bilmek şalîh gerekdür (6) tâ ki iğşir-i 'amel şavâb ola yâğûd işleri kemâle yetişüp (7) üstâduğ 'an-şamîmî'l-kalb muğârîni olup huğûrında gendi (8) eliyle 'amel edüp tarîk-ı müstakîme vâsıl ola ve bu iki üslûbdan (9) gayrı tarîk ile vuşlat mümkün degildür meger 'inâyet-i hağk yetişüp tecrîbede (10) fetğ-i bâb ola ammâ bu fağîr ve hağîr tâlibinden düstân-ı şâğık (11) ve yârân-ı muvâfîk ile bunca zamân bu fenne mübâşeret edüp ba'zı (12) tarîk-ı hağkkuğ a' mâl-ı şağihînün te'şîrât [ve] mu'âyenâ[tı] müşâhede olunup (13) bu 'ilmün hağkîkatına ve vücûdına yağîn ve i'tikâdum muğarrer olup (14) bî'z-zârürî

tama' gâlib olup kemâlile fütûha ve vuşlata cânib-i (15) hâkktan mirâren işâret vâkı' olduğı sebebden bu 'ilmün (16) hevesine terk-i memleket êdüp diyâr-ı mağrib-i zemîne ve hıta ve hoten (17) [ve] hindistân ve 'arab ve 'acem memleketlerine menzil-be-menzil şehir-be-şehir seyâhat

[2b]

(1) eyledüm ve mütekdimmînün ve müte'ahhîrinün cemî' mu'teber kitâbların cem' êdüp (2) 'âlimlerinden aqdem ve bu fennün meşhûr müte'arif 'azizlerine gendülerin (3) pinhân kılup genc-i firâkında ferâgat êtmîş mestür vâşilların hizmetlerine (4) yüz sürüp 'abd ve rakîk gibi hizmet etmekle mertebe-i istiḥkâk (5) bulup her bir 'azizden ba'zı 'amellerün tarihleri ve mühimmâtı için (6) in'âm ve ihsânlarına yetişüp ve ba'zı daḥı 'azizlere mülâkî olup (7) istibdâl-i tarihla anlardan daḥı nece menâfi' 'âvid olup bi'hamdillâh (8) vâ[r]idâta tamâm vuşlat bulup müteselli olup gınâ-yı kalb mertebesine (9) yetişdüm bi'l-âhîr otuz yedi yıl miqdârı hizmetinden sonra vaṭan-ı (10) aşı taḥatturi ve iftirâkı gâlib olup yene vaṭana gelüp te'ehhül olındı (11) kabl-ı hâkktan celle celâluhu bir oğlançuk şadaqa olındı meger bir gün (12) vücûduma nâgâh sekâmet 'arız olup ahvâlüm taşavvuruna rücû' (13) olındı fikr eyledüm ki yigitlik 'âlemi birliğe mübeddel olup 'ömrümün (14) fetâsı yokdur zaḥmetler ve meşakḳatler ile kesb êtdüğim kemâlâtı hebâ ve (15) mün'adim olmaḳ kalbime hücum ve halecân êdüp mâl ve mirâşhör oğla (16) vefâ etmeyüp pâyidâr olmaz ve ol üstâd nazarında işledüğim 'amellerine (17) var idi hâtrımda zâyi' ola ve bu havfdan ve rukeye kayd êtdüğim

[3a]

(1) nüsha' nâ-ehle düşe gam bahrine müstağrak ve sergerdân iken (2) taḥayyürinde kalup vâkı'ada 'âlem-i gaybdan söyle emr olındı ki (3) mücerrebâtum 'ale't-tertib cem' eyleyem tâ ki benden sonra oğlançuga gerek (4) olup destgîr ola pes çünki bu vechle oldı şavâb (5) görilüp üstâddan görildüğü tarih üzere her eczânun (6) evlerini ve tertiblerini ve nazarlarını ve taḳtirlerini ve veznlerini (7) ve âteşün miqdârını ve cevherün hâll ve 'akdını ve meşrûh-ı tertib (8) üzerine taşriḥ eyledüm tâ ki üstâd ihtiyâc olunmayup her 'amelde (9) üstâd-ı ta'lim gibi tamâm başiret üzere olup zarar ve ziyân olmaya (10) ve bu kitâbuñ adını mecmû'atü'l-mücerrebât kodum ammâ gâyet ihtişâr êtdüm (11) mübâlağat ve terğibat êdüp zib [ve] zinet vermedüm her gişi göricek (12) düşüp alup hıfz eylemeye oğlançugum mahrûm ola deryü ve bu kitâbı (13) dört rûkn üzere ve sekiz bâb üzerine binâ êtdim rûkn-i evvel (14) rûhdur zibaḳ ya'nî jivedür rûkn-i şânî şaru kükürtdür rûkn-i (15) sâlis şaru zırniḥ ve kızıl zırniḥdür ki aña nefis derler rûkn-i (16) râbi' ecsâddur şems ve kamer ve zühre ve birinc ve kalây ve kurşun (17) ve daḥı ne ki bunlara benzer var ise bâb-ı evvel taş'idün tarihün

[3b]

(1) ve gerek olcaḳ âletlerin ve esbâblarını beyân eder bâb-ı şânî teklişün (2) tarihün bildürür bâb-ı sâlis hâll etmek tarihünü bildürür bâb-ı râbi' eczâyı (3) işbât eylemek için ve tertibleri için şular çıkarmaḳ beyân eder (4) bâb-ı hâmis eczâları biri biriyle qarışdurup cevâhir etmek beyân (5) eder bâb-ı sâdis cevheri 'akd ve hâll etmek tarihünü beyân eder (6) bâb-ı sâbi' cevheri ne vechle tarih etmek ecsâduñ tenkiyelerini (7) bildürür bâb-ı şâmin her tariḳda 'amel-i müteferriḳa beyânındadır el-bâbu'l-evvel (8) ya'nî evvelki bâb taş'idün tarihünü ve gerek olcaḳ âletlerini ve esbâblarını (9) beyân eder emdi bilmek gerek kim taş'id cemî' edviye ve ecsâdlarını (10) pâk ve arı eder ve taş'id bu 'amelün mühimmâtındandır ya'nî lâzımdır ki (11) taş'idün âleti ve ne vechle olur ve ne vechle gerekdür bilene eger (12) ervâh ve enfis taş'id edersen meşelâ 'abd gibi ve 'uḳâb -nişâdr- gibi (13) ve kibrîr gibi ve zırniḥ gibi anun âleti şişe gerekdür aña qar' (14) derler üç nev' olur birisinün uzunı yedi ve eni bir sere (15) ve birisinün daḥı uzun beş ünüklüğü ola ve birisinün (16) daḥı uzunı üç ola ve bu ağızunun gey berâberi ola ya'nî (17) ağız qar olmaya andan sonra ammâ bu qar'nun daḥı gâyetinde

[4a]

(1) ya'nî râst gerekdür buḥâr-ı maşâ'id zâyi' olmaya andan sonra bu (2) qar'ları üç bölüğünde iki bölük miqdârını tinledükde sonra (3) koyalar dura balçık ile şıvayala[r] ki od eşer etmeye tâ ki tamâm qarıya (4) andan 'amele başlayalar ve eger ecsâd taş'id edersen âleti toprakdan (5) zirâ ecsâd taş'idinün âteşi gâyet kavî ve şedid gerekdür (6) şişe durmaz⁴ erir emdi taş'idün âletleri ve esbâbları (7) her vilâyetde tâliblere ma'lümdür zirâ gâyet meşhûrdur ziyâde (8) tafşile ihtiyâcı yokdur şimden gerü her eczâyı nece taş'id etmek (9) gerekdür üstâddan öğrendüğümüz üzere beyân edelüm evvelki bâb (10) ervâh taş'id eylemek beyân eder meşelâ 'abd taş'id eylemek diledün (11) gerekdür kim bir ocaḳ yapa dibinün eni iki qarış⁵ ola ve yüksekliği (12) bucuḳ qarış miqdârı ola ve furûn qarısı gibi küçük qarıya iki (13) ağaç odun şıgacaḳ denli ola andan ocaḳun üsti delük (14) ola ki muṭayyen qar' ortasına degin şıgacaḳlayın ola andan (15) qar'un dibine iki barmaḳ kalıñı miqdârı gâyet saḥḳ olmuş yumşak düz (16) döşeye andan 'abdî çörek otu ile muḥkem şalâye -şalâye yaşşı taş ki üzerinde nesne ezerler aḥterî- üzerinde (17) saḥḳ edesin ki 'abdî maḥv ola hiç eşer qalmaya andan 'abdî

[4b]

(1) ol qar'un içindeki tuzun üzerine döşeye ve qar'ı ol (2) ocaḳun üzerine koyup etrafına balçıkla şıvaya üzerine inbiḳ (3) koyup qar'ı berkide ve âletinden yap yap od eyleye ammâ leyyin âteş (4) eyleye tâ ki 'abdî ve saḥnı saḳlıda koyup cemî'si çıka taş'id (5) ola tamâm taş'id kılcaḳ odını çeke qarıya andan qar'ı açup (6) inbiḳden 'abdî cem' eyleye saḳlaya bir dürlü taş'id 'abdî budur (7) 'abdî sâbit olup saḥife üzerinde akar ve saḥifenün bir (8) yüzine gavt eder için taşın ağardur bir miqdâr yaşıl zac (9) anun berâberi milḥ-i enderânî⁶ yahûd acı tuzı alalar muḥkem saḥḳ (10) edeler birbiriyle qarışduralar ve bir miqdâr 'abd daḥı içine koyalar (11) muḥkem saḥḳ edeler tâ ki 'abduñ hiç eşeri qalmaya belürmeye malğama (12) ola andan sonra güneş üstinde yahûd ışıcaḳ kül üzerinde (13) qarıda andan sonra ol taş'id

⁴ Yz. duymaz.

⁵ Yz. qarış.

⁶ Yz. اتونى <etdüni (?)>.

edecek zarfın dibine bir ak (14) kâğıd koya kâğıd üzerinde bir miqdâr eze zâcla tuzı (15) sahk' edüp kurıdup döke ya'nî döşeye ve anuñ üzerine (16) bu 'abdla sahk' edtüğün döşeye ol yapduğı ocağın (17) üzerine berkide dağı altından azacuk od eyleye ol odı

[5a]

(1) ziyâde eylemeye yapça yapça odını artura tâ ki 'abd (2) taş' id olup kalka andan odını çeküp şuda ve bu (3) taş' id olan 'abdı sıyırup⁷ ala evvelki zâc ile tuzla (4) sahk' eyleye ve 'abdun yarısı kadar haleb olmuş talkı bile koyup (5) muhkem sahk' edüp yene kurıdup taş' id edesin yedi def'a (6) bu vechle taş' id eyle amma her bâr ki endürüp sahk' eyleye mahlûl (7) taldan bir vezn artuk koyup ve zâcla tuzun veznin eksilde (8) yedinci def'ada ak billür gibi döğüp taş' id kalkmasın alup (9) andan yarucağ bakır şahifesin kızdurup üzerine ko bir yanına (10) geçüp ağardur amma evvel od etmek miqdârı oldur ki meşelâ yüz (11) otuz dirhem 'abd her taş' ide on ikişer sâ'at od eyleye andan (12) alup şaklaya erkânına gerek olur bir nev' bir miqdâr 'abdı (13) alasin üç def'a zâcla ve tuzla taş' id eylesesin evvelki gibi (14) andan zâc katmayup 'abdun dört bölüğünde bir bölüğü kadar mahlûb (15) tald koyasın ve tald kadar râsih katasın ve bir pâracuk şebb ve bir (16) pâracuk tuz koyup muhkem sahk' edesin iki def'a böyle taş' id edesin (17) andan şonra yalnız tald sahk' edüp iki def'a dağı böyle taş' id

[5b]

(1) edesin -matlab: taş' id zıbağın gâyetü'l-gâye ahsen ve a'lâ tarişidur- tâ ki sebki gibi toña taş' id kılmaya eger toñmazsa yene tekrâr (2) taş' id edesin elbette on def'ada toñar taş' id olmaz andan alup (3) şaklayasın bir nev' bir miqdâr 'abdı alup bir def'a taş' id edesin (4) andan şonra 'abdun dört bölüğünde bir bölüğü kadar sâbit olmuş nişâdır (5) koyasın muhkem sahk' edesin andan azacuk kül içinde sahk' edesin (6) andan şonra zâcla tuzı ve şebbi sahk' edüp anların üzerinde (7) üç def'a taş' id edesin tâ ki toña andan alup şaklayasın (8) bir nev' bir miqdâr zıbağ alup ya'nî 'abd ve bir miqdâr dağı nişâdırı (9) alup ve bir miqdâr kibrît alup muhkem sahk' eyle andan şonra kar' (10) içine döşeye andan bir tağarda elenmiş küli koy ve ol (11) kar'ı tâ boğazına degin ol külin içine göm andan altına od (12) eyleye bir günden şonra ko şovusun andan şonra çıkar al şakaleyn (13) gider bu taş' id olunan sahk' ile kar'ın dibine döşe ve bunun (14) vezni kadar üzerine 'abdun üzerine kadeh berkidüp sıva (15) yene tağar içinde kül içine gömüp bir gün od eyleye andan şonra (16) ko şovusun aç kibrît ile nişâdır taş' id olunmuş yâ pişmiş (17) ve 'abd dibinde 'akd olmuş bulursan bir vechle olur ki hiç ebedi

[6a]

(1) hayât bulmaz andan alup ol taş' id olan nişâdır ile (2) kibrît dağı alup şakla diledüğün vaktin bununla 'abd 'akd (3) edesin bir nev' dilersen kim 'abdı billür gibi taş' id edesin (4) bir def'a her nê dürlü tariş olursa taş' id edesin andan (5) şonra alasin berâberi acı tuz katup sahk' edesin andan (6) iki sırça kadehi tınleyesin andan şonra 'abdı içine koyasın (7) tamâm kurıya andan tennür kızdurasın ziyâde kıza andan ol (8) kadehleri od içinde gömesin bir gece dura yarında çıkarup (9) taş' id olan şaklaya katup sahk' edesin yene kadehe koyup şu (10) atup evvelki gibi oda gömesin üç def'a böyle eylesen andan (11) çıkarasın gâyetde ak olur alup şaklayasın bir nev' kaçan 'abdı (12) bürâde⁸ üzerine yâhüd kils olmuş tald üzerinde ya'nî bunlar kile (13) sahk' edüp andan taş' id eylesen sekiz kez taş' id olur toközünü (14) def'ada dibinde kamer gibi olup kalur bir nev' bir miqdâr 'abd (15) alup ve bir miqdâr zincifre alasin zincifre miqdârı tuz (16) alup cümlesin sahk' edesin andan zeyt yağıyla yoğurasın (17) andan taş' id edesin maşâ' id olanı alup nişâ kadar tuz

[6b]

(1) verüp sahk' edüp zâcla şuyıla ve şebble yoğurasın (2) yene taş' id edesin gâyet taş' id edesin alup şaklayasın (3) taş' idü'n-nişâdır bir miqdâr nişâdır alup mahlûb tald üç (4) def'a taş' id edesin yâhüd kurşun bürâdesiyle râsulhını⁹ (5) sahk' edüp anların üzerinden nişâdırı taş' id eylesen sâbit (6) olur bir dürlü taş' idü'n-nişâdır amma nişâdır taş' idünün gâyet (7) ahseni oldur ki eger kamer için etmelü olsañ kamer bürâdesinün (8) üzerinde taş' id edesin eger şems 'amelî için taş' id edesin (9) zencâr üzerinde taş' id edesin ve eger kalây kurşun 'akdı (10) için olursa ve kurşun bürâdesinün üzerinde taş' id (11) edesin gâyet hûb ola taş' id-i kibrît amma kibrît gâyet muhâtaradur (12) ihtiyât gerekdür emdi bilmek gerekdür bir miqdâr alup sahk' edesin (13) andan kar'ın yâhüd bir çanağın içine döşeyesin andan ocağa (14) koyup altına gâyet yumşak od edesin oda yakmayasın hemân karğuya yağa (15) kaçan kar' ziyâde kızmağa başlaya def'î odını gideresin bir zamân (16) dura sıvaya yene od edesin amma yanmağdan¹⁰ gâyet şakınasın tamâm (17) taş' id olcağ şaklayasın bir dürlü dağı yüz otuz dirhem kibrît

[7a]

(1) alup sahk' edesin vâladan alup sürme gibi yumşak edesin andan (2) dört bölüğünde bir bölüğü kadar nuhâs bürâdesin ve bir miqdâr milh katup (3) iki sâ'at sahk' edesin içinde süciden dönmiş sirke katup (4) dögesin turmayup sahk' edesin tâ üç güne degin yumşak od (5) üzerinde teşviye edesin kurudasın nece def'a taş' id (6) edesin amma her taş' id edtüğçe tuzla kireç üzerinde taş' id (7) edesin ve âteşün dağı miqdârı hemân kar' kızacağ miqdârı (8) ola ziyâde olmaya her kızdüğünca odını giderüp şovudasın (9) zîrâ yanmağdan ihtiyât edesin kaçan ak taş' id ola çıkarup (10) on cüz miqdârından bir cüz miqdârı râsih katup ziyâde (11) sahk' edesin pes andan kurıdup yene sahk' edüp taş' id (12) edeler ak billür gibi çıkarup alup şaklayasın bir dürlü dağı (13) bir miqdâr kibrît alasin ve anuñ berâberi tuz katup sahk' edesin (14) on iki sâ'at olınca ziyâde gubâr ola andan ıssıcağ (15) küld bir gece teşviye ede ya'nî sahk' edesin bir pâre taş gibi (16) olur andan sahk' edüp iki kerre taş' id edesin amma her (17) taş' ide aşığısın yoğaru dönderüp qarışdurup sahk'

[7b]

⁷ Yz. sıyırup.

⁸ Yazmada bu ifade her defasında بردد <bürde/bürade(?)> olarak şekilde geçer; ancak metinde doğru biçim olan *bürâde* ile düzeltilmiştir.

⁹ Yz. راستحنى <rasuthını>

¹⁰ Yz. بنمقن <banmağdan>

(1) edüp bir gendü kadar kalây bürâdesin verüp yene sahk edesin (2) ve kül üzerinde teşviye edesin andan yene taş'îd edesin aq (3) billür gibi taş'îd olur alup şaklayasın bu kibritün hâşşiyeti çokdur (4) 'abdü kâmer gibi 'ağd eyler bir nev' bir miqdâr kibrit alup gendü miqdârı (5) tuz katup sahk edesin üzerine sirke dökese temmüz ve (6) agüstös issilerinde güneşde koyasın tura tâ ki bir ay bu vechle (7) edesin andan şonra zâcla tuz kirec üçini cem' edüp sahk (8) edesin ve kibritini bunların üzerinde taş'îd edesin gâyet (9) nefis taş'îd olur alup şaklayasın bir nev' dahı bir miqdâr (10) şaru kibrit iki gün şu ile sahk edesin kurudasın (11) andan nuşî kadar maahlüb talt katup ve talt kadar şâfi sirke katup (12) sahk edüp taş'îd edesin alup şaklayasın taş'îdü'z-zirni (13) bir miqdâr zirni dört bölümünde bir bölümü kadar demür bürâdesin (14) alasın ve bürâde kadarı tuz alup birbirlerine katup sahk edesin (15) üç kerre bu vechle taş'îd edesin aq kirec gibi olur andan şonra (16) bu taş'îd olan iki cüz miqdârı ve bir cüz miqdârı râsih (17) ile sahk edüp yene tînlü şişeye koyup taş'îd edesin

[8a]

(1) gelüp şişenün boğazınun yapşurak tuz gibi olur alup şaklayasın (2) bir nev' zirniün gâyet eyüsin alasın ve bu tîrik üstâdlar katında (3) maqbûldur ve mu'teber tîrikdur pes şaru zirni alasın ammâ gâyet (4) eyü berrâk ola sahk edüp zirni vâladan geçürüp andan (5) bir ol kadar milh-i enderânî alup sahk edesin zirniği karışdurasın (6) andan şonra yüz otuz dirhem milh-i enderânî sahk edüp bir ağzı (7) gën qar'a dibine döşeyesin ve bu meshûk zirniğden anuñ (8) üzerine döşeyesin ve qar'ın üzerine inbiğ berkidüp (9) ocağa koyup od edesin tâ ki aq kirec gibi olur taş'îd (10) ola andan bu taş'îd olanı alup üzerine bir evvelki kadar (11) yene sahk olmuş şaru zirni döğüp sahk edüp teşviye edesin (12) andan ve bir pâre kirec dahı koyup yene sahk edesin ol koyduğun (13) zirniğ kadar milh-i enderânî sahk edüp qar'ın dibine döşeyesin (14) dahı bu zirniğ üzerine döşeyesin ocağa koyasın (15) taş'îd edesin andan bu taş'îd olanı alup vezn edesin (16) dört beş yüz çıkarsa tamâm olmuşdur ve eger eksük çıkarsa ziyâde (17) od edesin bâki kalanı taş'îd ola andan şonra bu cümle

[8b]

(1) taş'îd olan zirniğ üç bölümünde bir bölümü kadar milh-i enderânî (2) kata sahk etmedin ve bir milh kadar dahı nüşâdr katup cümlesin (3) şâbün ile karışdurup ma'cün gibi edesin bir sırçalı (4) bardağa koyup at tersini içinde yedi gün halle koyasın (5) andan çıkarup gör hâl olmuş ise ve eger dahı hâl olmamış (6) bulunursa bir kadehe ko üzerine bir kadeh kapa od üzerinde (7) koya altına yap yap od ede şâfi yoğarı kalkanın aşâğasına (8) karışdura bir nece def'a böyle ede tâ ki qar'ın dibinde mûm gibi (9) arıarak ola andan alup şaklayasın çünkü rûhün ve nefsinün (10) taş'îdinün tîriği beyân olındı şimden şonra ecsâduñ taş'îdinün (11) tîriğın beyân eder taş'îdü'l-fıddâ ya'nî nuğrenün¹¹ taş'îdinün tîriği (12) oldurur ki bir miqdâr gümüşi alup beraber 'abdla malğama edesin (13) ve bir ol kadar dahı 'uğâb alup katasın şol kadar sahk edesin (14) toprak gibi ola andan halle koyasın hâl ola taş'îd zarfına koyup (15) ocağa koyasın ve altına on iki sâ'at od edesin tâ ki çıkup (16) taş'îd ola bir nev' gümüş bürâdesin ve anuñla beraber taş'îd olmuş (17) tuzla şol kadar sahk edesin ki toprak gibi ola andan taş'îd

[9a]

(1) edesin ve eger bu taş'îd olmuş gümüşi tenkiye olmuş zühreye (2) urasın hâlis gümüş eyler bir nev' bu tîrik gâyet eyüdü iki (3) yüzdür hem gümüş bürâdesin üç yüz dirhem 'abdla malğama edüp (4) şalâye üzerinde beş gün sahk ede ve üzerine taqtir olunmuş (5) sirke dökse üç gün içinde kara kül olur andan balçık gibi (6) olur hiç gümüş idüğü fark olmaz andan şonra iki yüz dirhem (7) milh-i enderânî alup bir bürâdeye katup taqtir olunmuş sirke ile iki (8) gün dahı sahk eyle tâ ki gubâr ola andan şonra yüz dirhem (9) milh-i enderânî koya bir gün dahı sahk eyleye hattâ hiç eşeri kalmaya andan (10) taş'îd ede şâbâhdan öyleye degin taş'îd olur beş def'a (11) böyle bu vechle ede hattâ sıklı ağara ve taş'îd olan aklık gibi olur (12) andan şonra tuzı yuya gümüş aq mükelles olur andan kuruda (13) bir muţayyen zarfa koyup ziyâde âteş eyleye tenkis ede tâ ki ziyâde (14) aq qar gibi ola alup şaklayasın taş'îdü'r-raşâş ya'nî kalây kurşun (15) taş'îdinün tîriği budur ki ne miqdâr dilerseñ alasın bir gendü (16) kadar 'abdla balğama edesin ve bir ol kadar dahı nüşâdr katup (17) sahk edesin hattâ kara toprak ola halle koyasın hâl ola andan

[9b]

(1) on iki sâ'at taş'îd edesin tâ ki ağarınca andan alup (2) şaklayasın bir nev' ne miqdâr dilerseñ kalây yâ kurşun alasın (3) eridüp üzerine kibrit ve yâhüd zirniğ urasın tâ ki düttün (4) çıka andan çıkarup şâhiye edüp taş'îd edesin ammâ bunun (5) taş'îdini görmege nefh etmekle olur andan alup şaklayasın ammâ (6) tuzların ve zâcların ve şebbün taş'îdinün tîriği budur ki kur[d]şunu (7) eridüp bunların kanğısın dilerseñ bir zarf içinde kurşun (8) üzerine döğüp minfağ uran kâlkup taş'îd olur taş'îdü'z-zâc (9) ya'nî şırça taş'îd etmenün tîriği budur ki şırça alup (10) kurşun ile kalây ile alup karışdırup ammâ bu ikisi (11) otuz dirhem ola andan bunları yüz dirhem 'abdla malğama (12) edesin ya'nî iki şırça ve bir kalây gerekdür andan taş'îd tuz (13) döşeyüp ve üzerine bir malğama sahk edüp döşeye andan od (14) eyleye eger şırça çıkup taş'îd ola zıbaqla malğama olur ebedî (15) ayrılmaz ve 'abd ki şırça ile malğama ola tamâm iksir olur ammâ (16) malğama etmelü olıcağ on dirhem 'abda otuz dirhem şırça vermek (17) gerekdür ve taqdîrce birisi bin dirheme taqdîr olur taş'îdü'n-nuğâs

[10a]

(1) ya'nî bakır taş'îdinün tîriği budur ki bakırı bürâde edesin (2) andan şâbla ve tuzla yuya andan gerü gendü kadar 'abdla malğama (3) edesin andan şonra 'abd kadar nüşâdr katalar gâyet sahk ede (4) andan şonra taş'îd edesin emdi bilmek gerek cümle eriyici (5) ve erimeyici 'abdların taş'îd bâbında bu tîrik şöyle kim cemî'sinün (6) taş'îdinün kâdir olasın bir miqdâr nüşâdr alasın hâl (7) eylesin şu ola andan şonra diledüğün ecsâdların bürâdesin (8) yâhüd kilsini alup sahk edüp bu şudan vâresin sahk (9) edesin hattâ sahk ola andan sahk ola andan sahk eyleye kurıda (10) bir kadeh içinde kurudasın üzerine bir kadeh dahı koyasın yumşak (11) od üzerinde koyasın şâfi çıkarup sahk edüp yene

¹¹ Yz. جرك. Metinde 'külç gümüş' anlamındaki nuğre kastedilmiş olmalıdır.

koymasın (12) ammâ her saħk edicek bu mâdan içüresin ammâ on def'a yâ daħı (13) ziyâde böyle edesin andan kırıdup imtiħân edesin imtiħânunı (14) ıarıķı budur ki bir saħıfe kızdurup bu meshûkdan üzerine (15) bir pâracuķ koymasın düttün ola gide kaçan bu mertebeye yetiše (16) alup ħall eyleyesin hiç sıķl kalmayup ħall olur eger imtiħân eyledüğün (17) vaķtin od üzerinde cümlesini yene saħk edesin ve bu mâdan

[10b]

(1) içüresin andan taş'ıd edesin hiç sıķlı kalmayup taş'ıd (2) olur ammâ bundan nüşâdırunı almağun ıarıķı oldur ki bunı (3) saħk edesin ve issi şuya koymasın nuşâdır eriyüp gider ve (4) maş'ad kalur andan sonra şuyını süzüp kurudasın saķlayasın (5) bir nev' diledüğün kadar baķır bürâdesin alup zencârı nüşâdır (6) ile saħk edüp taş'ıd edesin kaçan taş'ıd olan baķır alup (7) gendi kadar nüşâdırı katup saħk eyleyesin ve maħlül zâc şuyıyla (8) şuvarasın ħattâ zincifre gibi kıp kızıl olınca andan gümüşi eridüp (9) bundan tarħ eyleyesün tamâm renk vere **ikinci bâb** teklis ıarıķın (10) bildürür emdi bilmek gerek kim bu 'amelün bir gereklii daħı teklisdür (11) kalây bürâdesin kalıye tuzıla saħk eyleye ħattâ eșeri kalmayınca (12) kils olur bir teklis kuruşun isfidâcı edeler yâħüd mürdesinün (13) pişmiş ile saħk edeler kils olur teklisü'l-ħadid ya'nî temür (14) teklis etmek ıarıķı budur ki demür bürâdesin alalar püte içinde (15) ziyâde kızduralar şalâye üzerinde dögeler saħk edeler şovıyıcak (16) yene böyle edeler tâ kils olınca böyle murâd ħaşıl olınca ne kadar (17) ziyâde edersen eyü olur zirâ za'ferân ħadid olur

[11a]

(1) bir nev' odsuz teklis etmek dilersen demür bürâdesin şalâye (2) üzerinde dögeler daħı fihr yerine ve kaşışâ taşla saħk edeler (3) kils olur teklisü'n-nuħâs ya'nî baķır teklis etmek oldur ki (4) bir miķdâr baķır bürâdesin alsun ħall olmuş zâc şuyıyla ve nüşâdır (5) şuyıyla nece kerre edüp teşviye edesin zincifr gibi kızıl kils (6) ola teklisü'l-fıddâ ya'nî gümüşi teklis etmenün ıarıķı oldur ki (7) gümüşi bürâde edüp nişâdırıla nece kerre teşviye eylesen kils (8) olur bir nev' gümüşi bürâde edüp ve nüşâdırı ħall edüp (9) şırçadan şalâye üzerinde şırça fihrle saħk edeler tâ tonınca (10) durup ay koya şöyle tura ğâyet aķ kils olur isfidâc (11) gibi bir nev' gümüşi bürâdesini ħall olmuş 'abdla saħk edüp (12) andan teşviye eyleye ziyâdece âteşde 'abd taş'ıd olur kalķa (13) gümüşi gibi kils olur bir nev' gümüşi bürâdesini gendü kadar (14) nüşâdırıla ziyâde saħk edüp nüşâdırıla taş'ıd eylesen (15) kils ola ve bu kils niħâsa tarħ eylesen ağardur bir nev' gümüşi (16) bürâdesini alup nişfı miķdârı 'abdla mağama edesin ve 'abd (17) kadar nüşâdır-ı kamret saħk eylesen nece def'a böyle eylesen

[11b]

(1) tâ ki saħıfe üzerinde kayıcak ceryân bulınca kils olur ve baķırın (2) içini taşını ağardur teklisü'z-zeheb ya'nî altun teklisinün ıarıķı (3) budur ki altun bürâde edüp maħlül 'abdla saħk eylesen andan (4) issi üzerinde teşviye eylesen 'abd taş'ıd olup altun kils (5) bir nev' havâfirü'l-bağl alalar bürâde edeler andan sonra altunı (6) erideler daħı bürâdeyi beş kerre yâ daħı artuķ altuna tarħ eylesen (7) ammâ bu bürâdeyi altunun beş bölüğünde bir bölüği kadar ola ol (8) kadar gerekdür şöyle kils ede hemân toprak gibi ola vezni (9) eksük eyleye ammâ ziyâde renk vürür eger on kerre tarħ edecek (10) olursa bir mişkâlden bir çekirdek yâ daħı az kalur eger (11) bâķi kalan gümüşi tarħ eylesen yene vezni tamâm eyler bir nev' (12) altunı bürâde edüp üç gendü miķdârı 'abdla mağama (13) edüp saħk eylesen andan zâcla kibrit arasında yedi (14) kerre teşviye eyleye kils ola ve rengi ziyâde ola ve birisi on (15) kamer renk vere bir nev' altunı dögüp saħıfe edesin andan (16) merķaşışâ¹²-yı zehebi saħk edüp altuna süresin andan (17) kızdurup teşviye edesin bir nece kerre böyle edesin kils

[12a]

(1) ola saħk edüp saķlayasın teklis-i kalay üstâdlar (2) ortasında ğâyet maķbûldur ve mu'teberdür bir ocak yapasın (3) ve üzerine bir iki püte koymasın ve ol ocagun yanında delükler (4) koymasın tâ ki delüklerinden yel tokınup âteş ziyâde olup yandura (5) kils olur çıkar gelür evvelinde alup kils olmayanın yene oda (6) koyup ziyâde yaķasın ħattâ cümle kils ola emdi bilmek gerekdür (7) kim cümle eriyici ecsâduğ kils etmesinün ıarıķın bildürür kanğı cesedi (8) dilersen bürâde edesin ve bir muţayyen zarf içinde koyup kurudasın (9) andan ziyâde od edesin tâ ki isfidâc gibi olup ağara (10) ve daħı bilmek gerekdür kim teklis kemâlin bulmasınun 'alâmeti oldur ki (11) bir pâracuķ alup dilün altında kosağ eriyip maħv ola hiç (12) eșeri kalmaya ve eger böyle olmazsa daħı kemâle yetişmemişdür tekrâr (13) 'amel edesin teklisü't-ıalk dilersen kim ıalkı bir sâ'atde kils (14) edesin gümüşi bir böyük püteye koyup eridesin andan (15) maħlül ıalk içine dökesein kar[m]ışdurasın tırmayup (16) minfaħı çekesein ıalk kils olur hep ala bir nev' ıalk ħalb (17) edesin ya'nî ıalk şırça ile dögesein andan bir beze bağlayasın

[12b]

(1) ve issi şu içinde ovasın tâ ki ezile bezden şu içine (2) çıķa andan koymasın dibine çöke andan şuyın yabâna süzesin (3) ıalk çanak dibinde ğâyet yumşak kalur andan bu maħlûb alup (4) bir zarf içine koyup ve üzerine aķ neft döküp od (5) üzerine koyup minfaħ urasın tâ ki kils ola **üçüncü (6) bâb** ħall etmek ıarıķın bildürür emdi bilmek gerek kim ervâh (7) ve enfâs ve ecsâd her birinün tabi'atları ve aħvâlları birbirine (8) muħâlifdür kimi berk kimi yumşak ve kimi uçucı ve kimi yanıcıdur pes (9) bunların birbirine imtizâca ve te'sire kâbiliyet gerekdür ve bir kâbiliyet (10) daħı her eczâyı tertib etmekle olur ve bu kâbiliyet ħalldür lâzımdur (11) ki ħallün ıarıķları beyân olına ħallü'l-emlâh ve'z-zâcât ve'l-bevâriķ (12) ve'n-nüşâdır ya'nî tuzların ve bürelerün ve nüşâdırılarnın (13) ħalleri ıarıķı budur ki her kanğısı olursa ħâcet ola (14) ve dedükleri ziyâde saħk edüp bir bağarsuķ içine koyup (15) muħkem iki ıarafın bağlayalar ve andan bir çölmege şu tıddurup (16) içine baturalar ve daħı şuyıyla kızdurup ve çölmeğün ağzını (17) örteler ħall ola ve yâħüd ol bağarsuķ içindeki milhile baş

[13a]

¹² Yz. مرķیشا <merķişâ>.

(1) yere birağalar tura andan hall ola dahı tãlk ve şırça ve (2) merkaşışa¹³ ve sebħ ve billür ve şadef ve mercân dibi altun (3) ve gümüş bunların kilsî hall şuyıyla şol kils kışrla nüşâdır (4) ve zencâ[r]-ı râsihden çıkmış ola üç gün dâ'imâ ve on gün (5) dâ'imâ çalkayup hall komagla bir nev' şu zikr edeyin ki her (6) cesede ki andan vâresin şöyle hall eyleye ki her gez dökmeye (7) yumurda kabını ve yanmış nukr[a] ve nüşâdır berâber alâsin andan tahtîr (8) eyleyesin şularından otuz üç dirhem kalye tuzı ve otuz (9) üç dirhem nüşâdır şuyın ve otuz üç dirhem yaşıl yavşan(?)¹⁴ (10) şuyın alâsin birbirine karışdurup tahtîr edesin hattâ sıkı (11) kalmaya andan bir şîşeye koyup ocağ üzerinde koyup altına (12) yumşak od edesin tâ tuzı bağlana çıka bu tuzların bir çekirdeğini (13) her kağı cesedler olursa tãlk olsun şırça olsun (14) altun olsun gümüş olsun 'abd olsun bunlar ve gayrının (15) bir dirhemine ursun hall eyleye şöyle ebedî maħlûl kıla şuda (16) dögmeye bu kıatı olsa der-kâmiller yanında maħbûldür hallü'l-hadîd (17) ya'nî demür hall etmenün tarîkı oldur ki ekşi enârın kabını

[13b]

(1) alup dögesin ve şuyını şıkâsin anuñ içine demür bürâdesin (2) katup güneşe koyâsin bir nece gün tûrasın cemî'si hall olur (3) andan şonra kabın şuyını süresin enâr kabuğı şuyı gider (4) demür şuyı yerinde kalur ammâ gerekdür bürâdeyi ve şuyı ayru (5) ayru vezn edeler tâ ki şonra hall olıcağ demür şuyı yene (6) veznle bulunup şaklayâsin hallü'l-fıddâ ya'nî gümüş hall etmek (7) tarîkı oldur ki yahûdiler işledüğü zeryâba fıddâ derler anı (8) alup inbîkûñ yolında koyâsin ve dahı kar'ın içine hall olmuş (9) 'abd koyâsin ve inbîk kar'ın ağızın perkidesin kar'ı dahı bir (10) çölmegün içine koyup od üzerinde koyâsin tahtîr edesin (11) tâ ki ol 'abdla kamer hall ola böyle tahtîr ola andan âtes (12) üzerinde 'abdla kameri yene 'ağd eyleye gâyet şahîhdür iksîr (13) olur hallü't-tãlk başal-ı 'unşul alalar ya'nî yabân şoğanı (14) şuyını şıkâsin andan maħlûb tãlk şîşe içine koyalar ve (15) üstine bu şoğan şuyını dökeler günde on kerre şîşeyi (16) çalkayalar yedi güne degin tãlk hall ola hall-i kilsü'l-gışa ya'nî (17) yumurda kabının külini bir şîşeye koyalar andan her yüzde otuz

[14a]

(1) dirhemine yigirmi dört dirhem yumurda ağınuñ şuyı ki tuzlardan (2) tahtîr olunmuş ola ol kül üzerine döke yedi gün yaş (3) at tersine göme kıya hall olup şu ola hall-i zincefr hall (4) etmek tarîkı oldur ki zincefreyi saħk edüp andan inbîkûñ ağızında (5) koyâsin ve kar'ın içine maħlûl 'abd koyâsin andan ocağ (6) üzerinde koyup altına yumşak od edesin zincefre 'abdla kaplaya (7) tahtîr olup kızıl kan gibi olur incü hall etmek beyânındadır tarîkı (8) oldur ki tûruncun ekşi şuyını şıkâsin içine bir pârâcuğ (9) taş'îd olunmuş nüşâdır koyalar andan incüyi bir şırça zarfa (10) koyup üzerine yanınca bu şudan dökeler tura hall ola (11) eger incüyi bir şadef içine koyâsin ve üzerine bu şudan (12) döküp üstine bir şadef dahı kapayup yigirmi iki gün (13) bir yerde kıosañ hall olup şu ola bir nev' incüyi dögerler (14) ya'nî kıatı saħk edesin ve üzerine maħlûl 'abd dökâsin üç (15) sâ'atde hall ola bu tarîk-ı 'amel incü edenlere yarar hall mürdesinün (16) hall etmek tarîkı oldur ki sirke tahtîr edüp andan ağarmış (17) mürdesinün bir zarfa koyup bu sirkeyi anuñ üzerine tamladasın

[14b]

(1) hall ola hallü'l-fıddâ ya'nî gümüş hall edüp teşmî' etmek tarîkı (2) oldur ki gümüşü bürâde edesin ve yahûdiler 'amel eddiği zeryâb (3) alup saħk edesin ammâ şırça zarf içinde ola ve hall olmuş (4) nüşâdırı şuyıla saħk edesin kilsî hall olup kıara şu (5) olur andan od üzerine koyup teşmî' edesin her gâh imtihân (6) ede ya'nî baqr şahîfesin kızdurup üzerine bir pârâcuğ koyâsin (7) uçmayup ağarda andan alup şaklayâsin hall-i erz¹⁵ oldur ki on (8) cüz zincefri iki bucuğ cüz nüşâdır süci sirkesine karışdurup (9) bir sâ'at kıya hattâ kils sirke içinde ola andan şâfi olunca (10) kıya andan kıalây zeryâbesin birağa hemân hall ola kıara şu ola (11) bir nev' nüşâdırı ve zencâr ve kibrit cümlesi berâber ola saħk (12) edüp sirke ile od üzerinde teşviye edesin yene saħk edüp (13) bir kıamış içine koyup ağızını berkidesin şu çölmekte kıaynadasın (14) azacuc od ile hall olup bir şu ola andan ol şuyı alup (15) kıalây zeryâbesin anuñ içine koyâsin baturasın hemân (16) sâ'at hall olur bir nev' zâc şuyı içinde güneşde hall edesin (17) tâ ki kızıl şu ola andan kıalây zeryâbesin ve yâhûd kıalây

[15a]

(1) vâre kan içine koyup güneşde kıoyâsin hemân sâ'at hall olur (2) hallü't-tãlk tãlk bir sâ'atde hall etmek tarîkı oldur ki yaş şarımsağ (3) ve yaş ħardal ikisini alup döge kar'ın içine kıya andan (4) tãlk hall edüp inbîkûñ ağızında kıya dahı ağızından berkidüp (5) tahtîr ede hemân ol sâ'at tãlk tahtîr olup hall olur (6) bu maħlûl tãlk 'abd bağlar ve kıarârsuzları işbât eder ve kıalâyı (7) kamer eder ve 'amelî incüleri bununla bağlayalar ve eger üç def'a (8) taş'îd eylesen andan nüşâdır şuyın içürsen ammâ şırça (9) kadeħ içinde ve kadeħ tînlü ola andan od üzerinde kıya (10) her bâr kızdüğınca nüşâdır şuyın vâre ve yokaru kıalkanın (11) yene aşğa vürüp saħk eyleye hattâ hall ola hall-i hadîd –maħlab: hall-i hadîdün tarîk-ı sehli ve maħlûl 'abdı 'ağd eder– demürî (12) hall etmegün tarîkı dahı budur ki on iki dirhem bal alup (13) içine iki dirhem nüşâdır kıoyâsin andan demür bürâdesin (14) şalâyê üzerinde –şalâyê: nesne ezdükleri yaşşı düz taşdur cem': şalâyât gelür aħterî– bunlar gele ziyâde saħk edesin hattâ fihrüñ (15) balçık gibi ola andan şonra şovuk hevâda kıoyâsin hall olup (16) şu ola andan bu şuyıla 'abd iki kadeħ içinde od üzerinde (17) bîşürsen 'ağd ola oddan kaçmaz ola bir nev' kıalây hall

[15b]

(1) etmek tarîkı oldur ki lebenü'l'azrâ bir şudur ki yumurda kabının (2) küliyle nüşâdırdan tuzlar maħallinde zikr olunur ol şuyı (3) alalar andan mükelles kıalâyı anuñ içine birağalar hall olur andan (4) ol maħlûl maħlama alâsin saħk edüp od üzerinde içürsünler (5) 'ağd edüp kı'im eyley ve dahı bilsen kim hall ħuşuşında bir şahîħ tarîk (6) dâyelüm ki cümle kâmiller içinde maħbûldür arıcı ecsâdların kils (7) -lerini yâhûd yumşak bürâdelâsin ziyâde kızdurup maħlûl

¹³ Yz. مرقشيشار

¹⁴ Yz. اوشنان <evşenân?>

¹⁵ Yz. ارزز

'abda (8) bırakasın hemân hall olur eger halb talt olup belesân yağına (9) ısladasın ammâ şırça kadeh içinde ola ve tınlı ola andan (10) kömür odunun üzerine koyasın bir sâ'atde hall olur bir nev' (11) üšnân ve habbû'l-gâr alup taqtir edesin andan talt ziyâde (12) kızdurup aña şu koyasın hemân sâ'atde hall olur bir nev' (13) talt hall etmek için bādincân kesüp bir şırçalı çölmek içine (14) koyup nısfından aşğa ola andan talt mahtüb edüp (15) bir ağzı tar bardağa koyasın ve ol bādincânın orta (16) yerinde koyasın ve ağzını berkidesin yigirmi gün güneşde koyasın (17) talt hall olup 'abd gibi ola ve bu mahtül her içici rühları

[16a]

(1) 'ağd ve işbât eder bir nev' talt hall etmegiçün yabân şoğanınun (2) şuyın şıkalar alalar anun içine nüşadır-ı şırzak döğüp (3) katalar andan talt ve incü ve sâ'ir kils olmuşları içine bırakasın (4) hall olur bir nev' dilersen kim talt bir sâ'atde hall olur bir nev' (5) talt alup taş'id-ı şırzak ala kalye tuzyyla ve yâhüd taş'id (6) olmuş nüşadırla saht edüp bir kadehe koyup üzerine (7) bir kadeh kaplayup kosañ hall ola ve eger bu edviyenün cümlesin (8) bir yerde kosañ bir sâ'atde eksüginde hall olur nev'-i diger (9) talt hall etmegiçün bir miqdâr talt alup halb edesin ve yâhüd (10) saht edesin andan nısfı kadar taş'id olunmuş nüşadır katup (11) yene saht edesin od üzerinde koyasın iki sâ'atde eriyer (12) aq şu ola andan at tersi içinde hall koyasın gümüş (13) hall ola alup şaklayasın zincefre hall etmek tarıkındadır ki (14) beyân eder bir miqdâr zincefre alup saht edesin ve üç gündü (15) kadar lebenü'l-'azrâ iki yumurda kabının küliyle nüşadırdan (16) haşıl olur andan zincefre altı bölüğünde bir bölüğü kadar kirec (17) şuyıyla kalye şuyın saht edesin andan yaş at

[16b]

(1) tersinde hall koyup hall olup şu ola eger bu şuyıla hall olmuş (2) altun yâhüd hall olmuş bakır şuyına katup 'ağd eylesen kamer (3) tarh eylesen şems olup halâş gelir bi'iznillâhi te'âlâ dördinci (4) bâb eczâyı işbât eylemek için ve tertibleri için şu çıkarmak (5) beyânındadır emdi bilmek gerektür ki şol şular kim tiz ola ve (6) işbât edici ola ve bu fennün tamâm gereklüsü bil ki rükn-i a'zâm (7) ola anları çıkarup çıkarmasının tarıkları budur kim bunlardır (8) 'amel-i mâ'-ı lebenü'l-'azrâ tariki oldur ki diledüğün kadar mirdesinin (9) alup saht edesin gubar ola andan velehudan geçürüp gayet (10) şarp sirke koyasın tamâm orta nısfı kalınca bişüresin (11) andan kalıba alasın şuyından bir cüz ve mirdesinin sirkesinden (12) üç cüz alup muhkem çalkayasın tamâm karışa andan koyasın (13) hattâ bir aq cesed zâhir ola andan şuyın süzesin kurudasın (14) andan saht edesin dört bölükde bir bölük yumurda kabı külin (15) ve kül kadar taş'id olmuş nüşadır koyasın ve üzerine bir kadeh (16) dahı kapayup od üzerine koyasın kuruya andan nece dilersen (17) hall edesin ya'nî gerek at tersinde hall ile gerek yaş yerde

[17a]

(1) hall ile kaçan hall ola ol şuyı gerek rühları ve gerek ikşirleri (2) ve gerek zirnihları ve gerek kibritleri saht edesin yumşak âteş (3) üzerinde teşviye ve teşkiye edesin tâ sâbit olunca hüb (4) olur nev'-i âhir lebenü'l-'azrâ yüz otuz dirhem mirdesinin (5) alasın gayet saht edesin andan beş yüz yigirmi dirhem (6) gayet şarp sirke koyup kaynadasın tâ ki ol sirkentün (7) üç bölüğünde bir bölüğü kala bulamaç gibi ola koyasın (8) tuzla andan bu şuyıla imtiyhân edesin yazı yazasın (9) eger 'abd gibi yıldıursa eyüdür cerr-i 'alağa edüp şuyın (10) süzüp alasın andan şonra kalyenün gayet eyüsin alasın (11) saht edesin dört gündü kadar şu koyup kaynadasın evvelki (12) gibi bunun şuyın alasın andan evvelki süzüp aldugun (13) sirkeyi bir çölmek koyup yene üzerine dört gündü kadar (14) saht olmuş mirdesinin koyup evvelki gibi bişürüp yene sirkesin (15) süzüp alasın kızıl ola andan şonra üç cüz şudan bir cüz (16) kalye şuyundan alup birbirine karışdurasın revgân gibi ola (17) ziyâde çalkayasın birbirine karışa issi güneşe koyasın kuruya

[17b]

(1) andan at tersinde halle koyasın kırk gün tura tâ ki hall ola (2) aq zibağ gibi ola kaçan bununla 'amel etmek dilesen yüz otuz (3) dirhem zincefre alup saht edesin ve üç gün bu şuyı saht (4) ile içüresin bir şışeyile od od üzerinde bir gün bir (5) gece teşviye edesin andan şovudasın yene saht edesin ve bir (6) pâra bakır şahifesin kızdurup bir pâracuğ bu zincefre üzerine (7) koyasın bir yanından bir yanına geçe içini ve taşını ağardursa (8) eyüdür bitmişdür eger bu şüreti bulmazsa yene teşviye ve teşkiye (9) edesin tâ kemâlin bulınca kemâl bulcağ bunun bir dirhemini yüz otuz (10) dirhem tenkiye olmuş bakıra tarh edesin kamer olur oddan gelir (11) ve kaldan gelir bir nev' lebenü'l-'azrâ budur ki yumurta kabının (12) külin alalar ve bir ol kadar taş'id olunmuş nüşadır alasın (13) ikisin gayet saht edesin şalâye üzerinde tâ ki aq süd (14) gibi ola andan dahı alup bir şırça zarf koyup bir yaş şovuk (15) yerde koya yedi günde ve yâhüd on dört günde hall ola (16) andan kar'la inbiğ ile taqtir edesin ammâ yumşak âteş ede (17) olanı ala şıklını kömür odı üzerinde dört sâ'at bişüre

[18a]

(1) andan şıklını bu taqtir olmuş şuyı tamlı içüre yaş yere koyup (2) hall ede taqtir edüp şuyını ala ve şıklını kömür odı üzerinde (3) dört sâ'at yene bişüre hattâ şıklı kalmayınca böyle ede lebenü'l-'azrâ (4) dedükleri budur rühları bağlar ve işbât eder ammâ mirdesinin (5) şuyıyla kalye şuyını üşdürmesinde kalye şuyın mirdesinin (6) sirkesini üzerine dökersen aq olur süd gibi eger (7) mirdesinin sirkesini kalye şuyı üzerine dökersen kara (8) olur mâ'-ı lebenü'l-'azrâ mirdesininle kalyeden bakır bürâdesiyile (9) tebyiz-i zirnihle karışdurup hall etmedin teşviye eylesen bakır (10) bürâdesin kamer eder 'amel-i mâ'-ı beyâzü'l-beyzâ ya'nî yumurta ağından (11) şu çıkarmak tariki budur kim yigirmi bir dâne yumurtanın ağın (12) alasın andan on dirhem nüşadır ve on dirhem kils-i (13) kamaşır(?)¹⁶ ya'nî yumurta kabının külin katup saht ede andan yaş at (14) tersine gömüp hall ede yigirmi bir günde hall olur andan şıklı (15) çıkarup yene bu mâdan vürüp saht ede yene halle koya tâ ki (16) cümlesi hall ola hiç şıklı kalmaya ve şuyun fâ'idesi (17) budur ki firârî olan ikşirleri ya'nî içüci ikşirleri

[18b]

¹⁶ Yz. قماشير <kamaşır>. Bu sözcük قماشير <kamaşır> için bir yazım yanlışı olmalıdır.

(1) ve rûhları ve nefesleri bununla saħk eylesen âteş üzerinde (2) nuħası kızdurup üzerine yâhûd kızdurup batırsañ içini (3) ve taşını aħ eyleyüp bir yanına geçe nev'-i diğeri yumurta ağından yüz (4) otuz dirhem alasin anuñ on iki dirhem yumurta kabınıñ külini (5) koyasin ziyâde saħk edesin andan taħtîr edesin andan (6) sııklını çıkarup yene bu şudan içürüp saħk edesin at (7) tersinde halle koyasin andan çıkarup bu şuyı taşılaya yene saħk (8) edüp yene taħtîr edesin bu vechle edesin tâ ki hiç sııklı (9) kalmaya ve bu şunun fâ'idesi oldur ki bakır şahîfesine kızdurup (10) bu şuya şokşan ağardup demüre yumşaklık vêtür kalây bek (11) eder ve hem geç erken eyler ve hem berk cesedleri yumşadur çeküç (12) altına yarılmaz eyler kaçan bir miğdâr tarh eylesen yâhûd kızdurup (13) şokşan 'abdî kâ'im eyler oddan kaçmaz eyler od ne kadar ziyâde (14) daħı olursa bu gâyet mücerreb şahîh 'ameldür mâ'a'r-raşâş ya'nî (15) kalây şuyunuñ tarîkıñ bildürür kalâydan ne kadar dilersen (16) alup aħ kils edesin andan bir cüz ve bundan bununıñ nişfî (17) nüşâdırla şalâye üzerinde muħkem saħk edesin ve süciden

[19a]

(1) dönmiş sirke içüresin şol kadar saħk edesin fihrün (2) altında maħv ola hiç eşeri kalmaya andan taħtîr edesin çıkarup (3) şuyunu sııklına vêtürüp saħk edesin yene taħtîr edesin şol kadar (4) edesin ki hiç sııklıdan nesne kalmaya cümle taħtîr ola bu şunun (5) fâ'idesi oldur ki rûhları şâbit eyler uçmasın keser ve hem (6) kâ'im eyler kaçan bu şuyıla saħk edüp teşviye eylesen od kâ'im (7) olur mâ'u'l-milħ tuz şuyunuñ tarîkı oldur ki yüz otuz dirhem (8) nemek tuzunu alup üç bölüğünde iki bölüğü kadar zâc-ı mışrî (9) ve zâc kadar şebb ve yene bu kadar nüşâdır ve yene bu kadar büreyi (10) ve râvend-vân vezn kadar taş'îd olunmuş 'abdî bunlar birbirine (11) katup muħkem saħk edesin andan tînlü qar'a koyup ağzına inbiķ (12) kapayup berkide yanına kabla kıya altına od ile ammâ katı ede (13) ede hattâ cümlesi taħtîr ola bu cümleden kırk sekiz dirhem yâ daħı (14) ziyâde şu çıka şuyunuñ fâ'idesi oldur ki taħk-ı bahrî ya'nî deniz (15) taħkını hâll ederler ve kilsleri bir sâ'atde hâll eder kaçan tarh olınsa (16) ve daħı kilsleri hâll kuvvatdan hemân bu şuyıla şuvarmağla gâyet (17) tîz zamânda hâll eder ve incüyi daħı def'a hâll eder mâ'u'l-emlâh

[19b]

(1) ya'nî tuzları şu eylemek tarîkı oldur ki tuz ve şebb ve nüşâdır (2) ve milh-i kalıye ve büre ve güherçile ve milh-i eflâk bu yedi milh cem' edüp (3) cümlesini berâber saħk edüp ve hâll edüp ziyâde âteşte taħtîr (4) edesin andan taħtîr olanı şaklayasin ve bu şuyunuñ fâ'idesi (5) oldur ki taħk yâhûd incüyi buña koysan bir sâ'atde eride (6) hâll eyleye nête ki issi şuda qar erir gibi ve daħı yunmuş bakır içine (7) şu koşan bir anda hâll eyleye ve bakıra şu versen bir anda ağardup (8) hem hâll eyleye ve ne kadar daħı iksîr var ise ve kilsler ve zırnîhler ve (9) kibritler var ise bir sâ'atde hâll eyleye 'amel-i mâ'-ı beyâzu'l-beyzâ (10) yumurta ağını diledüğüñ kadar ola nüşâdırla karışdurup (11) saħk eyleye andan sebhi sirkeyle daħı saħk eyleye halle kıya (12) hâll ola on bölükde bir bölüğü kadar yumurta kabınıñ külin kıya defn (13) eyleye tâ ki mükelles hâll ola andan üzerine ol yumurta kabı (14) külinde yene kıya yene halle kıya bunu nece def'a böyle ede tâ ki (15) ol yumurta külinde nişfî hâll ola ve bu şuyunuñ fâ'idesi oldur ki (16) demür keçe içinde kızdurup bu şuyı içine katre katre karışdursan (17) bağlayup kamer eder bir nev' daħı şu çıkarmak bildürür ki rûhları

[20a]

(1) içüci cevherleri ve 'abd ve kalây bağlar hâş kamer eder (2) biñ tokuz yüz elli dirhem gâyet şarp sirke alasin (3) ve içine iki yabân şoğanı döğüp birağasin tura (4) tâ ki bu iki şoğan ve iki yumurta bile kıya ve yumurtalar hâll (5) ola ve andan sonra bu sirkeye beş yüz on sekiz dirhem (6) ağardılmış mürdesinün katup bişüresin andan endürüp (7) turulınca kıya andan şuyunu süzüp alasin ve bu şunun (8) her yüz otuz dirhemine kırk sekiz dirhem şebb ve kırk sekiz (9) dirhem nüşâdır katup yene bişüresin tâ ki bunlar hâll ola (10) andan koyasin turulup şâfi ola andan bu şâfi (11) olan şunun iki yüz altmış dirhemine yüz otuz dirhem (12) kalıye tuzunu ve on iki dirhem yumurta kabınıñ külini ve on (13) iki dirhem şâdef külin ve yigirmi dört dirhem kils olmuş (14) taħk katup saħk edesin andan yaş at tersinde koyup (15) hâll edesin yigirmi bir günde hâll olur ammâ yedi günde bir (16) tersi bekleyüp yerine gayrı ters dökme tâ ki şâfi ola andan (17) sonra eger daħı eyü olsun dersen qar'ada taħtîr

[20b]

(1) edesin gâyetde kuvvatlı olur ammâ taħtîr etmesen daħı câ'izdür (2) ve bu şunun fâ'idesi oldur ki eger demüre ursan hâliş kamer (3) olur eger kurşun üzerine tamladasın kâ'imü'n-nâr eder (4) ya'nî erimesin geç eyleye kamer ola ve eger 'abd bununla demür keçe (5) yâhûd demür büte içinde saħk eylesen ve bu şudan üzerine (6) tamlasan üç def'a tamladukda 'aħd ola od üzerinde yap (7) yap minfaħ çeke bu şuyı üzerine tamlada saħk eyleye oddan (8) kaçmaz olup sebke olınca ammâ iki kadeh arasında edesin (9) bir mişkâlini yüz dirhem kurşuna yâhûd kalây yâhûd bakıra (10) tarh edesin aħ kamer ola mâ'a'l-mağnisâ mağnisâ şuyın çıkarmak (11) dilersen tarîk budur ki bir miğdâr mağnisâ alup pâre pâre (12) edesin qar'a koyup ziyâde od eyleyüp taħtîr edesin (13) buħâr inbiķe çıkup kabiliyyete vara bu şunun fâ'idesi oldur ki (14) bununla uçucu rûhlar saħk eyleyüp teşviye edesin od (15) üzerine kâ'im eyleye kaçan bundan cevher etmek dilesen tertib (16) olunmuş nefsi ala bir şırça kadeh içine koyasin od üzerinde (17) koyup fihrle saħk ede ve bu şulardan üzerine tamladasın

[21a]

(1) toprak gibi olur bunun bir dirhemini beş yüz dirheme tarh (2) edesin şâfi kamer olur mâ'a'l-merkaşîşâ merkaşîşâ şuyunuñ (3) tarîkı budur ki merkaşîşâ alup saħk edüp qar' ve inbiķ ile (4) taħtîr edesin ammâ inbiķün ağzına kalây bürâdesin yâhûd (5) zeryâb-ı kalây koyasin ammâ qar' bakırdan ola ve hem âteş (6) daħı ziyâde ola ve kalây merkaşîşâyıla hâll olup kabiliye (7) vara andan taħtîr olan şuyı alalar iki dânağ ağarmış (8) kibrit koyasin ol daħı hâll olur ve şuyunuñ fâ'idesi (9) dünyâda ne kadar kils var ise ve bürâde var ise anları (10) koyasin bir sâ'atde hâll eder kaçan 'abduñ üzerine tamladasın (11) od üzerinde 'aħd ede oddan uçmaya bir nev'-i lebenü'l-'azrâ (12) tarîkı budur ki bir cüz yumurta kabınıñ külin ve bir cüz (13) daħı taş'îd olunmuş nüşâdır alup saħk edesin süd gibi (14) olınca şöyle süd gibi ola bir şişeye koyup ağzını (15) berkidüp at tersinde göme yigirmi bir günde hâll olur (16) andan taħtîr edesin andan sııklını alup kils edesin (17) kömür odı üzerinde andan ol taħtîr olan şuyı

[21b]

(1) sıklına vèrüp saħk' edesin yene hall' koyasın taħtîr (2) edesin bir nece gez böyle edesin tâ ki sıklı kalmayup cümlesi (3) taħtîr ola bu şuyın fâ'idesi oldur ki eger bu şuyıla (4) cesed şuvarsañ kils eylesen teşviye eylesen cemî' cesedleri (5) hall' eder ve 'abd daħı 'aħd eder ve od üzerinde kâ'im (6) olur eger bu şuyıla iksîr eylemek dilesen tariķı oldur ki (7) ol taħtîr olan şuyı alasın bir tînlü şîşeye koyasın (8) üzerin berkidüp etmek furûnında bir gece teşviye edesin yarında (9) görseñ ki bağlanmış tönmiş bulu[r]sın andan bir cüz bundan (10) ve dört cüz daħı 'abd-ı maşâ' idden alup saħk' edesin (11) tâ ki tamâm karşıa andan sonra bir şîşeye koyup at (12) tersinde halle' kıya yigirmi bir günde hall' ola her yedi günde (13) bir tersi deġişüp yeni ters koyasın andan çıkarup göresin (14) cemî' si hall' olmuş hiç kalmamış andan bir gece teşviye edesin (15) yarında 'aħd sâbit olmuş bulursın andan bunun (16) bir dirhemini kırk dirhem tenķiye olmuş kalâya yâ kurşuna (17) tarħ' edesin kamer ola ve bunun fâ'idesi oldur ki eger bu

[22a]

(1) şuyıla taş' id olmuş 'abd tenķiye edüp saħk' eylesen (2) tâ sâbit olunca andan hall' eylesen yene 'aħd eylesen bunun (3) bir dirhemini kırk dirhem kalâya tarħ' eylesen hâliş kamer ola (4) hâlâşdan gele eger 'abdı taş' id olmuş zırniħle ve mâ'-ı bürr (5) 'akreble ve kalây kils eyleye yâhüd kamer kils eyleye cemî' edüp (6) saħk' eylesen andan bu şuyıla şuvarsañ tâ ki sâbit ola (7) 'aħd olunca andan tarħ' eylesen kamer ola oddan gelür ve kaldan (8) gelür 'amel-i mâ' a'l-hall' ya' nî tîzâbuñ 'amelinüñ tariķı oldur ki bir min (9) kalye alasın dögesin andan hall' eylesesin andan bu şudan (10) on beş rıtl şü koyasın bişüresin tâ ki şunun iki (11) bölügi gide bir bölügi kala ya' nî beş rıtl kala andan yene bir min (12) döğilmiş kalây koyasın bişüresin hattâ mine beş rıtl kala (13) şol kadar şol vechle edesin cümle on beş rıtl şunun (14) kuvvatı hemân bâķi kalan şuya gele ve'l-hâşıl on beş kerre (15) bişüresin her bişürdüķçe ikişer rıtl kalye koyasın (16) tâ ki kalye otuz rıtl ola bâķi kalan şü beş rıtl kala (17) cemî' kuvvat bu şü ki gelür gâyet tîz olur ve bu şunun

[22b]

(1) fâ'idesi oldur ki eger beş dirhem 'abdı bir sırça çanaġa (2) koyup üzerine bu şudan beş dirhem dökseñ hemân 'abdun (3) içine kirân imtizâc bağlaya kurusa bir def' a daħı (4) dökseñ ziyâde karşıa ve bu şudan beş altı kerre 'abdun (5) üzerine dökseñ hall' eyleyüp şü eyleye kadehün dibinde (6) alup şaklaya bu tuzlardan şü çıkarmak bildürür tariķı (7) oldur ki aħ' bürâdeden ve kızıl bürâdeden bir min koyasın (8) üzerine on beş rıtl şü koyasın içüresin hattâ beş (9) rıtl kalınca otuz rıtl büre olur hemân kül gibi olur ve bu (10) şunun fâ'idesi oldur ki eger alup kaynatsañ demür bürâdesi (11) yâhüd kamer bürâdesi içine biraķsañ hall' eyleye hiç bürâdenün (12) eşeri kalmaya issi şuda kar erir gibi ola ve eger demür (13) saħifesine yâhüd kamer saħifesine tarħ' eylesen dört (14) sâ'atde hall' eyleye eger cesedler yâhüd taşlar ve zırniħler (15) ve kibritleri ve 'abd-ı maş' ad içine koşsañ bir vechle hall' eyleye ki (16) eşeri hiç görünmeye ve hem iksîr bununla teşmî'-i ġavş' etmeyenler ve (17) ermeniler ġavz' eddürür bir def' a teşmî' eylemekte dürlü dürlü

[23a]

(1) eşeri zâhir olur ve eger dilersen 'abdı bir sâ'atde hall' eylesesin (2) yumurta kabınun külinün şuyın ve nüşâdır ve râsiħ ki taħtîr (3) olunmuş ola ol şuyı al ve 'abdı bir şîşe içine koy (4) ve bu şuyı içine dök çalka bir sâ'atde hall' olur 'amel-i mâ' (5) bu bir şudur ki taħk' vakti cesedleri hall' eder yokaruda zîkr (6) edtüğümüz lebenü'l-'azrâdan daħı kuvvatlıdur ve hem uçucu nesnelere (7) işbât eder tariķı budur ki yüz otuz dirhem kalây alup (8) gendü kadar 'abdla malġama edesin andan yüz otuz dirhem (9) taş' id olunmuş 'abd alup bunlarla saħk' edesin bir şîşeye (10) koyup halle' kıya yedi günde hall' olup bu şuyı alasın (11) diledüġün cesedleri bununla teşmî' edesin şuvarasın (12) andan hall' edüp andan 'amel' edesin nev'-i diġer râsiħ ve (13) nüşâdır ol râsiħi nüşâdırıla zencâr edesin ve üzerine (14) bir miķdâr ekşi türunc şuyın koyup bir zamân tura andan (15) şâfi edesin eger taħk' üzerine tamladasın ol sâ'atde hall' (16) olur tuzların şuyı tedbirin bildürür kañķı tuzun gerekse (17) şuyın alasın andan bir gendü kadar zencâr ve bir ol kadar şebb

[23b]

(1) ve bir ol kadar yumurta kabınun külin bilesine koyup dura (2) tamâm tuzla andan süzüp alup yene bu dedüğümüz nesnelere (3) kıta yene şâfi ola turlıla andan süzüp alup yene bu (4) dedüğümüz nesnelere kıta yene şâfi ola turlıla ne kadar içüci (5) nesnelere var ise bu şuyı içürelere hall' eder sâbit eyleye (6) nev'-i diġer sâbünun ol çıkan şuyın alasın üç kerre kalye ile (7) gerçi vèresin yene şâfi eylesen bölüğünde bir bölük kadar nüşâdır (8) maş' ad ve nüşâdır kadar yumurta kabınun külin kıtasın üzerin (9) örtüp nece gün güneşde koyasın andan şâfi edesin (10) daħı tecribe edesin tecribesinün tariķı oldur ki âdem (11) saçını buluşdurasın eger def' i keserse tamâm yetişmişdür (12) her cesedi hall' eder alup şaklayasın nev'-i âħir milħ-i enderânî (13) ile kils olmuş merķaşîşâ alasın milħ-i kalye ile saħk' eylesesin (14) taħtîr olmuş tuz şuyıyla ve sirke ile sırça zarf' içinde (15) od üzerinde muħkem saħk' eylesesin andan yaş yerde hall' eylesesin (16) ve bunun hâşşiyeti budur ki bu şuyı kañķı bürâdenün üzerine (17) deġirseñ bir sâ'atde hall' eyleye eger bununla kibrit ve zırniħ

[24a]

(1) ve taş' id olmuş iksîrleri bişürseñ yâhüd bu şudan (2) içerseñ kâ'im ola ne kadar odı kıta ederseñ uçmaya daħı (3) 'abdla bir zarfa koyup od üzerinde bu şudan tãmzurup (4) içürseñ 'aħd edüp kâ'im kıtur nev'-i diġer bir evvelki şuyı (5) alasın bir cüz maħlûl zibaķdan bir cüz ve ikisin birbirine (6) ilişdüresin yedi kerre halle' kıyasın hall' ola andan (7) altun ġümüş bürâdesine bu şudan dök'e def' i ede şaklayasın (8) mâ'-ı beyâzu'l-beyza yumurta aġnun bir dürlü daħı şuyın çıkarmak (9) oldur ki yumurta aġnı diledüġün kadar alasın şalâye üzerinde (10) koyup fihrle saħk' edesin tamâm eriyen andan gendü kadar nüşâdır (11) ki nişf kadar yumurta kabınun külin kıtatıp saħk' eylesesin (12) bir gün bir gecede hall' olur iksîr sıklı kalursa bu şuyı (13) sıklına vèrüp taħtîr edesin nece gez böyle edesin tâ ki (14) hiç sıklı kalmaya bu şuyun fâ'idesi oldur ki malġamaları (15) bununla bişüresin ve uçıcı işbât eder gâyet mücerredür (16) zîrâ bir pâre urun demür nişfına deġin bu şunun (17) içine şokdum idi bir miķdâr tırdı çıkardum gördüm

[24b]

(1) nuşfi miqdârı erimiş buldum gâyet kavî şudur hıfz eyleye (2) nev'-i diger yumurta ağının şuyın çıkarmak oldur ki yumurta kabından (3) külınden iki cüz alasin andan nüşâdır ve büre ve şebb ve şalye (4) tuzı her birinden birer cüz ve bu milhlerün dört vezni kadar (5) yumurta ağını katup şalâye üzerinde cemî'sini saħk edesin (6) hebâ olunca andan altı hâll eyleye hâlle koyasın nece def'a bu (7) vechle edesin tâ ki sıkkı kalmayup tamâm hâll ola aşı-ı ser bunun (8) çok tahtîr etmesindedür ammâ tahtîr eyledüğün vaktde elbette (9) lâzımdur ki inbikle kapla muhkem berkidüp şıvayasın (10) ve bununla şuvarsañ kâ'im ve sâbit eyler şâbün şuyını şâbün (11) alup gendü kadar şebb ile saħk edesin andan bir bardağa (12) koyup yaş yere aşa koyup yâhüd göme koyasın hâll olur (13) andan bir günde tahtîr edesin gâyet şâfi olur uçucu (14) iksirleri 'akd eder rûhları 'akd-ı sâbit eder ve teşmî' (15) eder kızdurup şoksañ kamer eder nev'-i diger taş'ıd olunmuş (16) 'abd alasin ve taş'ıd olunmuş nüşâdırı yumurta kabının (17) külin ve şebb her birinden bir cüz alup saħk edesin hattâ

[25a]

(1) birbirine hâlt olup gubâr ola andan hâlle koyasın (2) andan elli yumurta ağını ala ve anuñ içine on dirhem nüşâdırı (3) koyup saħk edesin andan at tersinde hâll edesin yedi (4) günde hâll olur andan bu şuyı alup evvelki şuya karşıdurasın (5) ve bu şunun fâ'idesi oldur ki kaçan bakır sebikesin ve şahîfesin (6) kızdurup bu şuya şuvarsañ cemî' illeti gider hâlis kamer (7) eder ve eger cesedleri ve rûhları yalnız yalnız kamer eder (8) andan bu şuyıla karşıdursañ işbât eder ve bu gâyet tiz (9) eyler ve vârdüğü¹⁷ amel vürür bilmek gerek kim eger ecsâdları (10) yâ rûhları hâll etmek dilesen ol gâyet tahtîr edesin (11) ya'nî eridesin eger tahtîr eylemeden hâll eylesen hâll eyledükden (12) sonra kaç'â karşımaz zirâ vesâh karşımağı men' eder ve dahı bilmek (13) gerek kim demür bürâdesini ve za'ferân hâll eylemek bir sâ'atde (14) tarîkı oldur ki tuzlardan ve bürâdelerden alasin andan (15) hâll eylesen şuları tahtîr edesin alasin bürâde içine (16) dökeseñ bir sâ'atde hâll olur andan maħlül hadîd alasin (17) kils olmuş kızıl demüri şuvarsañ dahı birini yüz yigirmi -maṭlab: hadîd hâll olduğdan sonra kils olmuş kızıl hadîd ki aña za'ferân derler o kils olmuş hadîdi maħlül hadîde şuvarsañ tamâm iksir olur bir dirhemi yüz yigirmi dirhem kameri hâlis şems eder-

[25b]

(1) dirhem kamer vârsen hâlis şems olur hâll için -maṭlab: def'a hâll-i hadîd için- hâşşa (2) nesneleri bildürür kaçan büre şuyını demür bürâdesisine vârsen (3) def'a hâll eyleye ve dahı hâll olmuş gümüş 'abd eyler kaçan taltık halb (4) olsa yâhüd kils eylesen andan sonra bevl tuzını ve nüşâdır (5) zâc şuyıyla hâll eylesen andan taltık kızdurup bu şulara (6) bıraksañ üç gece göme kosañ hâll olup şâfi şı olur (7) yâhüd gümüş kils eylesen andan bu bevl tuzı nuşâdır (8) tuzına bıraksañ üç gün tursa hâll olup şâfi şı (9) ola eger berk cesed hâll etmek dilesen ol cesedi evvelâ (10) kils eylesen andan üzerine taş'ıd olunmuş nüşâdır (11) ve nüşâdır kadar yumurta kabının külin koyup muhkem saħk edesin (12) birbirine tamâm karşıa şuruya andan sonra teşviye eylesin (13) andan yene saħk eylesen hâlle koyasın her biri hâlle her bârı sıkkılıla (14) karşıdurup saħk edesin hâlle koyasın tamâm hâll olcağ (15) alup şaklayasın içüci nesneleri 'akd eylemek için bir (16) âsân tarîk zıkr edelüm çig yumurtanın kabın alasin (17) pâk şuyasın andan şalâye üzerinde deniz köpüğü ve nüşâdır ki

[26a]

(1) hâll olmuş ola anuñ şularıyla muhkem saħk edesin tâ ki maħv (2) ola andan bu şuyıyla içüci nesneleri od üzerinde teşviye (3) ve teşkiye ve saħk edesin işbât eder hâllü'n-nuḥâs bakır hâll etmek (4) tarîkı budur ki bakır bürâde edesin ekşi enâr şuyıyla şalâye (5) üzerinde saħk edesin saħk etmekle hâll olup kızıl şı olup (6) akar gümüş şahîfesinün üzerinde yazı yazmağa kâbil olur hâllü'r-râsih (7) bildürür râsihi hâll etmek tarîkı oldur ki bir miqdâr râsihi (8) alup şebb şuyıyla mermer üzerinde muhkem saħk edüp (9) ebzun¹⁸ üzerine hâll olmuş 'abd şuyın döküp saħk eylesen (10) şalâye üzerinde hâll olup şaklayasın kibrit zırniḥlik (11) -maṭlab: zırniḥ ve kibrit- hâllün bildürür bunları hâll etmek tarîkı oldur ki kañısından (12) dilerseñ bir miqdâr alasin andan saħk edesin andan bir şırcaya (13) koyasın andan kömür odunun üzerinde koyasın andan (14) hâll olmuş nüşâdır şuyın vürüp muhkem saħk edesin (15) ammâ bu şı karşıcağ miqdâr ola bir nece def'a böyle edesin (16) andan hâlle koyasın her bâr çıkarup hâll olmuş şuyını yene (17) sıkkılına vürüp saħk edesin yene hâlle koyasın bir nece kerre

[26b]

(1) böyle edesin tâ ki cümlesi hâll ola hiç sıkkı kalmaya andan (2) alup şaklayasın hâllü't-taltık taltık alup hâll edesin andan (3) üzerine taş'ıd olmuş şırzağ dökeseñ saħk edesin (4) andan bir kadehe koyasın ve bir kadehi koyup od üzerinde (5) koya bir sâ'atde hâll olur kaçan hâll olsa 'abdı bağlar bununla (6) çok 'acâyib ve garâyib işler olur nev'-i âhir taltık (7) kızdurup nüşâdırıla şâbi ezilmiş şirkeye koyasın (8) andan bir nece saħk edesin bir issi demür üzerinde andan (9) sonra bir kalây zarfuñ içine koyasın bir yaş yerde koyasın (10) issi yer ola andan çıkarup saħk edesin andan dört bölüğünde (11) bir bölüğü kadar nüşâdır katup saħk edesin bir yeni bardağa (12) koyup ağzını balçıkla berkidesin at tersinde yigirmi bir gün (13) hâlle koyasın hâll ola alup şaklayasın nev'-i diger dilerseñ (14) taltık hâll edesin şırça gümüş kalây hâllerinün tarîkı oldur ki (15) bunları kils eylesen her kañısını dilerseñ andan hâll olmuş (16) şâbün ve şebb şularıyla saħk edüp teşmî' ve teşkiye edesin (17) andan hâlle koyasın on dört günde hâll olur hıfz eylesen

[27a]

(1) hâll-i 'abd bildürür ve bunların tarîkı oldur ki dört cüz kurşun (2) ve bir cüz kalây bu ikisini eridüp bir bardağ gibi edesin (3) andan 'abd alasin bir cüz taş'ıd olmuş 'abdı bir cüz bu ikisini (4) saħk edesin andan ol kalây ile kurşun düzile (5) bardağın içine koyup birbirine koyup yâhüd bir gayrı (6) zarfa şı koyasın ve bardağı ol şunun üzerine aş (7) koyasın ammâ bardağ şuya degmeyüp bardağla şunun arası (8) dört barmak miqdârı ola andan ol zarfuñ ağzını (9) perkidesin od edesin muttaşıl şabâhdan ikindüye degin (10) dura hâll olur alup şaklayasın nev'-i diger 'abd hâll

¹⁷ Yz. ودردوگی <ve[d]rdüğü>

¹⁸ Yz. ابذن

etmek (11) için bir miktar taş' id olmuş 'abdı alasin andan iki (12) nüşadır şuyın içüresin sırça tınlı kadeh içinde hattâ (13) yetince koyasın sahk eylesesin bu vechle nece kerre eylesesin (14) andan halle koyasın şafi çıkarup hall olanı şıklına vürüp (15) sahk edüp yine halle koyasın hattâ cemî'si hall ola alup (16) şaklayasın bir dürlü dağı 'abd hall etmek için tarîkı (17) budur ki taş' id olunmuş 'abdı iki cüz bunlar malğama edesin

[27b]

(1) ziyâde sahk edesin budur ki andan şonra bir tınlı şıseye (2) koyasın elbette yumşak od edesin hattâ teşmî' olunca alup halle (3) koyasın şoyup çıkkanı alup şaklayasın ma'denî cesedleri (4) dögüp şahife edesin bu şuya vürsen bir sâ'atde hall olur (5) bir nev' 'abd alup nüşadırla sahk edüp bir nece def'a taş' id (6) edesin andan bir şıseye koyup aşâ koyasın bir sâ'atde hall (7) ola nev'-i diger 'abd hall etmek için diri 'abdı alasin (8) ol kadar deniz köpüğü ve bir ol kadar nüşadır muhkem sahk edesin (9) hattâ eşeri kalmaya andan nüşadırla yumurta kabının külinden (10) düzilen lebenü'l-'azrâdan içine dökesein dağı ziyâde sahk (11) edesin şonra yaş at tersinde otuz gün halle koyasın (12) tamâm hall olup şu ola çıkarup alasin bakır şahife edüp (13) bu şudan şuvarşan bakırın içini taşını gavt' eder bir nev' (14) bir miktar 'abd alasin zâcla sahk edüp tahtir edesin (15) andan ol çıkan şuyı şıklına vürüp yine tahtir edesin (16) tâ ki üç def'a böyle edesin andan şonra bir sırça kadehe (17) koyasın ammâ kadeh tınlı ola yumşak od od üzerinde koyasın

[28a]

(1) kaçan 'abd kıza nüşadırla mahlûldan tamladı tamladı (2) şu şovudasın bir sâ'atde od üzerinde hall olur kıp (3) kızıl kan gibi şu olur bu şunun fâ'idesi oldur ki gümüşi (4) şahife andan açuk kızdurasın andan bu şuya şokasın (5) ya'nî bu hall olmuş 'abd şuyına şokasın içine gavt' edesin (6) altun rengin vère kaçan işbât eylesen gümüşe tamâm renk (7) vürüp kâ'im ola gümüşden ma'mül filûrı olsa bu şuyı (8) içürsen frengî 'ayân vère nev'-i diger 'abd güneşde hall etmek (9) dilesen cüz kalây ve bir cüz 'abd-ı hayy alup ve bir cüz 'abd-ı maş'ad (10) alup cemî'sin muhkem sahk edesin andan üzerlerine tatlı (11) şu koyasın batınca andan kar' içine koyup tahtir edesin (12) andan tahtir olan şuyı alup yine şıklına vürsen sahk edüp (13) yine tahtir edesin o şıklı güneşe koyasın dağı üzerine (14) nazar edesin hemân sâ'at nuqağ gibi hall olup birbirine bir (15) vechle gire ki alsan hemân bir ola bir dürlü diri 'abdı (16) hall etmek tarîkı budur ki bir miktar 'abd alasin bir kar'a koyasın (17) andan kar' her yine yâhüd bir gayrı zarfa şu koyup

[28b]

(1) ve ol şuyun içine koyâ ya'nî kar' şu içinde oturdu (2) koyâ dağı şunun altına od edesin yüz otuz dirhem (3) 'abddan on iki dirhem şafi çıkar ve ol şuyı alasin (4) andan şonra kar'ın dibinde kalan 'abd çıkarup gendü kadar (5) zâc ve bir ol kadar tuz katup muhkem sahk edesin tâ ki 'abddan (6) hiç eşer kalmaya andan taş' id edesin üç kerre böyle edesin (7) ammâ her bâr ki çıkarasın zâc tuzdan yeni koyasın sahk (8) edesin andan halle koyasın lafî şafi ola hiç şıklı kalmaya (9) ve bu mahlûl şu cemî' bürâdeleri hall eder bakır şahifesini kızdurup (10) bu şuya şokşan içini taşını gümüş gibi ağardur bir nev' 'abd (11) bir sâ'atde hall etmek tarîkı oldur ki bir miktar 'abd alasin (12) ve gendü kadar nüşadır koyup sahk edesin bu taş' id olan (13) üç def'a bu vechle taş' id edesin bu taş' id olan (14) 'abd alup sahk edüp kar'a koyup üzerine issi şu (15) dökesein tâ batınca koyasın iki sâ'at tura hall ola (16) hattâ ol tınlı şu hep hevâya munkalib ola gide hemân 'abd (17) kıla mahlûl şems gibi ola andan at tersini içinde yedi

[29a]

(1) gün halle koyasın yedi günde hall olur şafi ola (2) alup şaklayasın bir nev' dilerse ki 'abd hall edesin (3) şems etmegiçün tarîk oldur ki bir miktar 'abd alup zâcla (4) tuzdan üç def'a taş' id edesin ammâ bu taş' idde kağ'a (5) nüşadır olmamak gerekdir andan bu 'abd alasin bu 'abd berâberi (6) ağ şafi kalıye tuzın hall edesin süzüp şafi edesin (7) dura andan şonra zâc alasin anı dağı hall edüp süzesin (8) şafi edesin andan şonra güneşde 'ağd' ede ve bu 'ağd (9) olmuş zâc ol kalıye tuz yeni hall olmuş idi zâcla (10) nişî kadar ola anın üzerine karışdurasın şafi (11) edesin andan ol taş' id olunmuş 'abd alasin bir sırça (12) kadehe koyasın ve bu zâcla kalıye tuzından olan şuyı (13) alasin içüresin ya'nî kağre kağre tamladup sahk edesin (14) hall olup kan gibi şu ola alup şaklayasın ve bunun (15) fâ'idesi oldur ki gümüşi şahife eyleyüp azacuk kızdurup (16) bu şuya şokşan içini ve taşını kızıl şems eder beshinci (17) bâb eczaları birbiriyle karışdurup cevher etmegi beyân

[29b]

(1) eder emdi bilmek gerek kim eczâyı birbiriyle karışdurmak (2) bu 'ilmün gayetde gereklüsidür zirâ eczâ anda tamâm imtizâc (3) bağlayınca cevher olup te'sir vürmez ve bunları ulaşdurup (4) cevher etmesinde şan'at çokdur her birine vechle bilinmegün (5) tarîkı oldur ki üstâddan gördüğümüz üzre anı beyân (6) edelüm ve tafsil vürdüm tâ ki kimesneye hitâb eylemeyüp (7) zahmeti 'abeş vâkı' olmaya bilesin ki kaçan mahlûl rûhı (8) mahlûb cesedle karışdurdığın tarîkı budur ki meşelâ mahlûl (9) 'abd hall olmuş zâcla yâ hall olmuş talıkla ulaşdurmak (10) dilesen yâhüd sâ'ir rûhları cesedlerle imtizâc bağlamak (11) dilesen rûh mahlûl olup ve hall olmuş cesedi alup (12) birbirine katup bir tınlı şıseye koyup gayet yumşak (13) od üzerine koyasın ve içine ol yokaruda zikr etdüğümüz (14) tiz şulardan dökesein andan sahk edüp tahtir edesin (15) tâ ki hiç şıklı kalmayup tahtir olur andan nâr [a]ltında 'ağd (16) edesin bir dürlü dağı 'abdla tedbir olunmuş zirnihle tâ tedbir (17) olunmuş kibrit ile karışdurmak dilesen tarîkı oldur ki bir

[30a]

(1) sırça havâna koyasın ve üzerine o tedbir olunmuş 'abd (2) ammâ zirnih ve iki 'abd ola yapça yapça yedüresin yigirmi (3) def'a yedüresin ammâ ziyâde katı sahk edesin şöyle karışa ki (4) hiç birbirinden fark olunmaya andan bir tınlı sırça şıseye koyasın (5) aşâğası gen havân gibi ola ağzını açuk koyasın andan (6) evvelki bir sırça alasin ki havân eli gibi ola yâhüd bir yaş (7) ağaç alup andan hall olunmuş cesed şuyını tamladup ol (8) sırça yâhüd ağaçla bulayup sahk edesin ammâ yumşak (9) od üzerinde ola o kadehi dağı bir ocağ yayup (10) anın üzerinde koyasın kömür odı üzre komayasın (11) bir gendü kadar mahlûl cesedün şuyın tamâm içüresin (12) hattâ sahk etmekle bağlana od ıssıcığında andan toprak (13) ola vaktin tamâm kemâlin bulmuş cevher olur ammâ miqdârını (14) şana mufaşşal bildürelüm hall olmuş cesedden bir cüz hall olmuş (15) nefsdan iki cüz hall olmuş rûhdan iki cüz karışdurasın (16) cevher ola -mağlab: hall-i cesed ve nef

ve rûh cümlesi birbiriyle karıştırdukda cevher olur- nev'-i diger bunlar bir dürlü dağı karıştırmak (17) oldur ki cesedle nefis ki hâll olmuşdur bir tînlü şırça -maṭlab: şems yolında taş'îd olunmuş 'abd ile hâll olunmamış cesed cevher olmasınınuñ tarîkı beyân eder gâyet sehl ve 'alâ 'ilmdür-

[30b]

(1) kadehe koyasın üzerine hâll olmuş rûhı kaṭre kaṭre (2) ṭamzurasın andan şırça fihrlle saḥḥ edesin birbiriyle bir (3) vechle karşıa ki hemân şey'-i vâhid gibi ola yâhûd bağlana (4) ṭopraq ola saḥḥ etmekle bu mertebeye yetişecek tamâm cevher (5) olur ammâ kaçan taş'îd olunmuş rûhı hâll olunmuş cesede (6) karıştıdurup cevher etmek dilesen taş'îd olunmuş 'abddan (7) on cüz alup bir tînlü şişeye koyup gâyet yumşak od (8) üzerinde koyasın ve elünge şırçadan bir fihr alasın (9) saḥḥ edesin andan üzerine iki cüz hâll olmuş za'ferân (10) hadid yâhûd hâll olmuş altun kaṭre kaṭre resen malğama (11) olup birbirine karıştıdurasın şâbit olur kaṭı oda (12) kılınur teşmî' olup bunun bir dirhemini beş yüz dirhem kamer (13) tarḥ edesin içine ve taşına renk vürür fâ'ide eger kamer (14) etmek için karıştırmak dilesen cesedle nefsinüñ miqdârı (15) berâber olmaḡ gerek rûḥuñ miqdârı iki ol kadar gerekdür (16) meşelâ bir cüz cesed bir cüz nefis ve iki cüz rûḥ ola ve eger (17) rûhı dört cüz dağı eylesen câ'izdür zîrâ kuvvat ziyâde

[31a]

(1) olur bilmek gerek kim kamer 'amellerinden gâyet eyü ve kuvvatlu cesed (2) şırçadur ṭalkdan ve kaşışâdan bunun 'ameli eyüdü eger (3) tecrîbe etmek dilesen bakır eridür dağı şırça üzerinde (4) tarḥ ile renk şararup altunlar gibi eder tamâm te'sirini (5) göresin bi-'avnillâhi te'âlâ **altıncı bâb** cevher hâll-i 'aḡd etmek (6) etmeḡi beyân eder emdi bilmek gerek kim nefis rûḥ ve (7) cesed kim hâll olmuş ola yoḡaruda dedigümüz üzre (8) karıştıdurup dağı tînlü kadehe koyup teşmî'le ve saḥḥ (9) ile 'aḡd olur ammâ hemân od ile 'aḡd olmaḡ gerekdür hiç (10) gayrı nesne karıştıdurmaḡla olmaya tâ ki nâfi' ola nev'-i (11) diger cevheri bir qar' içine koyalar ammâ cevheri qar'a (12) sekiz dirhemden artuḡ komayalar aḡzını muhkem sıvayalar ve (13) aḡzında ekine şıgacaḡ miqdâr bir delüçük koyalar zîrâ cevherün (14) ḡarâretinden ḡaşıl olan buḡâr çıka olmazsa şişe (15) çatlayup cevher zâyî' olur andan yumşak od üzerinde (16) koyalar tâ ki göreler buḡâr çıkup kaṭ' olıcaḡ qar'ıñ aḡzını (17) perkideler od ıssıcaḡında az az cümlesi bağlana andan

[31b]

(1) çıkarup alup şaklaya **yedinci bâb** ne vechle etmek ve (2) ecsâdların tenkıyesini beyân eder emdi bilmek gerek (3) kim cevheri ecsâda tarḥ etmenün tarîkı oldur ki eger (4) cevâhir kemâlile şaḡt üzre ḡaşıl oldıyısı anuñ bir (5) dirhemini nihâyetsiz cesede tarḥ olur aña miqdâr-ı vezn (6) yoḡdur eger cevher kemâl bulması alçaḡ olursa bundan ḡaşıl (7) olan şemsün ve kamerün şebâti olmaz mürür-ı eyyâmla müteḡayyir olur (8) bundan elbette imtiḡânda bir 'illeti zâhir olur idi cevher (9) tarḥ edicek cevher vezn ed vezn edüp saḥḥ edüp (10) bir kâḡıd veyâ velehu pâresine şaralar andan bir çubucaḡuñ (11) ucını yaralar ve nuḡâsı yâ gayrı cesedine ol ziyâde tenkıye (12) olunup aşlâ ve kaṭ'a ve saḥḡuñ eşeri kalmaya gâyetde ḡüb (13) ola eridesin tamâm şü ola andan bu cevheri içine koyasın (14) baturasın dağı tiz tiz kürek urasın andan çıkarup (15) zîre¹⁹ içine bal mûmına dökeseñ tâ ḡüb ola ammâ tenkıye (16) bakırın tarîkı oldur ki eger bakır tenkıye eylemek dilesen diledüḡüñ (17) kadar bakır alup şâhife edesin andan şarı zîrniḡle nüşâdır

[32a]

(1) alasın saḥḥ edesin tamâm ḡubâr ola andan şuyıla bulamaḡ (2) gibi edesin andan bakır şâhifesine buña baturup dems (3) edesin üç günden çıkarup odasın içi ve taşı tamâm (4) kır gibi oldıyısı qarârın bulmuşdur içi taşı aḡarmasa (5) o zîrniḡle nüşâdır baturasın dems edesin ḡattâ tamâm (6) yetince bir nev' tenkâr ve nüşâdır ve naṭrûn ve şırça ve kalye ṭuzında (7) mâ' u't-tevârîr ve büre-i zerâvendî cümlesin berâber her birini (8) ayru ayru saḥḥ edesin şâbün şuyıyla cümlesin ḡamîr edesin (9) fınṭıḡ gibi yumurda çıkılır edesin andan on iki dirhem bakır bu (10) miqdâr bakıra bir dirhem edviyeden tarḥ edesin üç def'a (11) bu vechle eridüp bir dirhem tarḥ edesin gâyet eyü (12) olur bir nev' şırzaḡ ve taş'îd olunmuş zîrniḡ berâber saḥḥ (13) edesin andan bakır eridüp bu edviyeyi vâresin karıştıdurasın (14) bir nece aḡ ḡümüş gibi ola nev'-i diger merkaşışâ -yı²⁰ fiddi olup ṭuzlar (15) şuyıyla yuyasın bir nece kerre mersinec²¹ alup gendü kadar kalye (16) bir gün bir gece saḥḥ edüp karıştıdurasın andan naṭrûnla (17) tenkâr alasın ve bunlara isfidâc verüp saḥḥ edesin

[32b]

(1) andan bu edviyenün birini dört gendü kadar bakıra tarḥ (2) edesin andan bu bakırın altı dirhemine bir dirhem ḡümüş koyasın (3) ḡüb kamer olur nev'-i diger şırça ve yumurṭa kaḡımunḡ küli ve ṭuzı (4) berâber bunları yumurṭa aḡınuñ şuyıyla saḥḥ edesin andan (5) bakır bunlara baturup eridesin 'acâyib ḡüb ola bir (6) dürlü dağı ol diledüḡüñ kadar bakır alup eridesin (7) süde dökeseñ yedi kerre dağı eridüp tenkâr şuyına (8) dökeseñ andan döküp şâhife edesin andan nüşâdırı (9) alup saḥḥ edesin ve bir yere cem' edesin etrâfına yumşak (10) kirec dökeseñ ol şâhifeyi kızdurup ol kirece şokasın (11) yene kızdurup nüşâdırâ şokasın ve bir dağı şâbün (12) şuyına şokasın ammâ bunlar her birine ellişer kerre edesin (13) içi taşı ḡümüş gibi olur bir nev' kalye ṭuzını sidükle (14) ol gün ısladasın ṭuzla andan eridüp üzerine (15) ṭuzı yap yap yedüresin bir mertebeye vara ki hemân (16) ḡümüşün 'aynı ola merkaşışâ tenkıyesinün tarîkı budur ki (17) altun merkaşışâsın ne miqdâr dilerseñ alasın mercümeḡ

[33a]

(1) kadar pâre pâre edesin andan od üzerinde demür (2) keçe üzerinde kızdurup ḡattâ mern üzerine süci sirkeseñ (3) şaçasın ammâ ol sirkeye ṭuz katmış ola dört kerre böyle (4) edesin şaklayasın birine tenkıyesinün tarîkı oldur ki aḡardılmış (5) mirdesinün ve kül olmuş isfidâc bunları berâber alasın andan (6) birinci eridüp sirkeye dökeseñ yene eridüp on dirhem (7) edviye vâresin aḡ kömür gibi ola bir nev' beş dirhem saḡmüniyâ-yı (8) maḡmüde alasın ve dört bölükde bir bölüḡi kadar mirdesinün (9) aḡardılmış ola katasın ikisinün muhkem saḥḥ edesin andan (10) on dirhem

¹⁹ Yz. زيزه <zize>

²⁰ Yz. مرقاشی <merkaşî>

²¹ Sözlüklerde rastlanmayan bu sözcük yazmada مرسنج şeklindedir.

pirinc eridüp bir dirhem bu edviyeden kıtasın (11) ak gibi oddan tenkiye kıalay dilerseñ tenkiye edesin (12) bir miqdâr alasin andan içine şu kıoyasın kıaynadasın (13) tâ ki şunun iki bölüğü gide bir bölüğü kıala andan kıalay (14) eridüp bunun içine dökë bir nece kerre böyle edesin (15) hûb ola bir nev' kıuş' derler otdur anuñ südi (16) vardur alasin ve kıalay eridüp bir gece kerre ol süde (17) dökeler gâyet eyü ola bir nev' gâriķun derler bir ot

[33b]

(1) vardur şarşaru tamarlar olur anı dögeler ve şuyını (2) alalar ve kıalay erideler nece kerre dögeler hemân gümiş gibi (3) her gez fark olunmaz bir nev' bir miqdâr süci sirkesin alasin (4) ve içine bir miqdâr nüşâdırla ezesin kıoyasın bir gece dura (5) andan kıalay eridüp bir nece kerre bu sirkeye dökësin (6) bu vechle ağarda ve kıatılık vere ve oda gece eriyë hemân (7) gümiş gibi hiç fark olmıyaya sekizinci bâb mücerrebâtdan 'amel-i müteferriķa (8) beyânındadır ol bir miqdâr zırniķ olup taş'îd edesin (9) andan şonra kıalay bürâdesiyle kıurşun bürâdesi üzerinde (10) üç kerre taş'îd edesin ammâ bürâdelër zırniķiñ nışfı kıadar ola (11) andan şonra 'abd alasin zâcla tuz üzerinde yedi (12) taş'îd edesin andan mirdesinüñ ve şadef küli üzerinde (13) daķı üç kerre taş'îd edesin andan şonra ol zırniķden (14) iki cüz alasin üç 'abddan alasin ve bunlara bir cüz daķı (15) nüşâdır kıoyasın kıurula muķkem saķķ edesin tâ ki birbirine (16) muķkem alışup imtizâc bağlaya andan bunları üç bölük edesin (17) ve üç bölüğüñ üç tıñlı şışeye kıoyasın ve ol şışeleri

[34a]

(1) ocaķ üzerinde kıoyup kül üzerinde kıoya yarım gün (2) miqdârı tura şuya üç şışe daķı böyle edesin (3) andan içine böyle edesin göresin şışe içinde erişmiş (4) olursa bir pâre çoğan çıkara tecribe ede eger tamâm olmuş (5) ise alup şaklaya eger olmadıysa yene evvelki gibi edesin (6) tecribe tãriķi oldur ki pâre alup od üzerinde kıoyasın (7) eger eriyüp şu olursa tamâmdur ve eger yënüp maķv olursa (8) daķı tamâm olmamışdur olduķdan şonra birini ne miqdâr dilerseñ (9) tãrķ eylesesin ammâ bunun ma' mülün oddan gelür kıaldan gelmez (10) eger kıaldan daķı getürmek dilerseñ bir miqdâr daķı cesede veresin (11) ol vaķt kıaldan gelür bir nev' miqdâr taş'îd olunmuş (12) zırniķ alup anuñ nışfı kıadar taş'îd olunmuş 'abd alasin (13) birbirine kıatup muķkem saķķ edesin hâll olmuş kıurşun (14) şuyın verüp içüresin ammâ kıurşun şuyı iki bunlaruñ (15) vezn ola saķķ eylesesin tamâm içdükdën şonra bir tıñlı (16) şışeye kıoyup ağzını berkidesin demse kıoyasın on (17) gün üzerinde od edesin andan yoķaruda dedigimiz

[34b]

(1) gibi imtiķân edesin çıkãrup bir pâracuķ od üzerinde (2) yënmezse tamâm olmuşdur hemân tãrķ edesin ve eger erimezse (3) yene evvelki gibi saķķ edüp dems edesin bir dürlü daķı (4) bir miqdâr merķaşışâyı alup şuyıyyla saķķ edesin (5) dögesin andan üç bundan iki cüz daķı ağardılmış (6) kibrit ve bir cüz daķı taş'îd olmuş 'abd ve bir cüz nüşâdır (7) kıatup muķkem saķķ edüp içüresin hattâ 'aķd olunca sãbit (8) olunca bir miqdâr 'abd alup ve bir miqdâr bu eczãdan büte (9) dibine döşeyesin ve 'abd üzerine dökësin altından ve bu eczãnuñ (10) bir miqdârını 'abd üzerine dökësin altından yap yap (11) kürek çekesin tâ ki ol 'abd bu eczãnuñ ortasında (12) 'aķd ola an tãrķ edesin bir nev' taş'îd olmuş 'abddan (13) on dirhem bunları bir kıadeķe kıoyasın üzerine taķtîr (14) olunmuş tuz şuyın kıoyasın üç gün kıoyasın tura andan (15) muķkem saķķ edesin andan şonra od üzerinde kıoyup bişüresin (16) andan bunları alup yoğurasın bir tıp gibi edesin (17) andan güneşe kıoyasın kıuruya ziyâde kıaşıkatı ola andan

[35a]

(1) bir tennür tamâm kıızdurup içine kirec dökësin ve bu tıpyı (2) içine kıoyasın tâ ki tennür şovıyınca tura çıkãrup göresin (3) eger yarılmış ise tamâm olmuşdur eger yarılmamış ise yene (4) evvelki gibidür yene edesin tâ ki ol 'alâmet zãhir olunca (5) andan şonra bir miqdâr tuz ve şebb ve nüşâdır ve rãsiķ (6) bunları taķtîr edesin bunlaruñ şuyını daķı içüresin (7) andan hâlle kıoyasın kıarışur hâll olmayan şıķlını saķķ edesin (8) yene hâlle kıoyasın tâ ki hâll ola andan od üzerinde teşviye (9) edüp 'aķd edesin bu şuyın veresin aķ gümiş gibi (10) olur andan ne miqdâr dilerseñ tãrķ edesin kıudret-i haķķı (11) göresin bir nev' bir miqdâr tãlķ alasin yuķķaca şãhife edesin (12) andan ufacuķ tığrayasın andan zırniķle teşmî edesin (13) andan zırniķle yuyup gideresin tûruncuñ ekşi şuyıyyla (14) saķķ edesin ki ol şuda nuşâdır hâll olmuş ola ya'nî (15) nuşâdır kıalmamış ola teşviye edesin tâ kıalay gibi eriyë bir iri (16) 'abd alasin bir kıamşuñ içine kıoyasın ve mümla ağzını (17) berkidesin tãlķı bütëde eridesin ve ol 'abd içine kıoyasın

[35b]

(1) kürek urasın tamâm 'abd tãlķla kıarışa andan bütëyi çıkãrup (2) şıvaya andan altmış dirhem kıalay tenkiye edüp andan bütëde (3) ne var ise ol kıalãya tãrķ edesin hãliş kıamer ola bir dürlü (4) daķı bir miqdâr kıalay alasin ve anuñ berãber baķır kıurşun (5) bunun bir iri demür bunları cemî edesin ve taş'îd olmuş (6) zırniķle muķkem saķķ edesin tamâm maķv ola andan üzerine (7) tuz döküp ziyâde od üzerinde teşviye edesin andan (8) yene evvelki gibi edesin tâ ki aķ kirec gibi ola mükelles gâr (9) ola andan bir miqdâr sirke yãķüd tûrunc şuyını alup (10) içine rub' kıadar nüşâdır kıoyasın tamâm ezesin şu gibi ola (11) andan taķtîr edesin daķı ol sirkeye yãķüd tûrunc (12) şuyını bunlara saķķ ile içüresin şol kıadar saķķ edesin (13) ki tamâm gubâr ola andan bir tıñlı şışeye kıoyup iki (14) sã'at miqdârı altına od edesin andan kıoyasın (15) on iki sã'at dura andan çıkãrup bunun dirhemini yüz (16) dirhem 'abda tãrķ edesin gümiş gibi olur ve bunun tãriķi (17) oldur ki on iki dirhem bu cevherden alup yüz otuz

[36a]

(1) dirhem 'abd saķķ edesin orta hãretdlü od üzerinde (2) saķķ ve teşviye edesin tamâm 'abd saķķ ola gâyet hûb (3) 'amedür nev'-i diger zevb olmuş demürden üç cüz altun (4) bir cüz gümiş bir cüz bunları cem' edesin andan bir miqdâr sirke (5) alasin andan rub' miqdârı nüşâdır eremiş sirke daķı (6) taķtîr olunmuş ola andan bu zıkr olunan cesedleri kıoya (7) tura bu sirke içinde ammâ bu eczã ki sirkeye dökılmışdür (8) güneşe dökülmüş dura sirke yã kıızıl yaşıl olup zencâr (9) ola andan hûb edesin ya'nî eridesin ve kıal edesin (10) hûb ola bir nev' bir miqdâr 'abd alasin nece kerre taş'îd (11) olunmuş ola ve anuñ berãberi şadef kıils olup ikisin (12) muķkem saķķ edüp yumurta şuyıyyla tiz şularla saķķ (13) edesin gündüzün saķķ edüp gece kıurudasın ammâ iki (14) kıadeķ içinde edesin yoķaru kıadeķe yapışanı yene şıķlına (15)

vêrûp saħk'êdesin her bâr 'abddan eksûk olanını (16) yene tamâm'êdesin tâ ki taş'îd olmaz ola alup kâdeh (17) üzerinde tahta yapışur ola ve 'abddan hiç alınmaz ola

[36b]

(1) andan qorla saħk'êdesin andan bunun bir dirhemini üç yüz (2) dirhem tenkıye olmuş nuħâsa tarh'êdesin hâliš kamer ola (3) bir dürlü daħı bu 'amel gâyet şahîhdür kils olmuş qalâydân (4) bir rıtl' 'abd bir rıtl' taş'îd olmuş zırnîh bir rıtl cümlesin (5) şalâye üzerinde cem'êdüp saħk'êdesin ve lebenü'l-'azrâ (6) şuyın içüre sinje ol lebenü'l-'azrâ nüşâdırla ve kils (7) kışrla ve şebble ve qalye tuzıyla ola altı gün saħk'êdüp (8) bu şuyı içüresin hattâ bir mertebeye vara ki dil üzerinde (9) koşan maħv ola andan hâlle qoyasın hal ola andan iki kâdeh (10) içinde yumşak od üzerinde 'aħd'êdesin ammâ kâdeh tînlü (11) ola andan bunun dirhemini altmış dirhem tenkıye olmuş bakıra (12) tarh'êdesin hâliš kamer ola bir dürlü daħı zincefre 'aħd (13) êtmek tarîkı oldur ki bir miqdâr zincefre alup saħk'êdesin (14) üç gün lebenü'l-'azrâ şuyın alup içüresin andan saħk' (15) eyle qurudasın bir şişeye qoyasın ve aġzını tînlü şıvayasın (16) orta od ile bir gün bir gecede dems'êdesin andan (17) çıkarup şovuyınca qoya şovudukdan sonra çıkarup

[37a]

(1) saħk'êdesin andan imtiħân'êdesin ya'nî nuħâs şahîfesin (2) kızdurup ve zincefrden bir miqdârcuħ üzerine qoyasın (3) aġardup bir yanına geçerse tamâm yetişmişdür ve eger bu eşer (4) olmazsa yene saħk'êdesin lebenü'l-'azrâ şuyından (5) içüresin dört kerre yene evvelki gibi hattâ şuyı içe bildüġi (6) kadar içe tamâm olıcaħ kemâl bulıcaħ bir miqdâr taş'îd olmuş (7) abd alasın ve ol kadar daħı taş'îd olmuş zırnîh alasın (8) bunları gâyetde saħk'êdesin üç gün lebenü'l-'azrâ şuyıyla (9) gündüz şuvarasın gece qurudasın andan sonra bir cüz daħı (10) bu zincefreden alup anlara qoyasın gündüz gâyet saħk' (11) êdesin gece qurudasın yedi gün bu tarîk ile şuyı (12) içüresin sekizinci gece çıkarasın şişenüñ içinde (13) 'aħd olmuş bulursın andan bir miqdâr bakırı alup gâyetde (14) eyü tenkıye êdesin andan eridesin tamâm şu ola bu ikşirden (15) tarh'êdesin gâyetde hoş kamer ola qaldan gelür ve cemî' (16) imtiħândan gelür hâliš olur bir nev' gâyetde şahîh' 'ameldür (17) bir miqdâr şaru zırnîh tuz ve şebb ile gündüzün güneşde

[37b]

(1) saħk'êdesin gece qurudasın tâ ki aġardınca andan (2) bir cüz bu aġardılmış zırnîhden alasın ikisin yumurta aġının (3) şuyıyla saħk'êdesin ammâ bu şu daħı tuzlarla taħtîr olunmuş (4) ola saħk'êdesin teşviye êdesin tâ ki şahîfe üzerinde (5) ceryân bulınca andan bunun bir dirhemini bir rıtl tenkıye (6) olmuş bakıra yâhüd tenkıye olmuş qalâya tarh'êdesin (7) gâyet hüb kamer ola aklıġı ve her aħvâli ma'denî kamerden (8) ziyâde ola bir daħı nev' 'abd-ı cevherîdür bir miqdâr lebenü'l-'azrâ (9) alasın ve ol lebenü'l-'azrâ ki qalye ve mirdesinüñden (10) hâşıl olmuş ola bu şudan alasın andan bir miqdâr daħı (11) 'abd alasın ol zeyt yaġıyla öldüresin tâ ki qara (12) toprak gibi ola andan saħk'êdüp lebenü'l-'azrâ şuyından (13) vâfir içüresin hattâ şâbit olup teşmî' şahîfe üzerinde (14) ceryân bula andan bir qalây tenkıye êdesin daħı eridesin (15) bu cevherden bir dirhem miqdâr tarh'êdesin hüb kamer ola (16) bir nev' bir miqdâr zırnîh alup nece kerre taş'îd êdesin (17) tâ ki gümüş yakmaz olınca andan bir miqdâr 'abd daħı alup

[38a]

(1) taş'îd êdesin bu zırnîhe katup gâyet saħk'êdesin (2) andan bir miqdâr sirke alasın içine şebb ve nüşâdı (3) ve milh-i enderânî ezesin daħı ol sirkeyi ol 'abda (4) zırnîhle içüresin hattâ teşmî' olınca andan bunun bir (5) dirhemini yüz yigirmi dirhem tenkıye olmuş bakıra tarh' eylesen (6) hâliš kamer eyler bir dürlü daħı bir miqdâr kils olmuş kameri (7) alasın ve iki ol kadar taş'îd olmuş abd alasın ziyâde (8) saħk'êdesin üzerinde qoyasın andan bir şişeye (9) qoyasın aġzını berkidesin od üzerinde qoyasın tamâm (10) birbiriyle alışa andan çıkarup yene saħk'êdesin yene bir (11) kâdehe qoyasın aġzını açuħ qoyasın her vaħtde nazâr (12) êdesin bir sâ'atde hâll olup şu ola taşra çıkarıcaħ (13) yene toña andan yene bir kâdehe qoyasın yene od üzerinde (14) qoyasın hâll olmuş 'abdla şuvarasın teşmî' ola ve aklıġı (15) ziyâde ola bunun bir dirhemini altmış dirhem bakıra tarh' eylesen (16) hüb kamer ola nev'-i diger bir miqdâr ya'nî bir cüz maġnîsâ alasın (17) anuñ iki berâberi nüşâdı-ı kirmânî ve bir ol kadar iki daħı

[38b]

(1) nüşâdı-ı billürî ve iki ol kadar daħı milh-i enderânî (2) ve bir cüz merkaşîşâ-yı fıddî ve bir daħı kils olmuş üsrüb (3) ya'nî qurşun ve eger qurşunun isfidâc olsa câ'izdür (4) bunları saħk'êdüp birbirine hılt'êdüp sirke baġlaya (5) qarışdura balçık gibi ola andan tennürî kızdurup ortasına (6) bir top aşâ qoyasın ammâ aşâġa ur yakın ola tennürüñ (7) aġzını berkidesin tâ şu nece tura andan çıkarup saħk'êdesin (8) ve yene dühn vêresin yene evvelki gibi êdesin yedi kerre (9) istinzâl êdesin ol istinzâl êtdiġün ki iki gendü (10) kadar 'abdla malġama êdüp bir cüz daħı qalây vêresin (11) bile malġama ola andan ol edviye ile on iki gün yene saħk' (12) êdesin tâ ki tamâm qarışa andan cümlesin taş'îd êdesin (13) şâfi yoġaru kalķanın yene aşâġasına vêrüp yene taş'îd (14) êdesin tâ ki şâbit ola andan çıkarup saħk'êdesin ve yene (15) bir şişeye defn êdesin yedi günde hâll olur bunun (16) bir dirhemini altmış dirhem tenkıye olmuş bakıra tarh'êdesin (17) hâliš kamer ola qaldan gele nev'-i âħir bir miqdâr kils olmuş

[39a]

(1) qalây alasın o kadar taş'îd olmuş zırnîh alasın saħk' (2) êdüp teşviye êdesin hattâ qara olınca andan bir tînlü kâdehe (3) qoyasın ve aġzını berkidesin andan od üzerinde qoyasın (4) aħ kils ola andan üç o kadar 'abd alasın bu bir cüz (5) mükelles ile saħk'êdesin birbiriyle tamâm alışa orta (6) od êdesin ya'nî katı olmaya yumşak daħı olmaya yedi kerre (7) teşviye êdesin hattâ teşmî' ola andan bunun bir dirhemini yüz (8) dirhem qalâyâ tarh'êdesin kamer olup qa'im ola bir nev' (9) bu daħı gâyet şahîh' 'ameldür bir miqdâr ma'denî talķ alasın (10) hâll eylesesin tuzlarla andan mükelles olmuş qalây (11) hâll êdesin andan bunları katup birbirine taħtîr êdesin (12) hiç qalmaya ammâ bir 'abddan üç qalâydan iki cüz talķdan bir (13) cüz ola andan diledüġi kadar hayy 'abd alasın bir tînlü (14) sırça qoyasın ve yumşak od üzerinde qoyasın ol hâll (15) olmuş cevherden üzerine tamladasın baġlana taş gibi ola (16) şabâhdan bucuħ sâ'at olınca baġlana andan odı yap (17) yap ziyâde êdesin tâ ki baġlanup şâbit ola andan sonra bunun

[39b]

(1) bir dirhemini elli dirhem tenkiye olmuş bakıra yâhüd tenkiye olmuş (2) kalâya tarh edesin gâyet hâliš kamer ola bir dürlü dağı bu (3) ‘amel gâyet şahih ‘ameldür nece kerre ‘amel olındı ašlâ haťa vâkı (4) olmadı bunun tarikı oldur ki šaru kibrît ne miqdâr dilerseñ (5) alasin šalâye üzerinde saħk edesin ũurmayup bevl içüresin (6) hattâ balçık gibi ola andan iki kibrît kadar ‘abd vürüp ve bunların (7) onda biri kadar kalây vürüp malğama edesin bir gün saħk edesin (8) šol kadar saħk edesin ki tamâm karışup hiç şübhe kalmaya andan (9) bir tınlü kağeh içine sebb ile tuz döşeyüp ve kağeh üzerine (10) bir kağeh dağı kapayup muħkem şıvayasin şıvamasınınũu tarikı (11) oldur ki külle tuzı ve zamğı yoğurup anuñla şıvaya andan (12) bir tennürü kızdurup kağeh ortasında kođa ve tennürün ağzını (13) berkide kođa ta şovıynca ũura andan kağehi çıkarup içünüp (14) malğama saħk edesin taş id olınmaya kalğmıš yene sıklına vürüp (15) saħk edesin yene evvelki gibi tennüra koğup üç kerre böyle ede andan (16) çıkarup bunun bir dirhemini otuz dirhem bakıra tarh ede gâyet (17) hâliš kamer ola on dirhemine bir dirhem kamer katasin gâyet hüb

[40a]

(1) ola eger bu cevheri kemâline yetişdürmek dilesen bevl (2) ile saħk edüp teşviye edesin nece kerre hattâ sâbit (3) olınca ya ‘nî kağehün dibinde karar bağlaya taş id olmaz (4) ola alup kurula saħk edesin bir tınlü şıseye koğup (5) ağzını berkidesin gâyet od içinde şabâhdan öyleye degin (6) koyasin hattâ şıše içinde eriyüp sebke olınca andan (7) teşmî edesin ya ‘nî şahife üzerinde eriyeme müm gibi ola (8) ol mertebeye varıcağ birini üç yüz dirhem bakıra yâhüd (9) kalâya tarh edesin gâyet hâliš kamer ola bir dürlü dağı (10) bu ‘amel bir mağbül ‘ameldür ki bir mağribden on iki bin (11) akçaya şatun alınmışdur gâyet şahih ‘ameldür ‘amelinün tarikı (12) oldur ki bir miqdâr ma ‘denî tałk alasin kils eylesesin (13) andan hall eyleye ta ki ‘abd gibi ola andan on dirhem (14) ‘abd alasin tuz şuyıyıla yuyasin dağı bir demür (15) keçeğe koyasin dağı kömür odı üzerinde koyasin (16) ta ki kıza andan tałkı bunun üzerine kaťre kaťre tamladasın (17) ammâ tamlası bir denk miqdârı kadar ola dört gide

[40b]

(1) böyle ede ol ‘abd ‘ağd ola taş gibi olur bunun (2) birini üç yüz dirhem kalâya tarh edesin hâliš kamer (3) ola bir nev ‘ bir miqdâr kils olmuş şırça alasin šalâye (4) üzerinde saħk edesin bir gendü kadar ‘abd vürüp saħk (5) edesin andan bir miqdâr ‘abd-ı hayy vèresin bir gün yene saħk (6) edesin hattâ hiç ‘abduñ eşeri kalmaya andan bir şıseye koğup (7) kırk gün halle koyasin her yedi günde bir kerre tersini yeni (8) dökesin andan çıkarup ısıcağ kül üzerinde koğup azacuğ (9) bevl tuzını koyasin andan ısıcağ kül üzerinde yumşak (10) od alışdurasın ta ki hall olup ũu ola şahife üzerinde (11) ađa dağı saħk edesin ta ki ‘ağd olup taş gibi ola (12) bunun birini üç yüz dirhem tenkiye olmuş bakıra vèresin (13) eger hall edersen birisini altı yüze tarh olur cemî imtilhândan (14) gelür nev ‘i diğer bir miqdâr ‘abd alasin meşelâ on dirhem (15) ‘abda üç dirhem kamer vürüp malğama edesin ve bu malğamayı (16) tuzlu şuyıyıla yuyasin karalığı gide suyı şâfi ola (17) çıkar olur andan bir šalâye üzerinde koğup yoğaruda

[41a]

(1) şular zıkr olduğı yerde beyân olınup ma ‘a’l-hayy denilmışdür (2) o şudan malğamanınũu üzerine kaťre kaťre tamladup muħkem saħk (3) edesin ta ki saħk etmekle hall olup ũu ola andan suyı (4) küsüd ya ‘nî od üzerinde saħk ede ta ki ‘ağd olup ũona (5) toprak ola andan toprakla karışdurup alışdurmak (6) istersen bunı šalâye üzerinde döğüp od üzerinde (7) koyasin ve bir miqdâr dağı maħlüb tałk yâhüd ağzı (8) demür vèresin ki hall olmuş ola saħk edesin hattâ ‘ağd (9) olınca gubâr gibi ola andan bir dirhemi beř yüz dirhem tenkiye olmuş (10) cesede kañğı cesed girse tarh eylesen laťif oddan gelür (11) ve kaldan gelür kamer ola hiç noğşan gel[me]ye nev ‘i diğer bir miqdâr (12) kalây ve bir miqdâr pölâd alup birbirine katup havâna koyasin (13) iki cüz sebb ve bir cüz acı tuz ve büre ve naťrün ve nüšâdır (14) cümle bunları birbirine karışdura andan bir gün bir gece bunları (15) teşviye edesin ısıcağ tennür içinde andan çıkarasin kuruya (16) saħk ve üzerine taş id olmuş nüšâdır ve bevl tuzı (17) ve kalıye tuzı ve sebb bunları berâber ola cümlesini ol tennüra

[41b]

(1) koğun edviye kadar ola kurula bir def ‘a saħk edesin (2) andan ũonra bu cümleñün berâberi kağın oğlan sidügin (3) vürüp saħk edesin ta ki tamâm birbirine karışdurup (4) bir şıseye koyasin ve ağzını berkidesin ikisini sirkenün (5) üzerine aša koyasin yâhüd çölmege oğlan sidügin (6) koğup bunu üzerine aša koğup çölmek altında od (7) edesin yigirmi dört sa ‘at andan çıkarup göresin (8) tuzlar cesedün üzerine gelüp ũu ola cesed altında (9) ola bu tuzları döğüp tekrâr tuzlarını ve bevlini yenildesin (10) yene saħk edesin yene evvelki gibi şıseye koyasin ve çölmege (11) aša koğup yene azacuğ od edesin bu vechle šol kadar (12) edesin ki cesed hall ola beř kerre altında hall olur korğma (13) bunun karalığı saña ziyân eylemez yene bir şıseye koğup yedi (14) gün at tersinde halle koyasin hallde bir kızıl ũu olur andan (15) bir miqdâr pāk olmuş ‘abd alasin bunun bir dirhemine bu maħlül (16) şudan koyasin andan hall olmuş tałkdan bir cüz hall olmuş (17) cesedden üç cüz ve dört cüz kadar ma ‘kuddan ur ısıcağında

[42a]

(1) birbirine hılt edüp saħk edesin hattâ toprak gibi ola bunun (2) bir dirhemini beř yüz dirheme tarh edesin kaldan gelür kamer (3) olur bir dürlü dağı bir miqdâr yumurta kabını alup içinde yufkacuğ (4) ve akçadur çirkini giderüp pāk edesin andan güneşe koğup (5) kurudasın andan kils şırça yâhüd kils olmuş şadefden (6) berâber karışdurup iki sa ‘at saħk edesin ta ki balçık gibi (7) ola andan bir şıseye koğup yedi gün halle koyasin eger yedi (8) günde hall olmazsa šalâye üzerinde saħkla kalıye tuzını (9) içüresin ammâ od üstinde saħk edesin içebildüğü (10) kadar andan ũu tamâm içdükdün ũonra kurudasın andan (11) taş id olmuş ‘abddan bir cüz ‘abd-ı hayydan bir cüz ikisin birbirine (12) karışdurup saħk edesin ta ki tamâm birbirine karışa imtizâc (13) bağlaya andan bir iki bevl tuzı ve tuz kadar kalıye tuzı (14) ve bu kadar yaşıl zâc ve ol kadar sebb bunları dağı saħk (15) edesin birbirine karışınca andan şıseye koğup on dört (16) gün halle koyasin andan çıkarasin göresin ki bu tuzlar (17) ‘abduñ üzerine gelmiş ve ‘abd dibinde kalğmıš andan koyasin

[42b]

(1) tahtir edesin ol tuzlar tahtir olup çıkar 'abddan (2) yerinde mahtul kadar ol vakt odını sakin edüp şovudasın (3) andan şonra bir cüz hall olmuş 'abddan alasin ol cesed ki (4) yoqaruda beyan olunmuşdur yumurta kabıyla şırçadan ve şadefden (5) haliş olmuşdur 'abduñ dört vezninde bir vezn kadar ola (6) alasin ol bir cüz 'abdı buña veresin dañı muhkem şalaye (7) üzerinde sahq edesin muhkem od üstinde gerekdür tamām (8) birbiriyile qarışa bir toprak ola bunun bir dirhemini beş yüz dirhem (9) kalaya tarh edesin haliş kamer ola her gez gull ve guşş olmaya (10) cemî' imtiñandan gelür bu bir sırr-ı 'azime bunı ehlden hıfz edeler (11) bir nev' bu dañı şahih 'ameldür bir miqdär gümüş hall anuñ beräberi (12) 'abdla malğama edesin ki hall olmuş ola ve eger hall olmuş (13) 'abd bulunmazsa taş'id olmuş 'abd veresin birbirine hilt (14) ola andan bu cevherün 'ağdını tariki üzre 'ağd edesin (15) bunun bir dirhemini üç yüz dirheme tarh edesin haliş kamer (16) ola ve eger eyü olmasun murad edersen şalisi kadar hall olmuş (17) talğ dañı katup bunları kadehe koyup od ısıcağında

[43a]

(1) sahq edesin ta ki 'ağd olup toprak gibi ola bunun (2) bir dirhemini üç yüz dirhem tenkiye olmuş bakıra yähüd kalaya (3) tarh edesin kaldan gelür kamer ola bir dürlü dañı bir miqdär (4) mağ[n]isä alup kils edesin aq kils ola bir miqdär dañı (5) 'abd alasin dañı 'abd alasin dañı muhkem sahq edesin andan (6) birini yüze tarh edesin ve eger hall-i 'ağd eylesen birini dört (7) yüze tarh edesin her bär ki hall-i 'ağd eylesen kuvvatı ziyade (8) olur ziyadeye tarh olunur bir nev' bir miqdär kalay alup (9) üç gendü kadar 'abdla malğama edesin hayy ola andan tuzlu (10) şuyıla yuyasin ta ki cümle qarası gide şuyı şufi (11) ola büraki-yi ermeni ve cengär ve kalaye tuzı ve buk-ı horäsani (12) ve şebb ve natrün ve milh-i enderani ve nüşadır cümlesi beräber (13) yumurta kabının külin iki bunlar kadar cem' edüp ve bunlara iki (14) yumurta ağıñ katup sahq edesin andan halle koyasin hall ola (15) andan qar'-ı inbikla tahtir edesin ve bu malğamayı içüresin (16) muhkem sahq edesin gendün muhkem teskiye edesin hattä teşmî' (17) olup şahife üzerinde ceryan bula tutmaya andan bunun

[43b]

(1) bir mişkalın üç yüz dirhem tenkiye olmuş bakıra tarh edesin (2) hüb kamer ola nev'-i aħir bir miqdär gümüş büradesini alup üç (3) gendü kadar 'abdla malğama edesin andan muhkem sahq edesin (4) bir tñlü kadehe koyup üzerine bir kadeh dañı kapayup (5) taş'id edesin ol maş'id yene aşığa verüp sahq (6) teşviye edesin yene yoqaru kalğanın aşığasına verüp (7) yene 'abd veresin tırmaya böyle edesin ta ki bir kamer ve on (8) 'abd ola andan şonra imtiñan edesin kızarmış şahife (9) üzerine koyasin eger kils uçarsa tamām yetişmişdür ve eger (10) uçmazsa yene evvelki gibi edesin ta ki cümlesi hall olup (11) taş'id olur andan beş cüz bundan ve bir cüz nüşadır katup (12) tamām sahq edesin bir tñlü şışeye koyup ve ağzını muhkem perkidüp (13) kömür üzerine koyasin hattä eriyüp sebke olunca bunun (14) bir dirhemini on dirhem kalay yähüd tenkiye olmuş kırsun (15) tarh eylesen ve her on dirhemine bir dirhem gümüş veresen hüb (16) kamer ola kaldan gelür bir nev' bir cüz kalay alup sahq edesin (17) ve bir veznine on yumurta ağıñ qarışdurup halle koyasin

[44a]

(1) yedi günde hall olur bir şu olur andan bu şuyı malğama içüresin (2) sahq edesin ve teşviye edesin hattä sabit olunca andan bunı (3) püte içinde kürekle eridesin bunun bir dirhemini altmış dirhem (4) kalaya tarh edesin kala koyasin üç bölükde bir bölüğü kadar (5) kaldan gelüp hüb kamer ola eger bu cevheri bakıra tarh edüp (6) kala qosan kaldan cümlesi gelür bir nev' bir miqdär gümüş (7) büradesini alup bir gendü kadar 'abd aluvörüp ve bir ol kadar (8) dañı nüşadır yumurta kabının külin katup ziyade sahq edesin (9) ve yumurta ağıñın şuyın içüresin ammä tahtir olunmuş ola (10) sabit olduğdan şonra bakıra veresin hüb kamer ola cemî'si (11) kaldan gelür bir nev' bir cüz gümüş iki kalay katasın ammä kalay (12) tenkiye olmuş ola sahq edesin ve dört cüz dañı 'abd katasın (13) andan cemî'sini sahq edesin hall olmuş şebb şuyıyla yuyasin (14) andan nüşadır yedüresin şalaye üzerinde sahq edesin (15) sabahdan ikindüye degin andan aħşama degin gäyet od (16) edesin andan şuvurasın altını üstine döndüresin dört (17) gün bu vechle edesin ta ki kadehün dibinde kalay gibi eriyer

[44b]

(1) kadeh üstinde taş'id olan gäyet aq ola andan ol (2) taş'id olınan ve aşığa kalanın alup bir cemî' edüp ziyade (3) sahq edesin andan bir cüz sidük tuzın ve dört yumurta (4) ağıñın şuyın alup birbirine katup bu ikisin hall edesin (5) andan bu şuyıla ol malğamayı sahq ve teşviye edüp içüresin (6) iki kadeh içinde ta teşmî' ve şahife üzerinde eriyüp (7) yänmezse bir tñlü şışeye koyup ağzını muhkem perkidesin (8) muhkem üç gün üç gece altına od edesin hattä eriyince (9) andan bunun bir dirhemini altmış dirhem kalaya tarh edesin kaldan (10) gelür kamer ola bir nev' bir miqdär yumurta ağıñı alup (11) tuzla sahq edüp tahtir edesin andan şonra bir cüz (12) gümüş alup üç cüz 'abdla malğama edesin andan bir tñlü kadehe (13) koyup üzerine bu şudan koyup altına yumşak od edesin (14) hattä 'ağd olunca bişüresin andan bunun bir dirhemini on dirhem (15) tenkiye olmuş kalaya tarh edesin hüb kara ola bir nev' (16) bir miqdär ağarmış sabit olmuş zirniñ alup tuzlu şuyıla (17) yuyasin hattä gümüş büradesi gibi ola andan ol kadar 'abd

[45a]

(1) katup sahq edesin şafi olmuş kalaye tuzın iki gün (2) sahqla içüresin ne kadar içerse içe andan gün alçaq (3) teşviye edesin yene sahq edesin ba'dehü tahtir olunmuş yumurta (4) ağıñın şuyın içüresin beş gün ammä tuzla qarışup (5) dañı tahtir olunmuş ola içebildiği kadar içüresin (6) altıncı günde yene teşviye edesin bu mertebeye varıcaq birini (7) yüz dirhem tenkiye olmuş bakıra tarh eyleyüp her on dirhem (8) bir dirhem kamer veresen gäyet hüb kamer ola ve eger dañı eyü (9) olmak dilesen yumurta ağıñın şuyıyla sahq edesin hattä (10) eriyüp şahife üzerinde ceryan olunca andan ol vaktün (11) bunun birini yüze tarh eylesen oddan gelür kamer olur (12) ve eger kuvvatlı olup kaldan gelsün dersen üç vezn (13) taş'id olmuş 'abd verüp teşviye ve teskiye edüp (14) teşmî' edesin hattä sabit olup sebke olunca ol (15) vaktün matruh kaldan gelür bir nev' bir miqdär 'abd yuyasin (16) andan tuzla zäcla beş kerre taş'id edesin bu maş'adı (17) alup tuzla tahtir olınan yumurta ağıñın şuyıyla şuvayasin

[45b]

(1) andan bir t̄inlü ŐŐŐeye koyup altına od edesin ya n̄i (2) saħk edesin ve yumurtañun ađınun Őuyın iuresin (3) andan kurudasın yene ol ŐŐŐeye koyup ađzın berkidesin (4) ammā 'abd ŐŐŐenun yarısına ıka yumŐak od eylesin (5) ikincide dađı ziyādece edesin tā ki tedricle gūmiŐ (6) eriyecek miđdār od edesin otuz kerre teŐviye edesin (7) andan ŐŐŐeye od edüp iinde cevherine evvelki gibi (8) yođarusın aŐađa alup saħkla yumurta Őuyın iuresin (9) yene kurudup bir ŐŐŐeye koyasın otuz güne deđin (10) otuz kerre biŐuresin ĥattā 'ađd ola sebke ola adehün (11) dibinde andan teŐmī ' edüp bunun birisini yūze tarĥ (12) edesin hāliŐ kamer ola bir nev' bir miđdār 'abd alup (13) zācla tuzun üzerinde taŐ 'id edesin ve ađarmıŐ (14) Őābit olmiŐ kibritden alasın üç 'abd adar ikisinin (15) birbirine atup ziyāde saħk edesin andan otuz gün (16) taŐ 'id edesin ammā otuz ŐŐŐeden ĥattā Őābit ve sebke (17) olınca bunun birini iki yūz dirhem tenĥiye olmiŐ bakıra yāhūd

[46a]

(1) alāya tarĥ eylesin hūb kamer ola ve eger her teŐviye edicek (2) ĥall olmiŐ kibrit ve ĥall olmiŐ 'abd iuresin ĥattā Őābit olınca (3) teŐmī ' eylesen birini biñ dirheme tarĥ eyle gāyet hāliŐ (4) kamer ola bir nev' bir miđdār taŐ 'id olmiŐ kibrit alasın (5) dağı otuz kerre taŐ 'id olunup Őābit olmiŐ kibrit dağı (6) alasın saħk edüp ĥall olmiŐ alāy Őuyın iuresin (7) taŐ 'id edesin āhir taŐ 'idde sebke ola ala taŐ 'id (8) olmaya Őābit ola ol vaktin eger bakıra eger demüre eger (9) alāya ve eger kurŐuna tarĥ eylesen gāyet eyü kamer ola bir (10) nev' yedi kerre taŐ 'id olmiŐ kibritden ađarmıŐ ola ve (11) ĥalb olmiŐ tałkdan dōrt cüz ve yedi kerre taŐ 'id olmiŐ (12) ve ađarmıŐ zırniħden iki yumurta abınun külinde üç (13) cüz ve nıŐf cüz kils olmiŐ gūmiŐden dōrt cüz yunmiŐ (14) ĥayy 'abddan on cüz bu cümle saħk edüp Őalāye üzerinde (15) tuzlarla taĥtir ola yumurta ağınun Őuyın iuresin (16) cümlesinin iki vezn adar ola andan kuruya ura kuruyınca (17) Őōyle teŐviye ve teŐviye edesin cümle Őuyı ie andan

[46b]

(1) bir adehe koyup yumŐak od üzerinde teŐviye edesin üç (2) kerre bu vechle edesin her taŐ 'idde bir gendü adar Őu (3) iuresin odını dağı ziyāde edesin andan bir cüz Őābit (4) olmiŐ nūŐadır ve bir cüz alye tuzı ve bir cüz Őebb cevher atup (5) muħkem saħk edesin yene yumurta ağınun Őuyın ura ĥattā Őābit (6) olınca teŐviye ve teŐviye ve saħk ve teŐmī ' edesin sebke ola (7) bu cevherün bir cüzünü on biñ dirhem anđı cesede dilerseñ (8) tarĥ eŐsen hāliŐ kamer ola bir nev' bir miđdār merĥaŐiŐā-yı (9) fidđi alasın yumŐak dōgesin andan ar'a koyasın yāhūd (10) iini taŐını t̄inlü bir bakır zarfa koyup gāyet atı od edüp (11) taĥtir edesin tā ki cümle Őuyı taĥtir ola andan oya (12) Őuya evvelki Őıklı ıkarup bu taĥtir olan Őuyı vērüp (13) saħk edesin ĥattā bunun cemī 'sin ie bunun bir dirhemini (14) yūz dirhem 'abda tarĥ edesin hāliŐ kamer ola bir nev' (15) bir miđdār Őarı zırniħ taŐ alasın naħallāt-ı Őa 'r eylesin (16) andan sirke ile gerĥi arıŐdurup ol naħallāt üzerine (17) Őuvayasın kırđ gün at tersinde gōmesin ĥalle koyasın

[47a]

(1) her yedi günde bir kerre tersin yenileyesin eger ĥacet olursa (2) naħallāt yeni edesin ĥattā zırniħ ağarınca andan bunun bir (3) ekirdeđini alup bir dirhem 'abda Őuvaya dağı tarĥ eylesen (4) hāliŐ kamer ola bir nev' gūmiŐ alup bir gendü miđdārı 'abdla (5) malđama edesin andan yuyasın tuz Őuyıyıla cemī ' arası gide (6) andan nıŐfı adar kils olmiŐ alāy ve bu cismle malđama adar (7) taŐ 'id olmiŐ 'abd atup cemī ' edüp ziyāde saħk e(t)desin (8) ve dağı bir t̄inlü ŐŐŐeye koyasın üzerine yatacağ adar (9) lebenü'l-'azrā koyasın ammā lebenün vezn-i malđama ile kilslerün (10) vezn adar ola ar 'un inbiĥ-i a mā koyup yā adeh koyup muħkem (11) Őuvayasın ve elbette fitil od gibi od ile ĥattā 'ađd ola bunu (12) her anđı cesede dilerseñ arıŐdurasın hāliŐ kamer ola bir nev' (13) bir miđdār tuz alup deniz köpüğe eridesin bir nece gide (14) tā ki köpük vezn gide tuzın vezn ala bu veznden eksilmez (15) bunu alup berāber taŐ 'id olmiŐ 'abd vērüp gāyetde saħk (16) edesin taĥtir olmiŐ yumurta ağınun Őuyın iuresin bir gün (17) saħk edesin andan kurudup bir gece teŐviye edesin andan

[47b]

(1) bunun bir dirhemini üç yūz dirhem tenĥiye olmiŐ alāya tarĥ (2) edesin ā'im ola bir nev' kırđ dirhem kils olmiŐ alāy (3) alup bu adar yumurta abınun külin ve bu adar ađarmıŐ zırniħ (4) alasın ve bu adar ađarmıŐ zırniħ alasın ve bu adar dağı taŐ 'id (5) olmiŐ 'abd alup cümlesin saħk edüp ĥall olmiŐ abd Őuyıyıla (6) Őuvarasın ammā bunların adar adehün dibinde 'ađd ola teŐmī ' (7) ola andan bundan dirhem vezn adar alup yūz dirhem bakır (8) yāhūd tenĥiye olmiŐ alāya tarĥ edesin kamer olur bir nev' (9) yigirmi dirhem 'abd alasın pāk yuyasın andan bir t̄inlü adehe (10) koyasın aŐađda tafŐili gelecek Őudan koyasın öyle yarım (11) dirhem miđdār ola andan parmağla eze bir sā 'at maħv ola (12) azacuk ızdurup hemān gerü endüre ıkarup gōresin (13) 'abd 'ađd olmiŐ ola bir miđdār saħk edesin yene büteye (14) koyasın od üzerine koyup ekesin ağzıda eriyen andan (15) ıkarup Őuya dōke andan Őonra bir miđdār bakır bir miđdār (16) alāy ki ikisi berāber ola üç yūz dirhem ola bu cevherün (17) bir miđdārın tarĥ edüp kürek ekesin atı kızara Őafı

[48a]

(1) ola andan diziyeye dōkesin bir ĥarib ađ kamer ola ki vaŐfa (2) gelmez bir nev' andan bir miđdār yumurta abınun külin ve beŐ miŐkāl (3) sidük tuzı tuz iki miŐkāl nūŐadır ki taŐ 'id olmiŐ (4) ola cemī ' saħk edesin cümlesi adar zāc Őuyın iuresin (5) andan yaŐ at tersinde üç gün ĥalle koyasın ura andan (6) Őonra tałk edesin andan ızdurasın dađı ol Őafı (7) eyledigün Őudan bunun on dirhemine arıŐdurasın andan (8) ĥalle koyasın yedi gün tersi iinde Őu ola andan (9) ŐŐŐeye koyup sebke edesin on dirhem yumurta abınun (10) külinde alasın iine beŐ dirhem sidük tuzun ve iki (11) dirhem nūŐadır-ı maŐ 'ad koyup saħk edesin andan baticak (12) miđdār zāc Őuyın koyasın ĥall olup bir Őu ola adehün (13) dibinde andan alup maħlül tałka saħk edesin bir gün (14) aħŐama deđin Őıra havān iinde yene ters iinde (15) on dōrt gün ĥalle koyasın ol yođaruda dēdigimiz (16) Őu budur andan ıkarup Őađlayasın bir nev' bir miđdār kils (17) olmiŐ gūmiŐ alasın andan ĥall olmiŐ tałka veresin dađı

[48b]

(1) üç gün halle koyasın üç günde hall olup şafi şu ola (2) kils olmuş gümüşü dağı ayru hall edüp ikisin berâber edüp (3) birbirine katasın bir gün sahk edesin birbirine tamâm hilt olup (4) karşısa andan üzerine az az şu kıya ya'ni şol şudan (5) koyasın ki talkı ve gümüşü ol şuyıla sel etmiş idük (6) ol şuyı vâresin ki haatâ eylemeye andan bir miqdâr hayy 'abd (7) alasin azacuk işladasın dağı ol hall olmuş gümüş eyle ki (8) talkı ki hilt etmiş etmişdük az az bu 'abdla vâresin od (9) ısıcağında malğama edesin 'ağd edesin hacir muhkem olur (10) andan od ısıcağında sahk edesin hattâ toprak olunca andan (11) bunun birini üç yüz dirhem tenkıye olmuş bakıra yâhüd kalâya (12) tarh edesin yâhüd bakıra kalâya tenkıye etdükdün sonra bir (13) birine karşıdurup dağı bu cevher karşımış cesede tarh eylesen (14) kaldan gelür kamer olur dedigimiz hayy dağı hall eylesen dağı (15) bu dedigimiz gibi karşıdursan dağı 'ağd eylesen cevherün (16) kuvvatı gâyet ziyâde olur bunun birini yüz dirhem tenkıye (17) olmuş bakıra tarh eylesen gâyet hâliş olur allahu kudretini

[49a]

(1) müşâhede edesin inşâ'llâhu te'âlâ bir nev' şırçanun kilsinden (2) bir cüz ve talğun bir cüz gümüş kilsinden bir cüz yâhüd mahlûlundan (3) alasin andan cümlesini bir püteye koyasın dağı od üzerinde (4) koyasın dağı kürek çekesin cümlesi tamâm eriycek üzerlerine (5) kibritle kalâyun şuyın koyasın ya'ni evvelâ kibritle kalây (6) yoğaruda hall bâbında beyân etdigimiz gibi ayru ayru duhl edesin (7) ol iki mahlûl birbirine katup tahtir eylesesin ol kaplaya (8) anın şuyın koyasın andan koyasın odı sâkin olup (9) cevher şuya çıkarup yene muhkem sahk edesin yene ol şudan (10) bir cüz koyasın yene od üzerinde koyasın altı def'a böyle (11) edesin hattâ kilsden üç cüz kalâydan altı cüz altıncı def'ada (12) hall olup şu ola alup şaklayasın bir nev' on sekiz (13) dirhem gabit alasin tuzlu şuyıla pâk yuyasın ve (14) yoğarudağı galemdeki(?)²² kils edüp hall ola andan iki (15) dirhem alup halle koyasın andan sahk edesin hemân (16) bir sâ'atde 'ağd olur ammâ ol od ısıcağında ve kadeh (17) içinde 'ağd edeler andan sonra yene ol kilsler ki hall

[49b]

(1) olup şu olmuşdu toğuz dirhem ol şudan yene (2) vârup püteye koyup kürek çekesin katı od edesin (3) hemân kalây erir gibi eriyen andan şuvarasın andan bunun (4) bir dirhemini beş yüz dirhem tarh eylesen gâyet hâliş kamer ola (5) bir nev' ola 'abid taş'id eyleyüp ve birinci kerre tahtir olmuş (6) yumurta ağının şuyın içürüp sahk edesin ammâ ol (7) yumurta ağına nuşâdır katılmış ola andan nece kerre teşviye edesin (8) tâ ki sâbit kâ'im olup tutması kesilince andan yoğaruda dedigimiz (9) gibi on sekiz dirhem bundan ve iki dirhem ol hall olmuş kilslerden (10) ki kibritle kalây şuyıyla hall olmuşdur bu şuyı şaklayasın (11) bir nev' elli mişkâl taş'id olunmuş 'abd alasin ve elli mişkâl (12) tenkıye olmuş kalây alasin kalây bir demür keçe içinde eridesin (13) üzerine elli mişkâl 'abd koyup kömür odı üzerinde koyasın (14) ammâ keçe oda ziyâde erişmeye zarar eylemeye tedricle eriyen erişen (15) şu ola andan odı ziyâde edesin tamâm kıza andan taş'id (16) olunmuş 'abd alasin sahk edesin ol 'abdla kalâyun üzerine (17) koyasın dağı azacuk od edesin birbiriyle hilt edüp

[50a]

(1) imtizâc bağlaya andan keçeyi od üzerinde endüresin koyasın (2) toña yüz elli mişkâl olur andan sahk edesin üzerine (3) on beş mişkâl taş'id olunmuş nuşâdır koyasın ammâ nuşâdır (4) yumurta ağıyla milh-i enderâniden taş'id olunmuş ola bu nuşâdırun (5) şuyın içüresin bir şışeye koyasın andan yaş at tersinde (6) koyasın on dört günde hall olur andan çıkarasın göresin (7) tâ on beşinci günde hall olup şu olmuş ola andan qar' (8) inbiikle tahtir edesin alup kaplaya varan şu elli dirhem (9) ancak hâşıl olur andan qar' ocağdan endüresin qar'un (10) dibinde kalanın ol tahtir şuyıla karşıdurup cümlesini bir (11) şışeye katup at tersinde yedi gün halle koyasın (12) andan çıkarup nazar edesin cemî'sinden²³ altmış mişkâl olur (13) alup şaklayasın bir nev' bilesin ki ol hallde koğuşun (14) hall olmuş 'abddur emdi on dirhem gümüş alup eridesin (15) üzerine bir dirhem sülüş dirhem bu hall olmuş 'abddan vâresin (16) andan oddan endüresin kils eyleyüp sahk eylesesin andan (17) toprak gibi olur andan buña on dirhem kils olmuş talğ

[50b]

(1) koyasın bu toprak gibi eylesesin hilt eylesesin ya'ni karşıdurasın (2) sahk edesin ziyâde andan bunları bir büteye (3) kürek çekesin hattâ erimek yakın olıcağ üzerine on (4) dirhem hall olmuş tahtir olmuş 'abddan koyasın birbirine karşıup (5) imtizâc bağlaya andan bir sâ'at koyasın kıza eriyen yene üzerine (6) koyasın eriyen üzerine bu hall olup tahtir olmuş 'abddan (7) on dirhem bu tahtirce gümüşle talğ yigirmi dirhem alup (8) ve hall olmuş 'abd dağı yigirmi dirhem cümlesi yüz oldı (9) andan 'abd-ı maş'ad vezn eğerse kırk dirhem miqdârı (10) alup bir kadehe koyup od üzerine koyasın dağı bir sâ'at (11) kürek çekesin andan oddan endüresin koyasın toña andan (12) bunun bir dirhemini beş yüz dirheme tarh edesin hüb kamer ola (13) bir dürlü bu tarik gâyet şahih 'ameldür gâyet yakındur ve zağmeti (14) azdur fâ'idesi çokdur hall olmuş talğ ve hall olmuş gümüş ikisinden (15) berâber alasin birbiriyle sahk edesin tâ ki tamâm (16) alışup imtizâc bağlaya andan bunlar gele gabid 'abdı sahk edesin (17) tarik budur ki 'abdı bir kadehe koyup yâhüd demür keçe

[51a]

(1) şalâye üzerine koyasın ammâ şalâyenün dibi tebsi gibi (2) ola çukur ola sahk bu mahlûl kaatre kaatre 'abdun üzerine (3) tamladasın ammâ od üzerinde gerekdür tırmayup sahk (4) edesin tâ ki 'ağd olup toprak gibi ola andan bunun (5) birini beş yüz tarh ede gâyet hâliş kamer ola gâyet (6) mücerredür bir nev' bir miqdâr taş'id olunmuş zırniş alasin (7) ağarmış ola hall eylesesin andan bir miqdâr 'abd-ı maş'ad (8) alup anı dağı hall eylesesin ammâ ol sahkla ve yumurta ağının (9) şuyundan içürüp teşviye etmekle sâbit edesin dağı andan (10) hall edesin ve iki mahlûl alup birbirine karşıdurup (11) alışdurasın andan sonra 'ağd edesin bunun birini üç (12) yüze tarh edesin ve eğer dilerseñ kim kuvvatı ziyâde ola ne kadar (13) hall edüp 'ağd edersen tarh ol kadar ziyâde olur bir (14) nev' bu bir tarikdur kim demüri kamer

²² Yz. غلمدى <galemdeki(?)> Metinde geçen sözcüğün okuması kesin değildir.

²³ Yz. جميع سدر

eder meşelâ bir miqdâr (15) demür bürâdesin alup sarı zırnîh ile yedi kerre istinzâl (16) eylesen ak olup şâfi olur bunun üç yüz dirhemini yedi (17) yüz tenkiye olmuş kalâyâ vürüp andan kala kısan yüz dirhem

[51b]

(1) miqdârı demürden ancak bir dirhem eksile andan on dirhem (2) yumurta kabının külini alup üç dirhem dahı sâbit olmuş nüşâdır (3) alasin bu iki dirhem büre-i ermeni ve iki dirhem dahı büre-i şagârit (4) ve yedi dirhem dahı natrûn alasin cümlesini sahk edesin (5) andan ermiş mümla karışdurasın dahı şaklayasın hâcet (6) olduğu vakt bunun beş yüz dirhem demüre tedricle (7) yedüresin içi taşî ak kamer ola ve eger bir edviye kurşun (8) yokaruda dedigimiz her yüz demüre otuz dirhem kurşun (9) vürüp beş dirhem bu edviyeden karışdurasın hûb kamer ola (10) bir nev' bir miqdâr taş'îd alup ağarmış zırnîh alasin ve dört (11) zırnîh kadar bakır bürâdesin alup lebenü'l-'azrâ ile teşviye edesin (12) andan çıkarup sahk edesin yuyasın andan istinzâl edesin (13) bir gubâr cism hâşıl olur üç kerre bu vechle etmekden hâliş (14) kamer ola bir nev' sirkenün yağın alup bir miqdâr sâbit olmuş (15) nüşâdır ve bir ol kadar ağarmış sâbit olmuş zırnîh alup (16) ve bir miqdâr ol kadar dahı yumurta ağının külin cümle otuz (17) dirhem miqdârı ola andan otuz kerre istiktâr edesin

[52a]

(1) her bâr tahtîr edicek edviyeyi yuyup vezn edesin (2) ve eksilen tamâm edesin meşelâ bu kilsün tarîkı oldur ki bir demür (3) zarfa koyup ocağa koyasın yağla zırnîh şuyından (4) üzerine gelüp edviye dibinde kalur andan ve sahn süzüp (5) dibinde kalanı kurudup vezn eylesen andan bakır şahîfesin (6) kızdurup bu yağa şokasın üç yüz kerre hûb kamer ola (7) bir nev' bir miqdâr zırnîh alup meşelâ bir ritl miqdârı ola (8) ve bir ritl dahı kils olmuş merkaşîşâ alasin ve kalâyı 'abdla (9) malgama edesin bu edviyelerle sahk edesin rub'-ı ritl dahı (10) nüşâdır koyasın ve ritl-ı rub' dahı şebb koyasın cemi'sin (11) sahk edüp karışdurasın ve bir ritl balı teşviye edüp (12) kurudasın andan çıkarup sahk edesin andan bunun üzerine (13) dört ritl ağarmış mirdesinün yâhüd isfidâc koyasın (14) sahk edesin yene bal ile teşviye yedi kerre böyle edesin (15) andan çıkarup yene sahk edesin tâ taş'îd edesin yâ tecfîf (16) edesin bunun bir dirhemini elli dirhem bakıra tarh eylesen hâliş ola (17) gümüş bu gümüş gayrı gümüşlere karışmaz başka iş edüp harac edesin

[52b]

(1) bir nev' bu 'ameli gümüşe karışdurmak murâd edinsen ol her edviyeyi (2) başka başka tahtîr edesin andan taş'îd edesin bir şırçadan (3) 'amüd gibi ola andan bunu taş'îdde ağarmış zırnîh ile sahk edesin (4) gendü özi kadar ola andan rub' kadar taş'îd olmuş 'abd ve rub' (5) kadar yumurta kabının külin cümlesin hamsı kadar sâbit olmuş şebb (6) katup sahk edesin andan taş'îd edesin alup bağlana bir nece (7) kerre taş'îd edesin şâfi bakır denilenin yene şıklına vürüp sahk edesin (8) hattâ sâbit olunca böyle edesin andan lebenü'l-'azrâ ile teşviye (9) ve sahk edesin içüresin hattâ sâbit olunca bunun bir dirhemini (10) yüz dirhem tenkiye olmuş bakıra tarh edesin anda kala koyasın (11) yetmiş dirhem hâliş kamer çıkar bir nev' beş dirhem gümüş iki dirhem (12) kalây katup on beş dirhem 'abdla malgama edesin ve şalâye (13) üzerinde muhkem sahk edesin hattâ 'abduñ eşeri kalmaya ammâ kurşun (14) sahk edüp tuzlu şuyıla yuyasın tâ ki hiç 'abduñ eşeri (15) kalmayup şuyı şâfi ola malgama ak boz gibi ola andan kurudasın (16) andan şalâye üzerinde koyup bir gendü kadar nüşâdır vürüp (17) muhkem sahk edesin ammâ nüşâdırı az az yedüresin hattâ toprak

[53a]

(1) gibi ola andan alasin bir tînlü kadehe koyasın ammâ kadeh şırça (2) ola ağzı açuk ola od üzerinde dütmeye başlayasın oddan (3) endürüp şovudasın yene sahk edesin hattâ teşmî' olunca (4) böyle edesin on kerre böyle edesin her kağı cesed dilersen (5) cevher edesin hâliş kamer ola bir nev' yigirmi dirhem gümüş bürâdesi (6) alup kırk dirhem 'abdla malgama edesin on dirhem kils olmuş (7) talka nece kerre teşviye edesin hattâ teşmî' olunca andan sahk (8) eyleyüp tahtîr olunmuş yumurta ağıyla şuyıla yâhüd lebenü'l-'azrâ (9) ile bişüresin hattâ sâbit olunca andan bunun birini yüz dirhem (10) tenkiye olmuş bakıra yâhüd kalâyâ tarh eylesen hâliş kamer ola (11) bir nev' eger taş'îd olmuş 'abd-ı 'anzerüt²⁴ ile teşviye eylesen (12) hattâ sâbit olup sebke olunca kadeh içinde andan bakıra yâhüd (13) kalâyâ tarh eylesen hûb kamer ola bir nev' gayet şahîh 'amedür ve yakın (14) tarîkdür bir miqdâr taş'îd olmuş ve ağarmış zırnîh ve bir miqdâr (15) taş'îd olmuş 'abd ikisi berâber alasin sahk eylesen andan (16) dört bölüğünde yâ beş bölüğünde bir bölüğü kadar râsih alup (17) taş'îd edesin andan lebenü'l-'azrâ şuyıyla şuvarasın

[53b]

(1) ve yâhüd mirdesinün sirkeyile nece kerre sahk edüp teşviye (2) edesin hattâ sâbit olup teşmî' olunca andan birisini yüz dirhem (3) kalâyâ yâhüd tenkiye olmuş bakıra tarh eylesen kamer ola bir nev' (4) bir cüz ağarmış mirdesinün alasin ve anuñ berâberi taş'îd (5) olunmuş 'abd alup birbirine katup muhkem birbirine muhkem sahk edesin (6) andan zeyt yağıyla teşviye bir gece andan bir şişeye koyasın (7) şişenün ağzın perkitmeyesin bir def'a teşviye edesin sâbit (8) olup eriye bunun bir dirhemini yigirmi dirheme tarh eylesen tarhun (9) tarîkı oldur ki az az yedüresin hâliş kamer ola bir nev' (10) dört cüz taş'îd olunmuş zırnîh alup sâbit olmuş ola gümüş (11) resmine ve bunun berâberi sâbit olmuş 'abd alasin bunları birbirine (12) karışdurup muhkem sahk edesin hattâ cümlesi bir şey' gibi ola (13) andan bir şişe kadehe tînleyüp üzerlerine cümlesi kadar mahlûl (14) tuz şuyın döküp sahk edesin bu şuyıla tamâm yaş andan (15) yene kızdurasın üç gün tamâm böyle edesin andan bişüresin (16) yumşak odıla tâ mahv olunca andan yedi gün koyasın çura andan (17) bunu pârçuk pârçuk güneşde koyasın çura kuruya andan

[54a]

(1) bir tennür kızdurasın ammâ ziyâde kızmış ola bunlar şişe ile (2) içinde koyasın ağzını berkidesin koyasın çura tâ şovıyınca andan (3) çıkarup sahk edesin ve teşviye edesin lebenü'l-'azrâ şuyın (4) içüresin yedi gün andan od üzerinde 'akd eyle halle koyasın (5) hall olduğundan sonra yene 'akd edüp bunun bir dirhemini altmış (6) dirhem kağı cesedi dilersen tarh edesin hûb kamer ola cemi' imtiândan (7) gelür nev' bir miqdâr taş'îd olmuş zırnîh alasin kibrît

karışdırasın (8) zırnîh kadar ola andan bir ol kadar gümüş ve bir miqdâr ol kadar kils (9) olmuş kalây ve bir ol kadar dağı taş'îd olmuş 'abd ammâ nuşâdırla (10) taş'îd olunmuş ola andan bunlar yumurta ağınun şuyıyla yoğuruda (11) dedigimiz gibi çıkmış ola muhkem sahk edesin tamâm gubâr ola üç (12) gün yumşak od üzerinde teşmî' edesin andan halle koyasın (13) tamâm hall olicak çıkarup 'akd edesin andan tenkiye olmuş nuhâsa (14) tarh edesin hûb ola nev'-i diger bir miqdâr gümüş bürâdesini alup (15) üç gendü kadar 'abdla malğama edesin andan bir cüz zencârıla kibrît (16) alup ve nişf-ı cüz zâc katup sahk edesin andan tahtîr edesin (17) şuyını alasin ve şıklını anâ göre sirke ile sahk edesin

[54b]

(1) yumşak od üzerinde teşviye edesin andan taş'îd edesin bunların (2) içinden kibrît çıkarup taş'îd edesin andan bu maş'ad-ı kibrîte (3) ol tahtîr etdigün şuyı içüresin sahk eyle hattâ kibrît (4) uçamaz ola ol şu içinde eriye ola andan malğamaları ki her (5) dürlü olursa bir şu içinde yumşak od üzerinde bişüresin (6) otuz def'a bişüresin 'akd ede bir dürlü dağı gâyet şahîh (7) 'ameldür bir miqdâr nuşâdır alasin andan lebenü'l-'azrâ ile karışdırasın (8) yene kurudasın üç kerre böyle edesin şâbit olur mûm (9) gibi olur andan bağırsak içine koyup yaş yerde yoğuruda dedigimiz (10) gibi hall edesin ki hall bâbında geçmişdür andan kils olmuş gümüş (11) ve taş'îd olmuş 'abddan ve ağarmış kibrîtden cümlesinden (12) berâber alasin andan o hall olmuş nuşâdırla yedi gün günde (13) bir kerre böyle bu eczâyı teşviye edesin ve teskiye edesin hattâ (14) şâbit olup teşmî' olunca andan bu cevherün birini yüz yigirmiyeye (15) tarh edesin her kanğı cesed olursa olsun hûb kamer ola (16) bir nev' on yumurtanın kabını alup evkât-ı kils edesin andan (17) bir gendü kadar 'abd bunı katasin ondan yumurtanın şuyıyla -maṭṭab: fî şanatu'l-kamer 'ale't-tarîk-ı sehl fi'l-varak-

[55a]

(1) teskiye edesin nece kerre sahk edesin azacuk od üzerinde (2) bu şuyıla içüresin ammâ iki kadeh içinde ola her bâr bu (3) eczâ kalkup yoğurudaki kadehe yapışdıgınca yene şıyırup (4) sahk edesin tâ şunâ degin ki bu eczâdan hiç kalmaz ola (5) kadeh içinde şâbit ola bunun birini yüze tarh edesin (6) her kanğı cesed olursa hâliş kamer ola bir miqdâr talğ (7) alasin halb edesin andan bu halb olmuş talğ kabla şişesine (8) koyasın andan beyâz şoganı²⁵ döğüp qar' içine koyasın (9) ol talğın üzerine tahtîr edesin ol şu ol talğ (10) hall eder andan ol şuyı talğdan ayırup talğ alasin (11) ve 'abd taş'îd edesin dağı bu hall olmuş talğla sahk edesin (12) yedi gün gündüzün sahk edesin gece teşviye edesin hattâ (13) 'akd olunca sebke olunca ve bunu tenkiye olmuş kalâyâ tarh (14) eylesen gâyet eyü hûb kamer ola nev'-i diger bir miqdâr mükelles kalay (15) alasin ve ol miqdâr taş'îd olunmuş 'abd alasin ve bir ol kadar dağı (16) kibrît veyâ zırnîh alasin ammâ bunların dağı taş'îd olunmuş ola (17) andan bunları hall olmuş kalây ve hall olmuş 'abd şuyıyla şıvarup

[55b]

(1) ziyâde sahk edesin ve teşviye edesin tâ şâbit olunca bunun (2) bir pârecüğünü nê kadar dilerseñ nuhâsa tarh edesin hâliş (3) ola eger kamer 'amelini kils edüp yâhüd kurşun kilsile eylesen (4) dağı câ'izdür nev'-i âhîr bir miqdâr taş'îd olmuş 'abd olasin (5) ve rub' kadar kils olmuş kamere vâresin ve kamer kadar taş'îd olmuş (6) kibrît vâresin ve bu kadar dağı yumurta kabının kils vâresin (7) muhkem sahk edesin ve bevl tuzunun şuyıyla sahk edesin (8) andan hall olmuş kalây şuyın içüresin sahk edesin tâ ki (9) şâbit ola bunun bir dirhemini yedi yüz bakıra tarh eylesen hûb (10) kamer ola bir nev' bir miqdâr 'abd alasin gendü kadar tuzla sahk (11) edesin bir gün aḥşama degin sahk edesin aḥşam olunca üzerine (12) şu koyasın şuyıla çura andan yarındası 'abduñ şuyın (13) süresin ve kurudasın evvelki gibi tuz vâresin sahk edesin (14) aḥşam yene öyle edesin yedi gün bu vechle edesin (15) 'abd toprak gibi gubâr ola şâbit diledüğüñ kadar kamer karışdırasın (16) hûb ola eger bunu cevher etmek dilerseñ kırk gün bu vechle (17) edesin ve eger yüz yigirmi gün bu tarîk ile edüp her yigirmi

[56a]

(1) günde bir kerre yusan andan bakıra tarh eylesen kaldan gelür kamer (2) eyler bir dürlü dağı eger bu zıkr ola 'abd alup ağardup dağı (3) hall olmuş kibrît şuyıyla teşviyeyle ve teskiye edüp sahk eylesen (4) tâ ki şahîfe-i kamer üzerinde câri olunca bunun birini altmış dirhem (5) bakıra yâhüd kalâyâ tarh eylesen gâyetde hûb ve hâliş (6) kamer ola bir nev' bu 'amel gâyet şahîh 'ameldür bunu nâ-ehlden (7) şaklayalar tarîki budur ki şaru kibrît alasin nişfî kadar tuzla (8) vâresin muhkem sahk edesin ve bir pâre balla yoğurup bir şırcalı (9) ağzı tar çölmege yâhüd bir tînlü şişeye koyup ağzını etmek (10) furûnına koyasın bir gece çura andan çıkarup yene evvelki (11) gibi tuzla sahk edüp ve bir dağı şebb katup yene balla yoğurup (12) bir gece dağı furûnda yatup andan çıkarup bir miqdâr 'abd alasin (13) şâbla ve duzla ve şâbla üç kerre taş'îd ola ve anuñ berâberi (14) bu zıkr olunan tertib olunmuş 'akrebden ve bir ol kadar dağı halb (15) olunmuş talğ ve bu cümleñün bir rıtlına bir vukıyye nuşâdır ve bir vukıyye (16) tenkâr vâresin sahk edesin cümlesi tamâm hılt olunca andan (17) bir şişeye koyup ağzını muhkem şıvayup yaş at tersinde halle

[56b]

(1) koyasın yigirmi bir günde tamâm hall ola hiç şıklı kalmaya andan bu maḥlûl (2) olup her rıtlına bir vukıyye kils olmuş kalây katup yene halle koyasın (3) yedi günde cümlesi hall ola andan çıkarup 'akd edesin ve bunun (4) bir çekirdegini yüz otuz dirhem kalâyâ tarh edesin hâliş kamer (5) ola bilâ-şekk ve eger bu cevheri hall etmek dilerseñ cevher bir demür (6) bütaye koyup od üzerinde koyasın andan bu 'abdı azacuk kızdurup (7) dağı ol ermiş cevherün içine dökessin ve ağzını kapayasın ve kalây (8) böyle edesin bir nev' bir miqdâr ağarmış ve şâbit olmuş kibrît (9) alasin ikisin sahk edesin ve tuz ve şebb vâresin andan halle (10) koyasın tâ ki hall ola andan 'akd edesin bunun bir dirhemini altmış (11) dirhem tenkiye olmuş kalâyâ yâhüd 'abda tarh edesin yâ kurşuna (12) tarh edesin hâliş kamer ola nev'-i diger ağarmış zırnîh nê miqdâr dilerseñ (13) alasin ve anuñ berâberi 'abd alup muhkem sahk edesin ve tahtîr (14) olunmuş yumurtanın ağı şuyın içüresin tâ ki şâbit olup (15) sebke olunca andan bunun dirhemini bir rıtlı bakıra yâhüd kalâyâ (16) tarh edesin hâliş kamer ola nev'-i âhîr teşmî' olan talğdan (17) alasin bir cüz taş'îd olunmuş 'abddan iki cüz alasin ve zırnîhden

[57a]

(1) ağardılmış ola üç yüz andan cümlesini saḥḳ edüp andan (2) şişeye koyasın andan ne kadar ḥall tuzlar var ise cem' edesin (3) ve üzerlerine türunc şuyını ekşisi dökese iki barmak (4) miḳdâr bata andan güneşe yâhüd ısıcaḳ kül üzerinde (5) koyasın ḥattâ qarınca dura 'aḳd olur andan şişeye od (6) edüp ocaḳ çölmegine koyasın issi küldde koyasın dört (7) sâ'at dura bunun bir dirhemini yüz dirhem kırşuna tarḥ (8) edesin ve pütenuḡ ağzına kömür ḳapayup ziyâde od ede (9) tâ kim bu kırşun eriyे emdi sen belki cevher gördüğinden (10) şonra iki gümüş eriyicek kadar kürek olmayınca erimesün ḥüb (11) kamer ḥâşıl ola eger bu cevher bakıra daḡı tarḥ etseler ḥâliş kamer (12) ola bir nev' bir miḳdâr 'abd alasin ve bir miḳdâr zâc ve tuz (13) ve sirke ve üçünü muḥkem saḥḳ edesin andan 'abd bunlara ḳatup (14) bunlardan taş'îd edesin tâ ki billür gibi ola taş'îdde (15) andan şaru kibrit ağardılmış bu kibritün üzerine şebb (16) şuyın döküp içüresin saḥḳ edesin andan bu kibrit (17) lebenü'l-'azrâ içüresin andan şonra bu taş'îd olunmuş 'abddan

[57b]

(1) bir vukıyye alup saḥḳ edesin lebenü'l-'azrâ ile şuvarasın azacuk (2) azacuk güneşde issisinde koyasın tâ ki üç gendü kadar lebenü'l-'azrâ (3) ile şuyın içüresin andan ḳurudup vezn edesin andan (4) andan altı bölüğünde bir bölüğü kadar zencâr ve nüşâdır alup yene saḥḳ (5) edesin gendü kadar lebenü'l-'azrâ içüresin andan iki tînlü ḳadeḫe (6) ḳoyup od üzerinde koyasın ḥattâ zencâr ola nüşâdır eriyе şâfi (7) ola ve bu şuyı daḡı ol cevhere içüresin andan güneşde ḳurudasın (8) tâ ki cümle nemekin liki gide andan bir tînlü şişeye ḳadeḫ alup (9) dibine bir barmak ḳalınlığı döğülmüş tuz döşeyüp döşeyüp bu cevher ol cevher (10) olan tuzun üzerine döşeyüp ol lebenü'l-'azrâ şuyından (11) üzerine koyasın tuz dökese yene bir pâre lebenü'l-'azrâ (12) şuyından dökese andan üzerine bu ḳadeḫ ḳapayup muḥkem saḥḳ (13) edesin andan dems koyasın çeltük kepegi ile od edesin (14) üzerindeki oduḡ iki barmak ḳalınlığı ola altı sâ'at tura (15) artuk ve eksük tırmaya andan çıkarup şovudasın tecribe edesin (16) eger tamâm oldıyisa ḥoş ve eger olmadıyisa yene defn edesin (17) ammâ yene evvelki gibi lebenü'l-'azrâ şuyını ḳoyup yene dems

[58a]

(1) edesin yene altı sâ'at dura andan çıkarup imtiḥân edesin (2) ve imtiḥânun tarıḳı oldur ki bir pâre kızmış saḫife üzerinde (3) koyasın yanmaya ve tıtmeye andan bu cevher alasin on bölüğünde (4) bir bölüğü kadar ḥall olmuş taḳıun şuyın ḳatup saḥḳ edesin ve bir (5) büteye koyasın bî-bedel ola altına bir büte daḡı üzerinde od (6) edesin ammâ içine kül ve bir miḳdâr²⁶ kömür döşemekden şaḳıyyesin (7) şâfi nazar edesin göresin eriyüp aşığa büteye ve seḫḫi yoḳaru (8) bütede ḳalur bu kerre ḡâyet ḥâş cevher olur ammâ eger cevheri (9) evkât-ı tedbirlerle bişürüp kemâlile ḥâşıl edersen birini (10) üç yüze tarḫ eyleye ve tarḫun tarıḳı oldur ki bakırı ḡâyet (11) eyü tenḳıye edesin andan ziyâde kürek urasın tamâm eriyüp (12) şu ola ve cevher bir pâre kâğıda ḳoyup zevb olmuş bakırın içüne (13) baturasın daḡı 'acele eyle bütenuḡ ağzun berkidüp bir ḳaç def'a (14) kürek çekesin tamâm ḳarışa dökē ḥüb ola ḳaldan gelür (15) ve oddan gelür ve erimekden ḳat'a taḡyir olmaz bu 'amel ḡâyet (16) ulu 'ameldür bunu aḡyârdan ketm edeler bir nev' kils olmuş yumurta (17) ḳabınun kilsini ve sırçanın kils cümlesinden berâber alasin -maḡlab: 'amel-i merḡub-

[58b]

(1) cemî'si kadar taş'îd olunmuş 'abd ḳatup ziyâde saḥḳ edesin (2) cümlesi şey'-i vâhid ola hiç 'abduḡ eşeri belürmez ola bir ol kadar (3) 'abdı daḡı vürüp yene saḥḳ edesin yene 'abduḡ eşeri ḳalmayınca saḥḳ (4) edesin andan lebenü'l-'azrâ şuyıyla şuvarasın tâ ki saḥḳ etmekle (5) 'aḳd olup ḥattâ ḳatı ola andan zeyt yağıyla ve natrûn ile saḥḳ edüp (6) yene yumşadasın istinzâl edesin tâ ki bir aḳ gümüş gibi ola cesed ḥâşıl (7) ola cevherdür yoḳaruda yedüğümüz gibi bakıra tarḫ edesin ḫaḳḳun kadar tek (8) müşâhede edesin eger bu cevheri lebenü'l-'azrâ ve milḫ-i enderânî ve ḳalye (9) ve tenḳâr ve kibrit birinden bir cüz alup saḥḳ edüp ḥall eylesen andan (10) ol cevher şuyıyla şuvarup ḫalle ḳosaḡ yedi kerre ḥall 'aḳd eylesen (11) ve bunun bir dirhemini biḡ dirhem 'abd-ı 'aḳd eyler bir sâ'at içinde bir nev' (12) ammâ bu 'amel ḡâyet şaḫiḫ ve mücerredür ḡâflet olunmaya ḫall olmuş taḳıla ḫall olmuş (13) kamerden alup birbirine ḫılt edesin andan ısıcaḳ kül üzerinde koyasın (14) ve bu ikisi berâberince 'abd bunların üzerine koyasın ammâ şırça ḳadeḫ (15) içinde gerekdür tînlü ola bir ḳadeḫ içine ḳoyup ısıcaḳ kül üzerinde aşasın (16) ve daḡı bu maḫlül taḳıdan gümüş ḳatıre ḳatıre üzerine döküp saḥḳ edesin (17) ḥattâ ḳadeḫ içinde cemî'si aḳ toprak gibi ḡubâr ola bunun dirhemini beş

[59a]

(1) yüze tarḫ edesin ḥâliş kamer ola bir nev' bir miḳdâr 'abd alasin bir (2) kerre taş'îd edesin andan şonra yumurta şuyını alup tuzla kils [ve] (3) kışr edesin ya'nî yumurta ḳabınun külin ḳatup taḳtîr edesin bu 'abd saḥḳ (4) edüp bu şuları içüresin tâ ki şâbit olunca andan nüşâdırı (5) ḳalyeyi saḥḳ edüp ḫalle koyasın ḫall eyleye andan şonra taḳı kils (6) eylesen daḡı on beş dirhem gümüş eridesin daḡı maḫlül içinde (7) koyasın od üzerinde tura tâ şovıyınca andan çıkarup şalâye üzerinde (8) saḥḳ üzerinde saḥḳ edesin tâ ki şırça gibi ola andan nüşâdır (9) şuyıyla ve tîn şularla saḥḳ edüp ḫalle koyasın ve bu maḫlül (10) ḫall olmuş taḳıdan ḳarışdurup yene ḫalle koyasın andan çıkarup (11) bir bundan ve iki maḫlül 'abddan alup 'aḳd eylesen bunun birini (12) iki biḡ tenḳıye olmuş bakıra tarḫ eylesen ḥâliş kamer olur ḳaldan gelür (13) bir nev' ammâ bu 'amel ḡâyet şaḫiḫ ulu 'ameldür bunun esrârını nâ-ehlden ve hevâ ve (14) hevesden ḡâyet ḫıfz edeler iki yüz dirhem demür bürâdesin alup üç yüz (15) dirhem 'abd alup maḡama edüp bir gün miḳdârı yuyup pāk edesin yumasının (16) tarıḳı oldur ki 'abd-ı kamer bir şalâye içine ḳoyup üzerine taḳtîr olunmuş (17) sirke döküp saḥḳ edesin on günde ḳara kül gibi olur şâfi ḳarasin

[59b]

(1) süzesin ağarmağa yüz duta balçık gibi olur hiç gümüş eşeri ḳalmaya andan (2) iki yüz dirhem milḫ-i enderânî alup saḥḳ edesin bu maḡamaya koyasın iki gün yene (3) saḥḳ edesin ḥattâ ḡubâr ola ve iki yüz dirhem milḫ-i enderânî ḳatup iki gün (4) daḡı saḥḳ edesin andan taş'îd edesin tâ ki ḡâyet aḳ olur andan yuyup tuzdan (5) eridesin aḳ mükelles çıḳa andan bunu alup bir tînlü bardaḡa ḳoyup teklis edesin ve (6) üzerine ḡâyet ziyâde od edesin tâ göresin ki ḳardan aḳ

ola andan sonra (7) bir miqdâr nüşâdır kemük külin qarışdurup üç kerre taş'îd edesin andan (8) sonra halle koyasın tamâm hall olup şu ola andan ol kils olmuş kamerden üç (9) cüz ve dört cüz dağı ol şırzakdan bir cüz bunlar cemî' sahk edesin iki (10) kadeh içinde sekiz kerre teşmî' edesin eger bu eczânun cümlesi beş ritl miqdârı (11) olursa andan on beş gün teşmî' edesin teşmî' tamâm olduğdan sonra (12) elli gece halle koyasın tâ ki cümlesi hall olunca böyle edesin andan (13) imtiyhân edesin imtiyhânun tarîkı budur ki baqır şahîfesin alup kızdurasın (14) üzerine bu şudan çamzurasın içini taşını ağarda aslâ gümüşden (15) fark olmaya andan bu suyu 'ağd edesin şırça gibi 'ağd ola bunun on (16) dirhemini nuhâsa nê kadar dilersen çarh edesin bir vechle hûb kamer ola ki (17) 'acaba qalasın eger bunun bir mişkâlini iki ritl 'abda çarh eylesen 'ağd

[60a]

(1) eyleye ve bu ma'küduñ bir dirhemini iki ritl qalâya çarh eylesen hâliş kamer (2) ola qala qosañ bir dirhem noqşân gelmeye bir dürlü dağı bir miqdâr taş'îd (3) olunmuş zırniş alasın gendü miqdârı 'abd katup sahk edesin tâ ki (4) 'abdun hiç eşeri qalmaya ve nuş kadar dağı kils olmuş şebb koyasın (5) sahk edesin tâ ki on günde toprak gibi ola andan taş'îd edesin (6) altı sâ'atde taş'îd olur andan hall olmuş tuz şuyıyıla üç gün sahk (7) edesin yene taş'îd edesin üç def'a böyle edesin andan sonra (8) taqtîr olmuş yumurta şuyıyıla ve tuz şularıyla sahk edesin tâ ki 'ağd (9) olunca gece teşviye edesin ve gündüzün sahk edesin andan sonra zırniş (10) kadar hall olmuş çalkı şuyın vêtüp iki kadeh içinde üç gün sahk edesin (11) ve teşmî' edesin tamâm olunca andan bunun birini beş yüz dirhem qalâya (12) yâhüd bakıra çarh edesin kaldan gelür hâliş kamer olur bir (13) nev' bir miqdâr râsihi alup hûb yuyasın yudukdan sonra râsih (14) miqdârı nüşâdır²⁷ alup sirke içine bırağa koyasın bir nece gün (15) çura andan ol râsihi çıkarup yumşaq od üzerinde teşmî' (16) edesin bir kadeh içinde andan bu tertib êtdüğün râsihi bir dirhemini (17) alup üç bölük edesin ve bir dirhem gümüş eridüp bu râsihi

[60b]

(1) üç def'a gümüş yêdüresin oddan 'unnâb çıkar andan bir pâre altun vêresin (2) hûb ola 'amel-i şems bu 'amel gâyet şahîhdür nece kerre tecribe olunmuşdur beş (3) dirhem râsihi alasın ve beş dirhem nüşâdır alup şalâye üzerinde (4) sahk êdüp süciden olmuş sirke içüresin beş gün sahk edesin her (5) gün dört beş kerre sirke vêresin tâ ki bulamaç gibi ola ba' dehü bir miqdâr (6) demür bürâdesin vêtüp on gün yene sahk edesin hâcet olduğça (7) sirke koyasın andan kurudup bir büyük bûteye koyasın ağzına kabağ (8) koyup bûteyi balçık ile şıvayasın ve ağzını bir çuvalduz ile bir dürlücek edesin (9) ki nefsi andan ala ya'nî çıqa bûteyi yarmaya andan ziyâde od edesin (10) tâ ki eriyen çıkarup dökessin bunun bir dirhemini üç yüz dirhem (11) gümüş çarh edesin alişdurasın andan şâfi olıcağ bir çanağa şu koyup (12) içine dökessin andan yene eridesin mâ'-ı fârûka dökessin ammâ mâ'-ı (13) fârûkun vezni iki bunlar kadar ola ve hem mâ'ı dağı tînlü kadeh içinde (14) ola andan yumşaq od üzerinde koyasın tâ ki yap yap kasver üzerine (15) gelen kaymağını alup ayru eridesin kamer olur ve altında kalan qar issini alup eridesin (16) ve nuş-ı şems vêresin frengî altun mertebesinde olur bi'küdrutullâhu (17) te'âlâ

7. Sonuç

Osmanlı Türkçesi hem edebi hem de edebiyat dışı metinlerin kaleme alındığı tarihi Türk dilinin en verimli dönemlerinden biridir. Bu dönemde kaleme alınan edebiyat dışı metinler konularını zooloji, tıp, eczacılık, fizik, coğrafya, ziraat ve eski kimya gibi çeşitli bilim dallarından seçer. Türk dilinin tarihsel gelişiminin izlerini sürebileceğimiz bu metinler hem dilbilgisi ve imlâ hususiyetleri hem de söz varlığı bakımından Türk dili araştırmalarında oldukça büyük bir önem taşır. Muhtevası bakımından ise, bu çalışmada konu olarak da ele alınan eski kimya genelde bilim tarihinin özelde kimya tarihi için önemli bir yazılı kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli madenlerin damıtma, çözünme, arındırma vb. gibi kimyevi süreçlerden geçirilerek altın ve gümüş gibi muhtelif kıymetli madenlerin üretimine odaklanılan metinlerden biri olan *Mecmû'atü'l-Mücerrebât* doğrudan 'Ali Çelebi'nin kendi tecrübelerine dayanak kaleme almış olduğu bir eserdir. Bu bakımdan -müellif her ne kadar çalışmasının muhtasar bir eser olduğunu söylese de- oldukça tafsilatlı bir metin olarak değerlendirilmelidir. Bu eser 'Ali Çelebi'nin bibliyografik kimliğine ilişkin bilgiler ihtiva etmesi dolayısıyla da oldukça önem kazanmaktadır. Eserde yer alan eski kimya tabirlerinin hemen hepsi Arapça ve Farsça gibi dönemin yoğun olarak sözcük ödünçlediği dillerdendir. Türkçe malzeme az olsa dahi dönemin bilim anlayışına ışık tutması sebebiyle incelenmesi elzemdir. Bu çalışmayla bu eserin yalnızca dilbilgisi ve imlâ hususiyetleri ile söz varlığının incelenmesi, ayrıca yazı çeviriminin sunulması amaçlanmıştır. Esasen bu çalışma bunun gibi birçok eserin bilim tarihi bakımından incelenmesinde küçük bir adım olarak görülmelidir. Kendi dönemi içinde kaleme aldığı eserler göz önünde bulundurulduğunda kabaca otuzun üzerinde eski kimyaya ilişkin eser yazan 'Ali Çelebi'nin Osmanlı Türkçesindeki başat rolünün ve çağdaşları arasındaki ağırlığının anlaşılması bu ve bunun gibi yapılacak olan çalışmalarla kolaylaşacaktır.

KISALTMALAR

DLT III	<i>Maḥmūd al-Kāşyārī. Compendium of Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk)</i> , Dankoff ve Kelly 1985.
H.	Hicri
hz.	Hazırlayan(lar)
KBD	Kutadgu Bilig Dizin, Arat 1979.
MBTS	<i>Misalli Büyük Türkçe Sözlük</i> , Ayverdi ve Topaloğlu 2011.
nu.	numara
Redh.	<i>A Turkish and English Lexicon: Shewing in English the Signification of the Turkish Terms</i> , Redhouse 1890
Sig.	<i>Arabisch-deutsches Wörterbuch der Stoffe</i> , Siggel 1950
St.	<i>A Comprehensive Persian-English Dictionary</i> , Steingass 1892
TS	Tarama Sözlüğü

²⁷ يوشادر.

TüS Türkçe Sözlük
Yz. Yazmada

KAYNAKÇA

- 'Ali Çelebi, *Mecmû 'atü'l-Mücerrebât*. Princeton University MS Third Series 585.
- 'Ali Çelebi, *Mecmû 'atü'l-Mücerrebât*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu, nu. 197.
- Arat, Reşid Rahmeti (1979). Kutadgu Bilig III: İndeks, (İndeksi neşre hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Artun, Tuna (2013). *Hearts of Gold and Silver: The Production of Alchemical Knowledge in the Early Modern Ottoman World*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Princeton University, Princeton/New Jersey.
- Ayverdi, İlhan; Topaloğlu, A. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 3 cilt, 3. baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Dankoff, Robert; Kelly, James (hz.) (1985). *Maḥmūd al-Kāşyārī. Compendium of Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk)*. Part III. Duxbury, Massachusetts: Harvard University. (Sources of Oriental Languages and Literatures. 7. Turkish Sources. VII.)
- Forster, Regula (2016). Alchemy. *Encyclopaedia of Islam – Three*, hz. Kate Fleet, Gudrun Krämer, vd., Leiden & Boston, Brill, C. 2, s. 15-28.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin; Şeşen R; Bekar, M.S.; Gündüz G.; Bulut, V. (2006). *Osmanlı Tabii ve Tatbiki Bilimler Literatürü Tarihi*. C. 1, İstanbul: IRCICA.
- İzgi, Cevat (1997). *Osmanlı Medreselerinde İlim. Tabii Bilimler 2*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Türkçe Sözlük (2010¹¹), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ullmann, Manfred (1972). *Die Natur- und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden & Cologne: Brill.
- Redhouse, Sir James W. (1890). *A Turkish and English Lexicon: Showing in English the Signification of the Turkish Terms*, Beirut: Librairie du Liban.
- Siggel, Alfred (1950). *Arabisch-deutsches Wörterbuch der Stoffe aus den drei Naturreichen, die in arabischen alchemistischen Handschriften vorkommen, nebst Anhang: Verzeichnis chemischer Geräte*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Siggel, Alfred (1951). *Decknamen in der arabischen alchemistischen Literatur*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Steingass, F. (1892). *A Comprehensive Persian-English Dictionary: Including the Arabic Words and Phrases to be met with in Persian Literature, Being, Johnson and Richardson's Persian, Arabic and English Dictionary*, London: Librairie du Liban Publishers.
- Tarama Sözlüğü (1996²). XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü. C. V, O-T, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları 212/V).